

Український журнал

12 | 2008

ціна 30 Кє

Тема:
криза девелоперів

Обвал

Руралізація
ака рагулізація

Немає меж,
є лише перешкоди

Змах крила метелика

12

9 771802 586009

Чеський геній Вацлав Клаус

► Глобалізація є глобалізацією, не змогла уникнути її й Чехія зі своїми „родинними коштовностями“. Чеське скло вже не є славним чеським виробом, чеське пиво вже в Чехії варять бельгійці та південні африканці, а фірма „Шкода“ вже давно є німецькою.

Та всупереч глобалізації, після кількох століть існування в німецьких обіймах та по п'яти роках перебування в Європейському Союзі, Чехії вдалось зберегти один унікум, який можна було б назвати навіть національним „скарбом“. Йдеться про чеського президента Вацлава Клауса, символ національної традиції та відродження, що має коріння у міщанських колах малих чеських міст. Щоправда, пангерманські і деякі космополітні кола надали словосполученню „типовий чеський міщанин“ дещо негативного забарвлення, але „це лише злісні, дійсно злісні словечка“, як сказав би Клаус.

Банківський службовець Вацлав Клаус, який половину свого життя прожив у панельному будинку пражського житлового району Просек і проїздив у бакелітовому авто марки „Трабант“, є втіленням людського генія, який чаїться в кожному чеському міщанинові.

Після Оксамитової революції 1989 року він зрозумів одне: аби Чехія залишилась Чехією, вона не повинна копіювати розвинену демократичну і багату Європу, а повинна вийти на свою власну, сиріч Клаусову, дорогу. І тому він здійснив „купонну приватизацію“. Деякі недоброзичливці, передусім ображений закордонний капітал, щоправда, стверджували, що замість у руках народу, майно опиниться в руках кількох спритників, які це майно без якісних законів між собою поділять чи власне розкрадуть, але Клаус цього не слухав. Купонна приватизація закінчилась світовим успіхом. І в цьому ніхто не може навіть засумніватися. А те, що під час неї розікрали майно на суму приблизно одного більйону чеських крон, є лише „злісні, дійсно злісні словечка“.

Будучи чеським прем'єром, Вацлав Клаус між двома хвилями купонної приватизації здійснив мрію чеського народу, і в часі, коли Європа об'єднувалась, він Чехословаччину поділив. А те, що це було вчинено проти волі переважної більшості чехів і словаків, знову є лише „злісні, дійсно злісні словечка“.

У 1998 році після „сараєвського атентату“ Вацлава Клауса позбавили влади. Звісно, через цілковиті дрібниці, як наприклад, підозра у наявності ста мільйонів крон на чорних рахунках у Швейцарії, економічній рецесії і розкраданню кількох сотень великих підприємств купонними приватизерами.

Темний період закінчився обранням Вацлава Клауса президентом узимку 2003-го. Вступу ЧР в ЄС Клаус вже відвернути не міг, незважаючи на те, що в день вступу він зійшов на гору Бланік, щоб тут спробувати пробудити армію сплячих чеських рицарів, які готові допомогти у найскрутніший для чехів час.

Отже, оскільки запобігти вступу він вже не міг, вирішив Вацлав Клаус, нині вже чеський президент, зруйнувати все це зсередини. Він став лідером противників Європейської конституції і, не без його зусиль, референдуми у Франції та Нідерландах зазнали повної невдачі. Коли ж пангерманські та космополітні кола спробували конституцію прийняти іншим шляхом, званним Лісабонський договір, Клаус знову кинувся в бій. Саме він вітав ірландських героїв, які Лісабон не прийняли. І витримав аж до кінця. Нині завдяки йому Чехія, окрім Ірландії, є єдиною країною ЄС, яка Лісабонський договір ще не ратифікувала у парламенті.

І серед запеклої боротьби проти цілої Європи Вацлав Клаус знайшов ще час для спасіння світу, коли розпочав (тепер вже, здається, проти всіх державників світу) війну проти боротьби із глобальним потеплінням. У своєму шедеврі „Синя планета у зеленому ярмі“, виданому нафтовими концернами по цілому світу, він доводить, що Землі не загрожує потепління. Та навіть, якщо це так і було, ну кому може зашкодити, якщо трохи потеплішає? Те, що якісь там країни затопить водою, а деякі види тварин вимеруть, це все лише „злісні, дійсно злісні словечка“.

До того ж, він знайшов собі ще час і на критику найбільших держав світу, які намагаються зупинити глобальну фінансову кризу, і слушно прирівняв їх до комуністів і недотеп. А також розтовкмачив світові, що він помиляється в питанні війни в Грузії. Оскільки це не Росія напала на Грузію і окупувала її, а Грузія напала на Росію. Щоправда, декотрі затяті коментатори стверджують, що Південна Осетія і Абхазія були і є грузинською територією, але це знову лише „злісні, дійсно злісні словечка“.

Чеському президентові Вацлаву Клаусу залишається просидіти на Празькому гряді трохи більше чотирьох років, впродовж яких він, мабуть, ще збагатить світ і Європу багатьма епохальними ідеями. Завдяки Вацлаву Клаусу чехи можуть спати спокійно. Може, вони втратили чеське скло, автомобілі і навіть пиво, але от Вацлава Клауса світ таки напевне не забуде. А зауваження всіляких плутократів, що коли Клаус покине Град світ полегшено зітхне, є лише „злісні, дійсно злісні словечка“.

Лубош Палата, редактор газети „Лідове новіни“, Прага

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині
№ 12 (41), 2008, рік четвертий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Віх (головний редактор),
Богдан Колпак, Валентина Люля,
Інна Біланін, Івана Грешлик, Богдан
Зілінський, Рене Качік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,
Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,
Ярослав Присташ

Праяшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш,
Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР
та Міністерства закордонних справ
України

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.

Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

ВДОМА НА ЧУЖИНІ

8 *Наталія Цікра*

Сучасна українська література у Відні

9 *Данієль Одія:*

„Центральна Європа без України – це каліка“

11 *Дмитро Шевчук*

Холмщина і Південне Підляшся, 1938: „Як хто нівечить
Божого храма...“

Руйнування православних церков
на Холмщині та Південному
Підляшші відбувалося в рамках по
лонізаційно-ревіндикаційної акції,
яка була фактично радикальною
та агресивною асиміляцією
українського населення.

14 *Давід Свобода*

Боротьба за чужу душу XIX

Русини – пластичний матеріал, з якого

може вийти чех, українець, росіянин і маляр

ГОСТІ

16 *Тарас Чорновіл:*

„Я перестав бути галичанином“

„Я зрозумів, чому мені було
так добре в партії у 2004
році: всі бандити з неї пішли до
помаранчевих. Відверті злодії,
на яких я сам збирав компромат
і створював слідчі комісії, всі
раптом опинились у БЮТ чи НУ,
або у фракціях підтримки.“

ТЕМА: криза девелоперів

21 *Юрій Романенко*
Обвал

24 *Олег Супруненко*
Руралізація aka рагулізація

26 *Томаш Віх*
Простір має силу і зберігає дух

28 *Дана Мігалікова*
До неба високо, до міста далеко

30 *Вадим Гудима*
Немає меж, є лише перешкоди

Якщо трейсер поставив собі за
мету дістатись від пункту А до
пункту Б, він не буде користува-
тись трамваем та зважати на різ-
номанітні перешкоди. Натомість
перестрибне паркан, замість йти
через ворота, проскочить крізь
дірку в огорожі, щоб не шукати
проходу, й зістрибне з високого
підйому, не витрачаючи час на
пошук сходів.

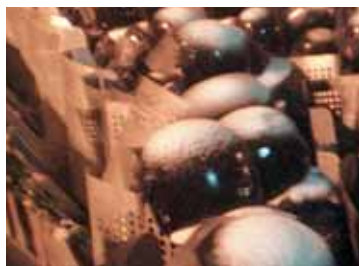
32 О. Букевич, А. Гуріна, О. Дмитрик, О. Цикура
„Ласвегізація“ Києва?

34 Жанна Комар
Вулиця Українська

36 Світлана Шліпченко
Пострадянські урбаністичні ландшафти

з краю

38 Петро Андрусечко
Давайте не соромитись Майдану!

Ті гарячі дні – це насамперед вибух ентузіазму та віри у можливість змін, який тепер так рідко зустрінеш. У першу чергу, Майдан треба відібрати в політиків. Революція належить не їм, а звичайним людям, і в цьому сенсі вона є перемогою, а не розчаруванням.

40 Олег Медведєв:
„Для президента вже немає зручних ситуацій“

45 Юліан Романишин
Мода на антикорупційну політику

Колись корупція мала ширше значення, ніж сьогодні. Для Платона, Арістотеля, Фукідіда, Макіавелі, Монтеск'є корупція стосувалась швидше моральності всього суспільства, аніж окремих дій індивідів.

49 Олег Супруненко
Змах крила метелика

культревію

50 Роман Скиба:
„Пишетесь тоді, коли добре і затишно“

53 Роман Скиба
Поезія

55 Юрко Іздрик
1. точка зору

Мабуть, людям, які мають точку зору, з цієї точки зору здається, що відсутність точки зору неможлива. Що навіть забутий в океані на надувному матраці невиліковний громадянин світу мусить мати власну точку зору, поки його зір здатний розрізняти світло і морок, насіння і лущиння, воду й вино.

56 Марко Роберт Стех
Призабуті страсті Осипа Турянського

57 Осип Турянський
Поза межами болю

58 Фільм, Музика, Рецензії та анотації

Наш читачу!

» Економісти кажуть, що така фінансова криза, за якою маємо нині честь спостерігати, окрім того, що забере частину статків у фізичних і юридичних осіб (передусім у таких, які ті статки мають), має ще здатність прочищати економіку. А я собі це уявляю приблизно так, що чистити їй доведеться сфери неефективні. Наприклад, нікому не потрібні канцелярії, переповнені різними менеджерами і консультантами; професії, які не продукують нічого важливого і потрібного; всілякі „інституції“ та магазини. Далі я собі уявляю, що люди перестануть їздити туди-сюди, кожен у своєму авто, і купувати знову ж таки абсолютно непотрібні і неважливі речі і, передусім, перестануть будувати огидні склобетонні мегасупер-адміністративні будівлі, мегасупермаркети і мегасупержитлові будинки. Адже менеджери вже канцелярій не потребуватимуть, купувати непотріб не буде за що, і може, нарешті, хтось оселиться в тих чудових помешканнях у центрі Праги, які вже роками стоять порожніми, оскільки старі власники не витримали проживання у місті, пристосованого лише для туристів, а нові придбали їх виключно як інвестицію. І стоять ті інвестиції пустою, як у центрі, так і поза ним, бо скільки тих „мега“ і „супер“ може бути насправді потрібно у півтора мільйонній Празі? І якщо таким чином глянути на цю кризу, то, властиво, можна було б її і вітати.

Але це моя уява, а як собі це уявляє фінансова криза, не знаю. Але наразі реальність виглядає так, що конференцію про потребу будівництва хмародерів не відкликали, з магазинів матрьошки і їм подібний „хліб насущний“ не зникає, а з вістей я зрозуміла, що роботу наразі втрачають лише люди, з-під чиїх рук справді виходить якийсь продукт.

Але надію втрачати не варто. От із закордону вже перші добрі вісті приходять. Наприклад, росіяни, яких їхні старий і новий президенти переконують, що Росії жодна криза не загрожує, недавно повідомили про те, що зупиняють будівництво найвищої (понад 600 м) будівлі в Європі, де мали розміщатися апартаменти, готель і всякі інші дуже потрібні простори. Чи не зі всіх пост-соціалістичних країн надходить інформація, що вартість нерухомості, яка, будьмо щирі, сягнула абсурдних цифр, почала знижуватись. Може, все ж таки щось прочиститься. Може багато чого втратимо, але хоча отримаємо час для того, аби роздивитися і продумати, якими хочемо бачити свої міста і села і життя у них.

Д. Біло

Міхель на Ахметовому майданчику

► Любош Міхель – колишній футбольний арбітр, член СДХУ (Словацька демократична та християнська унія) нині, окрім обов'язків незалежного депутата словацького парламенту, виконує також функцію директора відділу міжнародних відносин футбольної команди „Шахтар Донецьк“, власником якої є Ринат Ахметов.

Міхель у 2007 р. належав до трійки найкращих арбітрів світу. Натомість обов'язки депутата йому не вдається виконувати постійно і бездоганно. Через часту відсутність голова Словацького парламенту Павол Пашка нещодавно скасував

Міхелю місячну зарплату (3618 євро). В жовтні Міхель не з'явився на парламентських засіданнях ні разу. Свою відсутність пояснював медичним обстеженням за кордоном, але в дійсності він влаштувався на нову посаду у футбольному клубі в Донецьку. Цього року Міхель взяв участь у 261 парламентських засіданнях з 1452. Від червня ц.р., коли пішов з клубу СДХУ, у Національній раді він не появлявся.

У випадку, якщо в листопаді участь Міхеля на слуханнях не почастишає, Пашка запропонує мандатній та імунітетній комісії покарати його дисциплінарно. Якщо комісія оцінить відсутність Міхеля, як „серйозне порушення депутатської присяги“, вона зобов'язана запропонувати йому відмовитися від посади депутата, з чим він може, але не мусть погодитися.

Голодомор – так, а Волинь – ні?

► Знаний польський журналіст Марцін Войцеховський у своєму коментарі під назвою „Добра політика президента щодо України“, який автор опублікував в середині лис-

топаду на сторінках газети „Gazeta Wyborcza“ вказує на те, що частина польських медіа, йдеться передусім про „Radio Maryja“, „Nasz Dziennik“, а також „Rzeczpospolita“ гостро висловлюються проти наміру президента Речі Посполитої Леха Качинського взяти участь в урочистостях, присвячених 75-й річниці Голодомору в Києві. Згадані польські медіа обурені тим, що президент своєю участю не підтримав акції, присвячені 65-й річниці Волинської трагедії. Знаний коментатор позитивно оцінює вибір президента Польщі не брати участь у відзначеннях трагедії на Волині, які в липні цього року організували кресові середовища Польщі, вказуючи на те, що вони мали явно антиукраїнський характер, „були односторонніми, конфронтаційними, переповненими радше нехиттю до України, ніж ідеєю поєднання двох країн“. Автор нагадує, що в планах урочистостей не було наміру об'єктивно представити специфіку діяльності Української Повстанської Армії в цілому, так як не було оцінено ані її боротьбу проти тоталітаризму, ані боротьбу за незалежність народу. Так само, на його думку, старанно замовчується низка акцій відплати, здійснених поляками, оскільки, як каже автор, „якщо вбиває поляк, то лише за справедливую справу“. „Президентові можна висловити повагу, а проваджена ним політика щодо України є однією з кращих сторінок його каденції. Обурення прaviх газеток цього не змінить“, – пише Марцін Войцеховський.

Польща знала про Голодомор

► Передвоєнні документи Міністерства закордонних справ та спеціальних служб Польщі підтверджують, що польські власті були інформовані про Голодомор, який відбувався 75 років тому на Україні. Ян Яцек Бурський з Ягеллонського Університету вивчав документи польського МЗС та спеціальних служб, які опублікував у книзі „Hołodomor 1932–1933. Wielki Głód na Ukrainie w dokumentach polskiej dyplomacji i wywiadu“. Як і у випадку інших європейських держав, Польща не реагувала на ці вісті з огляду на покращення стосунків між Варшавою та Москвою, які настали після 1932 року, коли було підписано між двома державами пакт про ненапад.

Переселенцям з України 15 років

► 8 листопада українські переселенці в місті Брезова під Брадлом, що в Словаччині, відзначили 15 років свого переселення. Крім того, вони відсвяткували ще й 15 років заснування власної православної парафії ім. Димітрія Солунського. У Брезову під Брадлом у 1993 році з України приїхало 10 сімей. Святкування було поєднане з доповідями фахівців, виступами прaviх учасників переселення та культурною програмою. Процес переселення словаків з України розпочався після постанови уряду СР від 19 листопада 1991 р. Впродовж 1992–1999 рр. з України повернулося 1200 словаків. Табір проживання в Брезовій під Брадлом діє в рамках Міграційного управління СР.

Новий посол Словаччини в Україні

► Словацький уряд ухвалив призначення Павла Гамжіка на посаду посла Словаччини в Україні. Посаду Гамжіка мусить підтвердити ще й Україна. Гамжік закінчив Юридичний факультет у Братиславі. На початку 80-х працював у Міністерстві закордонних справ у Празі, опісля консулом СР в Данії, послом Словацької Національної Ради, у 1996–1997 рр. – міністром закордонних справ СР, у 1998–2001 рр. – віцепрем'єр-міністром з питань інтеграції. З 1999-го був головою Партії громадського порозуміння.

УНІАН у Варшаві

► Інформаційне агентство УНІАН відкриває власний кореспондентський пункт у Варшаві. За словами генерального директора УНІАН Олега Наливайка, відкриття корпункту у Варшаві є відповіддю на глобалізаційні виклики і втіленням стратегічного напрямку розвитку агентства, спрямованого на розширення

кореспондентської мережі. „Якщо раніше ми активно співпрацювали зі світовими інформаційними агентствами і використовували їхні новини про події у світі, то сьогодні пріоритетом для нас є отримувати інформацію з-за кордону „з перших рук“. Наразі власні кореспонденти УНІАН вже працюють в Брюсселі, Москві, Нью-Йорку, а тепер – і у Варшаві“, – зазначив О. Наливайко.

Перемишль і антиукраїнські транспаранти

➤ Польські медіа принесли інформацію, що під час урочистих обходів 90-ліття отримання незалежності Польщі в Перемишлі можна було побачити низку антиукраїнських гасел, підготовану польськими кресовими організаціями. Йшлося, наприклад, про такі заклики: „Об’єднання

вільної торгівлі) та ЕМГ (Електронної Митної Групи) – НКТС (Нової комп’ютеризованої транзитної системи), а також щодо забезпечення його позитивного розгляду. За наявною в Держмитслужбі інформацією, під час проведення згаданого засідання було прийнято позитивне рішення щодо надання Україні статусу спостерігача в робочих органах цих Конвенцій, після чого відповідні документи Європейська Комісія направить до Ради Європейського Союзу для здійснення необхідних подальших процедур. Статус спостерігача є половиною шляху до набуття повноправного членства в європейських митних конвенціях, що дозволить Україні реалізувати угоди про обмін попередньою митною інформацією з країнами-членами ЄС.

Уряд ЧР підтримав Пілот

➤ Уряд ЧР прийняв рішення продовжувати реалізацію проекту „Вибір кваліфікованої робочої сили із закордону“, на цей раз вже не у його пілотній фазі, в якій проект проіснував цілих 5 років. Даний крок є підтвердженням того, що Проект став тривалою частиною міграційної політики. З 1 січня наступного року в зв’язку із новелізацією закону про працевлаштування, у проект матимуть можливість включитися також власники зелених карт, далі особи, які на території ЧР виконують систематичну навчальну чи наукову діяльність, академічні працівники вищих навчальних закладів чи наукових організацій.

українців в Польщі – це антипольська агенда ОУН-УПА“, „Делегалізувати Об’єднання українців в Польщі“ чи „Бандерівці та їхні прихильники – геть з Польщі!“

Україна може отримати статус спостерігача в робочих органах Європейських митних Конвенцій

➤ Прес-служба Державної митної служби України повідомила, що 17 листопада в Брюсселі відбулося спільне засідання робочих органів Конвенцій про спрощення формальностей у торгівлі товарами та про спільну транзитну процедуру. Напередодні засідання Держмитслужбою було вжито низку заходів щодо включення до порядку денного питання надання Україні статусу спостерігача в робочих групах ЄС – ЄАВТ (Європейської асоціації

КИЇВ

та інші міста України від 6 990 крон

МОСКВА	від 3 390 крон
БАКУ	від 8 900 крон
ТБІЛІСІ	від 8 000 крон
АЛМАТИ	від 8 250 крон
ШАНХАЙ	від 10 900 крон
ДЕЛІ	від 9 000 крон
ПЕКІН	від 7 000 крон
БАНГКОК	від 9 000 крон

Ціна квитка в обидва боки без аеропортних такс та зборів

Офіс у Празі:
Husova 5
110 00 Praha 1
Тел.: + 420 224 248 828
+ 420 776 676 709
e-mail: aerosvit.prg@volny.cz

Каса в аеропорту:
Тел.: + 420 220 115 332

АероСвіт **AeroSvit**
www.aerosvit.com

Сучасна українська література у Відні

З 14 по 16 листопада нинішнього року в австрійській столиці відбувся грандіозний культурний захід – Фестиваль сучасної української літератури. Організовувало та проводило його мистецьке товариство „Alte Schmiede“, що в перекладі означає „Стара кузня“, у рамках традиційної акції „Література восени“, з метою ширшого ознайомлення австрійських читачів із творами сучасних українських письменників.

Протягом трьох днів австрійські шанувальники українського слова, а також українці, які проживають в Австрії, мали нагоду зі сцени відомого театру „Одеон“, що у центрі Відня, чути авторське виконання творів таких письменників української сучасності, як Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Тимофій Гаврилів, Юрко Прохасько, Андрій Курков, Сергій Жадан, Тарас Прохасько, Остап Сливинський і Наталка Сняданко.

У Фестивалі української сучасної літератури брали участь також гості з інших країн: Аскольд Мельничук з Америки, Ігор Померанцев з Чехії, Міркеа Чартореску з Румунії, Драган Великіч із Сербії, знавці та поціновувачі української літератури.

Цього культурного заходу не відбулося б без австрійських та німецьких перекладачів сучасної української лі-

тератури. Найвідомішими серед них є Клавдія Дате (переклади С. Жадана, О. Ірванця, Т. Малярчук, Софії Андрухович та ін.), Гаральд Фляйшман (переклади О. Забужко, С. Жадана, Т. Гавриліва та ін.), Алоїс Вольдан (переклади Т. Гавриліва, В. Неборака, Ю. Андруховича та ін.), Марія Вайсенбок (переклади Любка Дереша), які також декламували свої німецькомовні переклади поруч із самими українськими авторами.

Ведучим та активним учасником Фестивалю був відомий австрійський журналіст та перекладач Еріх Кляйн. Фестиваль, як вже було сказано, проходив у відомому театрі „Одеон“, що у самому центрі Відня, всі три дні збирав повні зали глядачів та слухачів. Зі сцени театру звучала переважно німецька мова, а якщо читали твори українською, то відразу ж пропонувався його німецький переклад. Приємно вразив хорошим володінням німецької мови Юрій Андрухович, а також Наталка Сняданко та Андрій Курков. Увечері другого дня Фестивалю вони разом із австрійцями, політиком Урлікою Луначек та журналістом Мартіном Поллаком, взяли участь у публічній дискусії „Україна – центр Європи?“. Ведучий Еріх Кляйн пропонував для обговорення такі актуальні питання про Україну, які найбільше цікавлять

австрійців: „Україна і Євросоюз“, „Україна і НАТО“, „Український Голодомор“, „Українська трудова міграція в Європі“, „Російська мова в Україні“.

Дискусія виявилась дуже цікавою. Українські письменники, як справжні творчі люди, підійшли до серйозних політичних проблем креативно і з гумором. Вони увесь час дивували австрійських слухачів розповідями про те, що європейізація України вже давно розпочалась. Так, Наталка Сняданко сказала, що в Україні вже довгий час слово „євро-“ відіграє важливу роль. Воно надає будь-якому предметові чи послугі значення високої якості та ціни. І все, що є найкраще в Україні, обов'язково має в своїй назві це слово: євростіл, євроремонт, євростоматологія тощо.

Продовжив цю тему Юрій Андрухович, який сказав, що в його рідному Івано-Франківську останнім часом впроваджуються європейські стилі архітектури. Тобто його земляки, працюючи в Італії, Іспанії та Португалії, за зароблені там гроші зводять у Франківську будинки на зрізці тих, які вони бачили за кордоном. Отож, за стилем будинку можна сказати, з якої з цих трьох країн прийшла інвестиція в Україну.

Наталія Цікра, Відень

Дякуючи за подяку

► Поїздив я оце трохи Україною. Щоправда, не цілою Україною, а лише Західною плюс Київ, і не сам, а з польським письменником Даніелем Одією. У нього книжка в Україні вийшла, „Тартак“ називається. Ну, це інша історія, але саме тому я їздив не сам. І добре, що не сам. Бо сам я завжди дуже дратуюся в поїздах Україною – хоч Західною, хоч не Західною. Особливо після поїздок не Україною. І, ясна річ, цього разу також налаштувався на щось подібне. Навіть гірше, бо ж іноземний гість весь час поряд. Пояснюй йому на кожному кроці, чому бруд, чому хамство, чому туалети, чому водії, чому коаліція... Так, ніби я знаю, хто тут за йододефіцит відповідає.

От. І склав я собі з того всього стратегічний план. Чого, думаю, чекати на поблажливі посмішки? Краще зіграти на випередження. Заходимо пообідати, а я відразу: „Ти, – кажу, – на душевність офіціанток не надто розраховуй і харчами не перебирай. Дорога перед нами далека, на порожній шлунок їхати –

атракція невелика. Єдине, з чим можеш розслабитися, – це рахунок: перевірай – не перевірай, все одно обдурять“. І так далі. Під час вуличних прогулянок я закликав його дивитися не на фронтони з фресками, а на тротуари з фіглями більш органічного походження. Всідаючи до потяга, я просив його заздалегідь змиритися з мокрою, зате не випраною постіллю та з розлюченою, зате негарною провідницею. І головне: „Розумієш, – казав я йому, – ми дуже начитаний народ. Ми перечитали море книжок, тому тепер рідко хто з-поміж нас має терпіння дочитати до кінця есеменску. Тож не думай, що на наші зустрічі хтось прийде і, тим більше, що хтось придбає на них твою книжку“.

Тим часом: офіціантка виявилася привітною, оперативною і порядною, а їжа смачною; приваблива провідниця з жартами позичила нам ніж і склянки, а вранці добровільно принесла каву в купе; на вулицях Даніель жодного разу не вступив у тротуарну ліпнину, натомість був захоплений архітектурою і все при-

мовляв, що я мушу проїхатися тим же маршрутом з усілякими німецько-французькими зверхниками, щоб вони нарешті самі побачили, чим, скажімо, Чернівці відрізняються від Чебоксарів. І головне: на зустрічах з ним загалом побувало кількасот переважно молодих людей, які розкуповували його книжку і ставили цілком мудрі запитання. Одне слово, на кожне моє: „подивись, яка гидота“, – Даніель відповідав: „подивись, яка краса“.

І взагалі: „Скажи мені тільки одне, – раптом запитав він, – коли було краще: десять років тому чи тепер? Бо у нас десять років тому було десь так, як тепер у вас“. „Але у нас коаліція“, – намагався виправдовувати свій песимізм я. – „Забудь про коаліцію. Рано чи пізно, якщо тільки в державі не панує тоталітарний режим, люди починають давати собі раду самі, хоч би всі коаліції – скільки їх було, є і буде – перевішалися на балконах Верховної Ради“. Ми попрощалися, дякуючи одне одному за країну, яка протягом кількох днів стала ближчою нам обом. При цьому я ще встиг поставити йому кілька запитань.

Даніель Одія: „Центральна Європа без України – це каліка“

Можеш пригадати, як ти починав писати? Чому ти це робиш і навіщо? І чи задоволений тепер, що став письменником?

Спочатку я бавився в гротескні ігри, прагнув уловити світ абстрактний і неправдоподібний. Зачитувався Гомбровичем, Мрожеком, драмами абсурду Ружевича, Беккета, Йонеско і небезпечною кількістю наукової фантастики. Трохи пив, покурював і розважався власною емоційною та розумовою розхристаністю. Аж раптом настав 1997 рік: померли чотири дуже близькі мені особи, а я довідався, що буду батьком... Це зіткнення смерті з народженням було для мене дуже важливим. Я намагався опанувати його за допомогою писання – зрозуміти. Я тоді багато працював фізично, що мене якоюсь мірою очищувало. Я писав

про роботу, дружбанів, алкоголь, смерть, про новонароджену дитину... До сьогодні не знаю, чи воно мені щось дало – крім того, що я не збожеволів, але це вже, мабуть, немало? Так, добре, якщо писання звільняє від безумства. Гірше – коли воно безумством заражає. Наразі я психічно здоровий, а це означає, що писання виконує свою функцію. Воно для мене є своєрідною психотерапією... Я щасливий, що можу писати. Писання загострює спостережливість, робить чутливішим до історій, які розповідають люди, і допомагає зрозуміти, що в кожного своя правда. Можливо, завдяки писанню я вчусь бути толерантним. З іншого боку, це ще й залежність. Без писання я стаю нервовим, а так – рівно дихаю і якимось чіткіше думаю...

Чи були у тебе „кумири“ в літературі? І як ти ставишся до них сьогодні?

Так, я захоплювався письменниками, які не визнавали стилістичних „феєрверків“, відмовлялися від мовної показухи: Чарлз Буковскі, Ернест Гемінгвей, ну і Анджей Стасюк. Вони прагнули достовірно описувати світ, не перекручувати, не комбінувати заради самого комбінування і забавок на папері... Я їх шаную до сьогодні, але також постійно повертаюся до Кафки, Достоєвського, Манна, Грала...

Ти пишеш досить „чорні“ книжки. Звідки це береться?

Мабуть, з мене, але й зі світу, який мене оточує. Бачу багато горя і злиднів, хоча в Польщі якраз усе йде до того, щоб злиднів було дедалі менше. Що не означає, ніби зникне

ДАНІЕЛЬ ОДІЯ (нар. 1974 у Слупську) – письменник, публіцист, журналіст, один із найперспективніших молодих прозаїків Польщі. Автор збірки оповідань „Мандри на місці” (2000), романів „Вулиця” (2001), „Тартак” (2003), „Склизавод” (2005). Одія – майстер натуралістичного, але водночас і символічного зображення „пост-пегеєрівської (пост-колгоспної) Польщі категорії Б” з її характерними персонажами: безробітними і безпритульними, алкоголіками і наркоманами, дрібними злочинцями і дешевими повіями та іншими аутсайдерами, загубленими у часі й просторі між безрадіним минулим та безнадійним майбутнім. Найвідомішим твором автора є роман „Тартак”, який 2004 року потрапив до числа фіналістів головної польської літературної премії NIKE, а у 2008-му вийшов українською мовою у чернівецькому видавництві „Книги-XXI”.

» горе. Загалом, я песиміст. Хотілося б вірити в людину, але споглядаючи, на що вона здатна, все ніяк не вдається. Ну, і писати мене радше змушує страждання, ніж велика радість. Щастя варто переживати в мить, коли воно надходить, а я саме тепер щасливий і не маю часу над цим замислюватися. Може, як щастя вже мине, я почну писати радісні книжки, світлі й оптимістичні? Я боюся агонії і болю, який її супроводжує. Пишучи, я готую себе до тієї остаточної розв’язки.

Чи багато в романі „Тартак” автобіографічного матеріалу?

Багато. Але багато й почутих розповідей, спогадів і ще трохи вигаданих діалогів. Це все-таки світ, створений в уяві, хоч місця, змальовані в книжці, існують насправді. Однак треба пам’ятати, що життя і література – це два різні світи. До літератури треба підходити відсторонено, а підходити так до життя – неможливо: ти просто є в ньому і все, хочеш цього чи ні. Література – це папірці: якби

раптом забракло відповідного паперу, можеш підтертися ними. І це точно не таке болісне, як останній подих.

Судячи з текстів, ти полюбляєш брутальну лексику. Вважаєш її необхідною в літературі?

Залежить від світу, який показуєш. Я описую саме такі, а не інші події, таких, а не інших людей. Брутальною є радше дійсність. Якби я спробував охопити її витонченою, сповненою „мудрості” академічною формою, це звучало б смішно. Я звичай пишу про т.зв. „простих” людей. Вони говорять, як вміють, а я не намагаюся бути мудрішим за них.

А даєш читати своїм дітям те, що пишеш?

Ні, поки що ні: вони ще замалі. Геленці лише 10 років, а Стасеві – 8. Але й коли підростуть, не буду їх змушувати: „Прочитайте, бо це таткове!” Самі вирішать, чи захочуть і коли захочуть.

Як на мене, Польща – попри більші чи менші проблеми – виразно рухається у своєму розвитку вперед. Чи це є наслідком вступу до НАТО та Євросоюзу, а чи, навпаки: без них було б ще краще?

Звісно, рухається! Якби не НАТО і Євросоюз, хтосна, чи Росія знову б не наказувала нам, що робити. Крім того, у Польщі тепер чимраз більше грошей і вони дедалі краще використовуються. Вулиці й будинки ростуть на очах. Ми маємо відкриті кордони, можна їздити, куди хочеш і коли хочеш. Ми нарешті стали вільною країною, яка сама за себе відповідає. Звичайно, є й такі, хто тужить за „комуною”, але це радше вимираюче покоління. Двадцятирічний поляк – це вже європеєць на повну: скрізь на Заході почувається добре, ніщо його не шокує, і він не соромиться своєї країни. Ті, хто працює в Англії, Іспанії чи Німеччині, починають повертатися до Польщі, а це, мабуть, є добрим свідченням про країну, в якій вони народилися.

У твоєму рідному Слупську невдовзі постане американський протиракетний комплекс, так званий щит. Що з цього приводу кажуть любі тобі „прості люди”? Не бояться?

Дехто боїться, що це спровокує агресію з боку Росії, інші сподіваються на економічний розвиток регіону. Як завжди, аргументи є в обох сторін. Але загалом усе спокійно і ніхто до кінця не вірить, що американці таки вибудують той щит. А якщо і вибудують, то мало хто вважає, що це нас наразить на російські ракети. Найбільше побоюються люди старшого віку, їм страх перед Росією прищеплювався роками. Молодші Росією взагалі не цікавляться, радше хочуть гарно розважатися. А завдяки щитові у Слупську будуються великі торгові центри, клуби і кінотеатри.

Ти вже трохи знаєш Україну. Що тобі в ній сподобалося, а що – ні? Але по-чесному.

Перш за все, поляки й українці дуже подібні між собою ментально. Ми багато чого не мусимо пояснювати одні одним, бо знаємо, про що йдеться: подібні речі нас смішать і подібні непокоять. У нас однакові комплекси. Наші вади, переваги й історія зав’язані в один вузол. Пісні, які співали ваші діди, співала й моя бабуся родом з Ярослава у південно-східній Польщі. З ваших міст я трохи бачив Київ (про нього

нічого не скажу, бо був там дуже недовго), але передусім – Чернівці, Івано-Франківськ і Львів. Гарні міста, такі, ніби злегка Кракови: подібні вулиці й будинки, може, більш занедбані, хоча в Чернівцях вже й ремонтують. Як і в Польщі, багато гарних жінок (мабуть, навіть більше)... Тільки водії ваші поводяться непередбачувано. І ще: у Польщі вже не можна вживати алкоголь на вулицях, а у вас із цим повна „свобода”.

Яке враження на тебе справила українська публіка і – якщо когось читав – українська література?

Я розмовляв переважно з молодими людьми, зацікавленими літературою, Європою. Вони горді з того, що є Україна, але нетерплячі: чекають швидких змін на краще. І я це розумію. Молоді україномовні українці знають, що Європа – це шанс краще жити, бути вільнішими, бачити світ, подорожувати, відпочивати. Їх на туфту не візьмеш... З письменників читав Тараса Прохаська, Сергія Жадана і Юрія Андруховича. Ціную їх за чудову мову, розуміння світу й людей, яким вони не хизуються, хоч знають так багато.

Ну і на завершення: як гадаєш, увійде колись Україна до Європи чи так і залишиться перед якоюсь новою залізною завісою?

Але ж Україна – це Європа! Я не можу собі уявити, щоб вас відрізали кордонами і якимись дурними інструкціями. Ви мусите бути в Європі, бо ми одні одним потрібні. Може, тоді Захід краще зрозуміє специфіку всієї Центральної Європи. Центральна Європа без України – це каліка.

P.S. Ще перед поїздкою я знав, що певна варшавська установа вислала мені рекомендований лист. Повернувшись додому, я справді знайшов у поштовій скриньці записку від листоноші, мовляв, вас не було, то тепер прийдіть і заберіть. Минув тиждень. Я щодня ходжу на пошту – наразі безрезультатно. Лист десь загубився, „відділ доставки” радить порозмовляти з листоношею, листоноша – з „відділом доставки”... Я не нарікаю. Даніель обіцяв, що за десять років усе налагодиться. Я лише хвилююся, чи за десять років той рекомендований лист не втратить своєї актуальності.

Холмщина і Південне Підляшшя, 1938: „Як хто нівечить Божого храма...”

► Польсько-українська історія ХХ ст. має багато трагічних моментів, які вимагають взаємного осмислення і вшанування. Серед „тяжких питань”, які стали предметом широких польсько-українських дискусій, можемо назвати передусім польсько-українські конфлікти на Волині (1943 р.) й операцію „Вісла”. Цього року випадає нагода згадати про трагічні події 1938 року, коли на Холмщині і Південному Підляшші відбулася спланована акція руйнування православних храмів, 70-річниця якої дає нам нагоду здійснити рефлексію над минулим і зробити висновки для майбутнього. Варто про неї згадати також і через те, що ці події мало відомі для широкого загалу українського суспільства, хоча й складають сторінку нашого історичного досвіду ХХ ст.

Руйнування православних церков на Холмщині та Південному Підляшші відбувалося в рамках полонізаційно-ревіндикаційної акції, яка була фактично радикальною та агресивною асиміляцією українського населення. Реалізовувалася вона в двох напрямках: по-перше, спрямовувалася на навернення до католицизму – „конверсія з віросповідання і обрядів нелатинських на віросповідання і обряд римо-католицький”; по-друге, полонізація православ’я через введення польської мови до літургійного і щоденного життя Православної Церкви в Польщі. „Керівником Координаційної акції на колишню Холмщину” став генерал Брунон Ольбрихт, який власне й сформулював основні принципи полонізаційно-ревіндикаційної акції, які загалом базувалися на ідеї, що усі православні Холмщини – це зрусифіковані поляки. Населення Холмщини і Південного Підляшшя фактично було поділено на три категорії: (1) ті, хто був „байдужим до православної церкви” і кого можна переконати стати католиком; (2) прив’язані до православ’я, які не є свідомими українцями; (3) „національно свідомі”

» українці". Для кожної з цих груп було передбачено спеціальні заходи: для першої – повернення до католицизму, для другої – введення польської мови в православні богослужіння, для третьої – ізоляція (як вказувалося у головних вказівках щодо колонізації Холмщини, "...впливи цієї групи українців слід усіма можливими засобами утруднювати і висмиювати і не допустити до проникнення відцентрових впливів, що йдуть зі Східної Малопольщі і Волині").

Одним з офіційних аргументів тогочасної польської влади щодо необхідності руйнування православних святинь було те, що в багатьох місцевостях, в яких немає православних, існують непотрібні церкви, які було збудовано в часи російської окупації Польщі, тому їх потрібно знищити, щоб не нагадували періоду неволі. Однак історики, що займаються дослідженням цих трагічних подій, стверджують, що насправді ця акція була спрямована передусім проти українського населення.

Загострення політики II Речі Посполитої проти українського населення особливо спостерігається від другої половини 30-х років минулого століття. Історики звертають увагу на те, що відбувається певна еволюція польської держави у міжвоєнний період: „Державний інтерес, – пише Григорій Купріянович, – однозначно ототожнювався з інтересом польської нації. У національній політиці відбувся остаточний перехід від концепції державної асиміляції до національної асиміляції. Вважалося, що держава повинна стежити за перебігом національних процесів та сприяти збільшенню потенціалу польської нації. Почала переважати точка зору, згідно з якою найрезультативнішим способом забезпечення єдності суспільства є релігійна єдність". Польський історик Анджей Хойновський, аналізуючи концепції національної політики урядів Речі Посполитої у міжвоєнний період, згадує про заяви, які лунали на конференції в Люблінській воеводській адміністрації в 1935 році. Тоді, зокрема, лунали тези про те, що польська держава повинна позбутися „шкідливої для себе” толерантності, що слід ліквідувати проблему української меншини, або принаймні звести її до дріб’язкового питання. Пропонувалося обмежити кількість православних парафій, усунення українців із посад лісників, учителів, державної адміністрації, не допускати їхнього членства у воєнізованих організаціях.

„Події з 1938 року поглибили образи між поляками і українцями. Вписалися в ряд взаємних кривд, що сягає ще епохи Вазів. Разом з тим, консолідували українську меншину в Польщі, незважаючи на релігійні відмінності. Рахунок за політику правлячої еліти міжвоєнного періоду, які загалом нездатні на вихід за рамки розуміння Речі Посполитої як католицької держави в своїй масі польського народу, довелося заплатити полякам – населенню східних земель – в часи II Світової війни“.

Павел Борецький

Загалом в польській громадській думці того часу формувалася стійкий стереотип українця як „різуна” і „гайдамаки”. А тому для підтримки акції колонізації та руйнування церков було використано проурядову пресу, яка поміщала статті про „українську небезпеку” на Холмщині – Православну Церкву в Польщі звинувачували у русифікаційній та українізаційній діяльності. Зокрема, в „Ілюстрованому Тиждніку Цодзенному” від 24 березня 1938 року можемо прочитати, що „Зібрані громадяни міста Холма й околиці стверджують, що: 1) Православна церква на території повіту стала розсадником іншої, ніж польська, національної свідомості. 2) Деякі православні священники проводять серед православного польського населення або населення польського походження акцію переконування, що воно не є польським. 3) У стосунках із цим населенням вони послуговуються руською мовою. 4) Проповіді і навчання релігії відбуваються руською мовою. 5) Діяльність більшості православних священників впроваджує різниці й три-

нування всього населення повіту. Повіт є у приголомшливій більшості польським. У період боротьби з унією він надає докази того, що все населення, навіть без огляду на мову, якою воно послуговується, виявило почуття польської національної приналежності. Не виступаючи проти православної релігії, заявляємо, що всіма силами, всією своєю діяльністю не допустимо того, аби православна церква була місцем руської або української агітації, а православні священники її представниками. Особливо протидіятимемо тому, щоб православне населення, яке говорить польською мовою, зрушувалося православними священниками”.

Акція розпочалася навесні 1938 року, якраз напередодні Великодня. Закривали спочатку церкви, які діяли позаштатно чи неофіційно. Хоча також було закрито декілька офіційно існуючих парафій. Траплялися підпали храмів та залякування православного населення. Свого апогею акція набула у травні–липні 1938 року. Досить часто знищували все обладнання храму, були також випадки осквернення святинь та кладовищ. Польська дослідниця Мірослава Папежинська Турек пише: „Отже, які були наслідки цієї акції? Знищено всі об’єкти, які віддавна планувалося зруйнувати, а навіть більше. У цьому сенсі, з точки зору державної влади, акція мала успіх. [...] У ході руйнування не дотримано жодних принципів чи директив. Руйнувалося все, що здавалося владі зайвим, залишаючи православній Церкві лише абсолютний мінімум”. Місцеве населення найчастіше не проявляло спротиву, боячись присутності поліції та війська. Однак є свідчення, що у декількох випадках православні стали на захист своїх святинь, але з ними досить грунтовно розправлялися – були прикладами гвинтівок, цькували собаками, заарештовували.

Питання руйнування церков було піднято на засіданнях польського Сейму та Сенату. Зокрема, Степан Баран, політик Українського Національно-Демократичного Об’єднання, родом із Галичини і сам греко-католик, підготував дві інтерпеляції до Голови Кабінету Міністрів. Також інші українські депутати присвятили свої промови питанню руйнування церков на пленарному засіданні Сейму: слово у цій справі брали парламентарії Волинського Українського Об’єднання Степан Скрипник та православний священник о. Мартин Волков. На засіданні Сенату 14 липня питання руйнування церков на

Холмщині та Південному Підляшші порушили українські сенатори Микола Маслов та Остап Луцький. У своєму пастирському посланні щодо руйнування православних церков греко-католицький львівський Митрополит Андрей Шептицький висловив обурення щодо цих подій.

Акція 1938 року спричинила негативну міжнародну реакцію. Обурення висловив собор російської Православної Церкви в еміграції, глава Православної Церкви Болгарії навіть повернув польські відзнаки. Дипломатичними шляхами протестували традиційно православні держави. Активно протестувала російська й українська еміграція в Західній Європі та Сполучених Штатах й Канаді, формуючи негативний образ Польщі в пресі.

Вдалу метафору в оцінці подій представив Станіслав Цат-Мацкевіч у статті, опублікованій у газеті „Слово“ 31 липня 1938 року. Він пише: „Порівняння з дітьми насувається увесь час. Я бачив дітей, які на залізничній колії збудували пірамідку з камінців. Чи то були дуже злі, дуже зіпсовані діти? Ні – просто діти. Аж страшно подумати, що б вони могли вчинити, якби добралися до семафорів, стрілок, яку б спричинили катастрофу. Отож, таке руйнування православних храмів – це політика дітей, які добралися до семафорів і стрілок. Ці діти керуються благими намірами. Вони знають те, що знає кожен, – що було б добре, якби три мільйони православних прийняли римський католицизм, бо він краще пов'яже їх із Польщею. Але, як справжні діти, беруться за справу в спосіб наївний і нищівний, бажаючи полагодити, – псують, нищать, розбивають. Мудрий столяр не робить меблів із мокрих дощок. У справах національної, релігійної асиміляції треба вміти чекати. Нікого не наворачать методом руйнування храмів. Навпаки, розпалюють пломінь пристрасті“.

Історичне осмислення й заповнення „білих плям“ перебігу акції руйнування православних церков на Холмщині й Південному Підляшші, без сумніву, дає нам ключ до розуміння передумов подальших польсько-українських конфліктів в часи Другої світової війни. Історик Павел Борецький пише: „Події з 1938 року поглибили образи між поляками і українцями. Вписалися в ряд взаємних кривд, що сягає ще епохи Вазів. Разом з тим, консолідували українську меншину в Польщі, незважаю-

чи на релігійні відмінності. Рахунок за політику правлячої еліти міжвоєнного періоду, які загалом нездатні на вихід за рамки розуміння Речі Посполитої як католицької держави в своїй масі польського народу, довелося заплатити полякам – населенню східних земель – в часи II Світової війни“. Подібну думку висловлює також Ришард Тожецькі, який твердить, що через помилки влади лише поглибилися прірва між українцями і поляками.

Зв'язок між акцією руйнування церков в 1938 році і польсько-українським конфліктом на Волині (1943 р.) проявився і в дискусіях польських політичних на інтелектуальних середовищах щодо прийняття Сеймом Республіки Польща ухвали з нагоди 70-річчя святих на Холмщині і Люблінщині. Лунали голоси про те, що прийняття такої ухвали є лише „роздряпуванням ран“. Гарячі дискусії мали місце на засіданні Сеймової комісії культури і засобів переказу в липні цього року. У пресі прозвучали також і досить радикальні тези. Наприклад, Конрад Ренкас у статті в „Тижодніку Хелмському“ пише, що „замість того, щоб брати участь в дискусії, яка, скоріше за все, має на меті відвернути увагу від принципового волинського питання, слід зміцнити дипломатичний тиск на Київ, аби раз і назавжди відмежуватися від бандитів, яким недавно призначено ветеранські права“.

З іншого боку, президент РП Лех Качинський написав передмову до книги історика Григорія Купріяновича, присвяченого трагічним подіям на Холмщині і Південному Підляшші. В ній він зауважує, що в 1938 році не було вшановано природного прихистку, яким є кожен Дім Божий. А відтак, виразив жаль з приводу того, що сталося.

Цього року в Холмі відбувся ряд заходів з нагоди 70-річчя руйнування православних святинь на Холмщині й Південному Підляшші. Відкрито також сайт www.kholm1938.net. Усе це спрямоване на те, аби заповнити „білі плями“ нашої спільної з поляками історії. Це аж ніяк не є „роздряпуванням ран“, це радше їх загоювання. Адже є ще живі свідки тих подій, які несуть трагічний досвід протягом усього свого життя. Власне їх пам'ять й потребує вшанування. Як пише св. апостол Павло: „Як хто нівечить Божого храму, того знівечить Бог, бо храм Божий святий, а храм той, то ви!“ (1 Кор. 3, 17).

Русини – пластичний матеріал, з якого може вийти чех, українець, росіянин і мадяр

➤ Видання „Podkarpatské hlasy” відстоювало позицію автономної русинської ідентичності, незалежної від великоруського та українського напрямків і доповненої нереальною вимогою використання латинського алфавіту. Кириличну абетку, за словами редакції газети, русинський народ не переносив через її непрактичність, і русинські вояки часто зголошувалися на словацькі курси для безграмотних лиш заради того, щоб не вчити кирилицю. „Podkarpatské hlasy” дійшли абсурдного висновку, що у нас кирилиця збереглася лише завдяки галичанам та короткозорому тиску уряду. Антипатію газети до „галичан” можна значною мірою пояснити тією загрозою існування, що відчували чеські чиновники області, що зазнавала впливу з боку енергійної української конкуренції. Майже всі місцеві вчителі з-за кордону дійсно походили з Галичини.

„Злочинний” характер галичан

Так би мовити „позачасово” про українську еміграцію на сході республіки говорив редактор згаданого вище видання Франтішек Свойше. Частина її заробляла собі на життя важкою, чесною працею, а частина ставила під загрозу громадську безпеку на Підкарпатській Русі „у спосіб нечуваний”. „Ймовірно, нема тут жодного вбивства задля грабунку, крадіжок більших розмірів тощо, які не були б вчинені українцями. (...) Є науково доведеним фактом те, що чужина впливає психологічно на людину, і що чужинці завжди і всюди у криміналістиці займають більший відсоток, ніж люди місцеві. Це справедливо і у випадку українців. Їхній відсоток злочинності є настільки високим, що обґрунтованою є думка, що поміж неінтелігентною частиною наших українців є значна частина тих, хто до злочинності мав схильність вже раніше”.

Ще гостріше на „злочинний” характер галичан посилалося консервативне видання „Podkarpatská Rus” у статтях на кшталт „Нові докази вдячності і любові українців до Республіки”, де наводився перелік лікарів-українців, які обманули державу, бо недоплатили

податки. У іншій це видання продовжувало: якщо звернути увагу на чужинців, які на Підкарпатті займали важливі пости і відігравали політичну або громадську роль, то „мусимо мимоволі спитати себе, чи є ми взагалі в Європі, чи не є ми часом у якійсь Папуанії. Коли бачимо всі оті підозрілі створіння, кримінальників, вбивць, грабіжників (див. недавній випадок грабіжника-українця, а нині вчителів на Підкарпатській Русі), неграмотних ідіотів тощо, то починаємо сумніватись у тому, що ми є представниками культурного народу чеського”. Між тим у нас в Чехії тисячі гідних інтелігентів були без роботи, для того, щоб на сході займали теплі місечка підозрілі індивідууми. За словами поборника русинського характеру краю Ф. Свойше, вірусом фальшивого розбрату з Галичини була спочатку інфікована нечисленна місцева інтелігенція. „В ужгородській кав’ярні „Корона” було нещодавно виграно цікаве парі! Зійшлося там коло одного столу кілька місцевих інтелігентів, і хтось з-за сусіднього столу побився об заклад, що за 10 хвилин там полаються через мовне питання. Так і сталося!” „Дорікаю ще, що еміграція прийшла на Підкарпатську Русь, як до свого дому, а нас, чехів, тут вважають чужинцями, обґрунтовуючи свою позицію расовою ідентичністю з русинами”. Львівська газета „Dilo” (друкований орган чільної політичної сили польських українців), за свідцтвом Свойше, загрожувала його журналу спочатку невизначеним гнівом русинів, пізніше застерігала від „протидій” в Україні. Свойше відчував потребу пригадати: „Чи хіба ця еміграція не знає, що багато наших незгод з Польщею та СРСР, до якого, не варто забувати, входить і Україна, виникло саме через те, що ми за галицьку еміграцію на Підкарпатській Русі так щиросердно заступилися?”

„Підозрювати Чеську академію наук в упередженості щодо нас абсолютно неможливо”, – описувало ситуацію видання „Národní osvobození”, натякаючи на найбільше освячення української мови наприкінці 1919 року. Часопис пригадав поширену думку про те, що якби галицькі гості займалися лише науковою та педагогічною ро-

ботою, то не виник би відомий проти-український антагонізм, що примусив адміністрацію до втручання (але вину за роздмухування ворожості видання вбачало і на іншому боці). І „Národní osvobození” відчувало кривду: нестриманість українців спричинилася до конфлікту з чеським елементом, який раніше до їхньої еміграції ставився приязно. Програмні русофіли з газети „Podkarpatská Rus” вважали цілу справу політичним кінцем; співучасть у цьому несла, на їхню думку, політична конкуренція, керована з центру. Скаржилися на представників соціал-демократів та народовців з відділу шкільництва через їхню діяльність на користь українства. У той час, як із гордістю пригадували успіхи просвіщенського учительства на колишніх конгресах, у 1933 році вже нарікали: „Нині справжніх українців та українофілів є третина всього учительства”. Українству насправді не протистояла, за винятком націонал-демократів, жодна політична партія. „Правдою є те, що на численних соціалістичних та аграрних зібраннях чуємо громові заяви проти українства та заклики до виборців у російських містах, у руських переконаннях партій тощо. Однак дозволимо собі поставити запитання: що зробили сильні політичні партії, аграрна та національно-демократична, у парламенті та в уряді для напрямку руського?”

Спиною до Праги

На це питання однак існувала проста відповідь. „Сильні політичні партії”, насамперед, поставили на губернаторський пост амбіційного Антона Бескида. З його призначенням уряд отримав на своєму боці одного з чільних представників великоруського напрямку. Крім того, Бескид був досить слабкою фігурою, і тому ситуацію міг опанувати новий віце-губернатор Розсипал з аграрної партії. Прагматичний Бескид, вдячний своїм начальникам, наперед роздратував як українців, так і русофілів, коли наказав повісити чеський прапор на будову своєї резиденції, причому українців зумів скривдити знову, не прийнявши візит ужгородської „Про-

Ужгород. Підкарпатська Русь, 1921 р.

світі". Бескид сподівався отримати жадану автономію; обіцянки однак не були виконані, і коли на сцені з'явився Товариство ім. Духновича, що користувалося симпатією з боку нової адміністрації на шкоду „Просвіті“, лояльні до цього часу українофіли почали обертатися спиною до Праги.

Розвиток краю з приходом Бескида та Розсипала обурений Волошин (від імені українців) дещо екзальтовано назвав у парламенті „фашизмом“. Першим етапом було зупинення у грудні 1923 року „єдиної руської газети“ (малось на увазі русинської: Волошин говорив українською мовою, тут імовірно йдеться про помилковий переклад слова „руський“ – прим. авт.) „Русин“, яку заснував віце-губернатор Еренфельд. Газета просувала ідею незалежних підкарпатських русинів і була ведена братом колишнього губернатора Жатковича Теофілом (співпрацювали з нею і знавці А. Гарт, Ф. Тихі або письменник-українофіл В. Гренджа-Донський). Після того, як видання „Русина“ було припинено, „фашисти“ подбали про заснування друкованого органу на чеській мові „Podkarpatské Hlasý“. Його редактора Свойше речник назвав „якимсь колишнім жандармським стражмістром з Боснії“. Зокрема, його обурило те, коли у газеті русини були названі „пластичним матеріалом, з якого може вийти все: чех, українець, росіянин,

ба і маляр“ (№26/1926). Пригадав і нападки газети „Podkarpatské Hlasý“ проти „Просвіти“ та визначних українофілів та зусилля „скасувати і наше руське письмо“. За свій крок убік від дотеперішніх союзників уряд, тим не менше, отримав нищівну поразку на перших парламентських виборах на Підкарпатській Русі у березні 1924 року; тамтешні комуністи навпаки, отримали переконливу перемогу.

Прийшов наказ з Москви

Діяльність комуністичної партії Закарпаття, яка відігравала важливу роль у націоналізації території, була не згаданим досі фактом. До 1925 року закарпатські комуністи були цілком дезорієнтовані у національному питанні. Це змінилось після московського з'їзду ВКП(б) у грудні того ж року, коли партія прийняла резолюцію про національну єдність підкарпатського народу з його радянським візаві. Починаючи від лютого 1926 року їхній друкований орган „Карпатська правда“ почав видаватися на літературній українській мові, і наприкінці року у комуністичній термінології закріпилась єдина назва – „Закарпатська Україна“. Комуністи стали на бік критиків подвійної політики Праги, яка, мовляв, переслідувала все українське, як протидержавне. Парадоксально, що при цьому вони посилалися на рішення експертів щодо русинської мови як діалекту україн-

ської від 1919 року. Одна з головних політичних сил в регіоні, у відповідності до московської лінії та тодішньої хвилі українізації у Радянському Союзі, проголосила своєю ціллю об'єднання всіх українських земель в Радянській Україні. Хоч це „просвітлення“ і єднало їхню національну програму з українофілами, до зближення з „буржуазними націоналістами“ А. Волошина не могло дійти з принципу. Однак від цього моменту комуністи були під прицілом і були звинувачені в роздмухуванні українських настроїв, як і їхні націоналістичні противники.

„Podkarpatská Rus“ реагувала на нову підмогу суперника, згідно з очікуваннями, невротично: „Прийшов наказ з Москви, і наші більшовики почали писати свої газети на якомусь жаргоні, який називають українською мовою“. Почались стандартні інсинуації з арсеналу консервативних правих. Більшість місцевих комуністичних лідерів нібито були євреями і німецькими агентами III Інтернаціоналу, який хотів розділити Росію і її народ. Поширюючи „австрійський грих“ (тобто українську мову) від Галичини до Харкова, робили на єдиній російській території „нових народів“ на кшталт кубанців, білорусів, а нині допомагали Волошину, Нечасу, Брацайку та „курйозним чеським патріотам у Празі“ творити новий народ з панкевичовським жаргоном. <

Тарас Чорновіл: „Я перестав бути галичанином“

► Тарас Чорновіл – постать незвичайна. Для початку вистачить уважно розгледітися в кабінеті депутата, що у будинку Парламентських Комісій. На протилежних стінах один на одного „дивляться“ портрет його батька, заслуженого дисидента і багаторічного лідера „Руху“, та відоме класичне фото Че Гевари в береті. Господар кабінету пояснив, що це в жодному випадку не вираз його ідеологічних уподобань. Фото революціонера Тарас Чорновіл вивішує тоді, коли перебуває у бойовому настрої. Співрозмовник, зрештою, звернув мою увагу на інший цікавий малюнок – Юлію Тимошенко та Віктора Ющенка, які взявшись за руки, стрибають через вогнище. Чорновіл каже, що купив його у серпні, ще перед спробою сформуванню спільну коаліцію БЮТу та Партії регіонів.

Його неустанно порівнюють з постаттю батька, знаменитого В'ячеслава Чорновола, що аж ніяк не полегшує йому життя. Завдяки неординарним політичним рішенням Тарас Чорновіл набуває певної „популярності“ – у 2004 році переходить на бік „темних“, як багато хто тоді вважав. Як наслідок – його чимало хто зненавидів. Донедавна Тарас Чорновіл – одна з небагатьох публічних персон Партії регіонів, хто умудрився при цьому зберегти незалежність в окремих питаннях. Після невдалих переговорів щодо створення коаліції з БЮТ він заявив про вихід з партії. Без сумніву, мій співрозмовник не шукає легких доріг і все життя йде власним шляхом – досить реалістичний, відвертий, з незмінною сигаретою в руках

ЗМІ приділяють останнім часом вашій персоні велику увагу. Але я хотів би повернутись до часів дитинства. Ви народились у Західній Україні. Ваш батько – В'ячеслав Чорновіл. Наскільки важко бути сином видатної людини?

Знаєте, я по-інакшому не уявляв собі. Це була певна додаткова екзотика, пов'язана з тим, що я син В'ячеслава Чорновола. Батько перебував в ув'язненні багато років, але воно сприймалося як само собою зрозуміле. Те, що про батька постійно згадували то „Радіо Свобода“, то „Голос Америки“, було предметом додаткової гордості і заздрості з боку однокласників. А коли приходили регулярно з обшуками, це теж сприймалося, як певна атракція. Відчулись певні нотки загрози, коли мені в класі, якщо не зраджує пам'ять, восьмому, давали півроку умовно за писання нездорових віршів і елементи антирадянської пропаганди і казали, що мене треба запроторити в колонію, аби я звідки вийшов не скоро. Пізніше, в зрілому віці, в окремих випадках це створює проблему, коли тебе починають міряти не з В'ячеславом Чорноволом, а з абсолютно збоченим, викривленим уявленням про В'ячеслава Чорновола деякими людьми на тлі їхньої власної зіпсованості. От є у нас категорія людей, і не тільки тут, але й в діаспорі, які й далі живуть 60–70-ми роками, вони не перейшли у двадцять перше століття. І особливо це характерно для українського маргінального політикуму. Вони виробили собі образ Чорновола, який був тридцять років тому. І не можуть уявити, що він трансформовався. І до мене претензії: як Тарас Чорновіл може зробити таке й таке, якщо В'ячеслав Чорновіл у тому образі такого в житті ніколи б не зробив!

Ви, власне, випередили моє запитання, чи справді ваш батько змінювався?

Він був абсолютно реальним політиком. Він жив у реальному часі. У якийсь момент він випередив в 1991 році після президентських виборів весь „Рух“, потягнувся до Кравчука. Він перший сказав, що треба зараз зберегти якусь альтернативу, оголосити опозицію, створювати її проти нього. Він витримав розкол у „Русі“. Інакше цієї політичної сили просто не стало би, її купили б. Він пробував знайти порозуміння з владою. Був колосальний пласт суспільства, який

підтримує національно-демократичну ідею і, на превеликий жаль, в абсолютній більшості неймовірно маргінальних політиків, які обслуговують ці прагнення. І щоб якось підтримати цей пласт, дати йому можливість розвинути, він пробував знаходити контакти з владою. З тим же самим [Леонідом] Кучмою.

Про смерть В'ячеслава Чорновола багато чого говорять, є різні версії. Для вас особисто ця справа повністю пояснена?

Розумієте, вона буде повністю пояснена, коли буде вирок суду, остаточний і кінцевий. Для мене справа є зрозумілою в загальних рисах. Я думаю, що це вбивство, у мене є підстави так говорити. Але у мене немає для самого себе відповіді на перше питання: хто безпосередньо був замовником? Я був одним з тих, хто напругу звинувачував президента Кучму, а потім, трохи подивившись, зрозумів, що він був в курсі, можливо, дав згоду, а от хто реально цього найбільше хотів, звідки тягнуться ниточки? Чи вони тягнуться з України, чи з-за її меж? А якщо звідси, то чи не від тих, хто так активно використовує ім'я В'ячеслава Чорновола? У мене відповіді немає. Тому я не можу ані однозначно кинути камінь в город Кучми, ані звинувачувати спеціальні кола в Росії, ані висунути дуже жорстке моральне звинувачення [Віктору] Ющенку. Я назвав три об'єкти, щодо яких у мене є підозри. І по кожному з них дуже обґрунтовані: що замовлення могло бути в одному з них і в кожному робилось щось дуже конкретне проти В'ячеслава Чорновола, що могло закінчитись замовленням на вбивство.

Ми дізнаємось колись обставини, чи покарають винних?

Ви знаєте, занадто багато цих питань без відповіді. Наприклад, по справі Георгія Гонгадзе засудили тільки виконавців. Є підозри, що засудили підставних осіб, які погодились, бо їм грозило пожиттєве ув'язнення за безпосередню організацію вбивства одного з бізнесменів (так звані перевертні в погонах). І є підозри, чи не скинули на них інші злочини. Що стосується справи батька, у мене немає прямих претензій. Слідство у 2005 році відновлене, але успіхи мінімальні. Слідчі роблять те, що можуть, є певне імітування роботи. Я переконаний, що люди, які

є замовниками, на сьогоднішній день ще десь достатньо високо. Оптимізму для остаточного завершення справи поки що немає.

Ваша політична кар'єра дуже цікава. Ви брали участь в акції „Україна без Кучми”. Пізніше перейшли до іншого табору. З чим це пов'язане?

Я брав участь в акції „Україна без Кучми”. Був засновником спільно з Олександром Морозом та Юлією Тимошенко акції „Форум національного порятунку” (спочатку це називалось „Фронт національного порятунку”, а потім змінили на „Форум” і громадський комітет „Опору за правду”, щось на зразок сербського „Одпору”). І ми проводили потужні акції. І яка реакція двох фігурантів наступних виборів? Середовище донецьких, які підтримували Януковича: тихенько, дуже обережно, але десь нам допомогли фінансово, ми десь контактували, але ми намагались показати, що ми не проти них. Ми за інші правила гри в країні. Тобто, там ми бачили принаймні якесь м'яке порозуміння. Друга сторона – Віктор Ющенко. Підписує разом з [Іваном] Плющем і Кучмою „лист трьох”, де тих,

хто виступив проти Кучми, тільки за сам цей факт оголошують націонал-соціалістами і фашистами. Я прошу пробачення, я пішов у інший табір. Я пішов від людини, яка оголосила себе сином Кучми і яка продовжила роботу Кучми в повному обсязі.

Я пішов в середовище, яке було для мене достатньо чуже, і альтернативне, але станом на 2004 рік, на літо і першу половину осені, демонструвало дуже цікаві речі. За таких обставин, якщо не дивитися на певні зовнішні фактори, це був дуже логічний вибір.

А коли вам перестало бути комфортно і цікаво в Партії регіонів?

У 2006 році. Знаєте, коли ми втягнули себе у виборчу кампанію 2006 року і я її відпрацював, як ніхто. Янукович об'їздив мало не всі райцентри України. В мене графік був такий самий. Я вдома майже не жив (...). Я свято вірив, що пройдуть вибори і все буде, як раніше. Що можна буде підійти до лідера партії і сказати: „Віктор Федорович, ви не праві в цьому і в цьому. Нам треба було прийняти інакше рішення”. Фракція може прийняти рішення всупереч думці лідера. І коли рап-

том замаячила в 2005 році можливість прийти до влади, створити свій Кабмін і коаліцію, почалися трансформації, які я тоді зрозуміти не зміг і які стали дуже зрозумілими вже в кінці 2006 року.

Але що ж відбулось?

Я не знаю. Можливо, не витримали випробування перемогою у владі. Перемога на виборах була занадто велика, занадто ласа. І друге: до партії моментально влився великий пласт тих, хто нас зрадив у 2004 році, хто переметнувся до помаранчевих. Я зрозумів, чому мені було так добре в партії у 2004 році: всі бандити з неї пішли до помаранчевих. Відверті злочини, на яких я сам збирав компромат і створював слідчі комісії, всі раптом опинились у БЮТ чи НУ, або у фракціях підтримки. А тут раптом вся ця шушера, весь бандитський осад повернувся назад, побіг у фракцію купувати собі місця. В один момент я зрозумів, що опинився в іншій політичній силі, і не тільки я. Просто хтось прийняв нові правила гри. А я не захотів.

Попри це ви протримались так два роки.

Так. Але у мене була все ж якась особиста прив'язаність до Януковича і віра, що все ж таки це переломиться. І другий момент: стримувала відсутність якоїсь іншої перспективи. І основне: у мене був найбільший у тій політичній силі простір для особистої свободи. Питання про Голодомор: я не можу досі зрозуміти, які ідіотські мотиви були в тій політичній силі, щоб прийняти жорстке рішення голосувати проти визнання Голодомору геноцидом. Але я міг голосувати! Ніхто навіть не посмів зробити особисті закиди. Я міг виступати відверто, абсолютно проти ідеї, яку партія стала висувати на щит – другої державної мови. І формальний момент я не міг знайти. І за таких обставин йти було важко.

Іншими словами, якась надія на зміни в Партії регіонів у вересні була?

Там була цікава передісторія. Я до того повідомив, що виходжу з партії. Навіть моя колега Анна Герман сказала, що Чорновіл двадцять разів казав, що буде йти, і не йде. Але я двадцять разів попереджав: все, що ви робите, це для мене поза межею. Першого вересня під час засідання політради я вийшов на трибуну і в силу тих обставин, які склались (та ідіотська заява про визнання Абхазії і Південної Осетії незалежними країнами; до речі, та ж політрада наступного дня проголосувала підготовлене заздалегідь рішення, що ніякого визнання не було; грались в іншу гру на основі того, >

» як ми підтанцювали під Ющенка та його Секретаріат. Бізнес-інтереси домінували над політичними інтересами). Я десь зірвався, вийшов на трибуну і при всіх, навіть при лідері, сказав, що це вже все. Мене зупинив Янукович: „Почекай, завтра ти побачиш, і ти заспокоїшся“.

Я дійсно не знав, що буде наступного дня, що готується домовленість з БЮТ. І те, що почалось 2-го числа, мені на дев'яносто відсотків сподобалось. Перші два лідери найпотужніших політичних сил готові чимось пожертвували. Одна – жертвами на президентство, а друга – на посаду прем'єра і на уряд. Хоча їх треба би було поміняти. З Януковича був би хороший прем'єр-міністр, а з Тимошенко – хороший президент. Але не навпаки. Та навіть у тому варіанті це була певна перспектива. Якби там не перемогли особисті амбіції, могли би попрацювати роки десять і створити зону хорошої стабільності. Я на це серйозно сподівався. Десять відсотків, які отруювали відчуття – це „все і сьогодні“. Це законопроекти, які почали валити, як з рукава: про обмеження президента в тому й в тому. Остання крапля – зміна Кримінального кодексу і притягнення до кримінальної відповідальності. Та хлопці, зрозумійте, що навіть маленький пудель перетвориться на бультер'єра, якщо його загнати в кут.

Що завадило співпраці?

Перше – це те, що Янукович не зміг бути настільки твердим і серйозним лідером політичної сили. До шостого вересня він мене переконував, наскільки це добре і правильно. А десь після того почали грати роль ті сили, які були втягнуті в систему Партії регіонів зі сторони бізнесу. І ті люди керують сьогодні Партією регіонів, саме вони, я не хочу називати прізвища. Але центральну роль зіграла ющенківська група „РосУкрЕнерго“. Вона в 2005 році була зав'язана на Ющенкові. Це була структура, яка працювала з Росією. Потім вони купили людей з оточення президента, потім опанували систему енергопостачання України, а потім опанували Партією регіонів. Спочатку вони опинились в уряді Януковича у 2006 році. Я так розумію, що дехто з цих людей були поступкою Ющенку. Сьогодні вони, по суті, керують процесом. Це той десант, засланий Ющенком в Партію регіонів, що взяв Партію регіонів під контроль більше, ніж всім відомий Ринат Ахметов. „РосУкрЕнерго“ – це гроші з повітря, у них завжди є гроші. А коли Ахметов не захотів фінансувати окремі акції Партії регіонів або не зміг, ці дуже гарно вклинились. Я думаю, Ахметов до останнього часу

придивлявся і думав, як йому повестися. Але, мабуть, його теж штовхнуло на сторону противників процесу об'єднання з БЮТ. Але ця ультрарадикалізація [Андрія] Портнова та [Олександра] Лавриновича загрожувала новою нестабільністю.

Раніше ви багато говорили про зв'язки Рината Ахметова з оточенням президента.

Якраз я говорив найменше про це. У мене є особистий респект до Ахметова. Він дійсно цікава людина. Достатньо порядна і інтелігентна, на відміну від іншої шушери. Ну, які відносини можуть бути між популістом-президентом і ультрапрагматиком-бізнесменом? Очевидно такі, які мільярдер мусить мати з владою, щоб хоч якось працювати в країні. Якщо він піде на конфлікт з владою, йому не дадуть працювати.

Другий момент – це момент певної доброчинності. Ахметов постійно запускає певні фонди, акції. І на цьому ґрунті для нього був прийнятним варіант (...) взяти участь у проектах, які курує президент. При цьому знімалися проблеми з проєктів, які проштовхує сам Ахметов. І рівень взаємовідносин найчастіше зводився до цього. Взаємовідносини [Бориса] Колесникова з [Віктором] Балогою дуже глибокі і дуже реальні. Але я б не пов'язував так Колесникова з Ахметовим, як про це всі говорять. Це абсолютно різні люди.

За кордоном нерідко можна зустрітися зі спрощеним образом Партії регіонів. З одного боку, говорили про протистояння групи Колесникова та Ахметова, а з другого, що це проросійська партія. Правда десь посередині?

Що стосується протистояння між Януковичем та Ахметовим, це абсолютна дурість. Партія регіонів створювалася не так просто. Це об'єднання ряду партій. Серед її засновників був Петро Порошенко, наприклад. Але об'єднувались десятки донецьких, східних еліт. В певний момент вони створили центр тяжіння. Бути опозиціонером цій партії стало незатишно. Але при тому всьому це дуже складна система прийняття рішень. Там в глибині. Я не знаю, як вони їх приймають. Але знаю, що принаймні кільканадцять груп мають своє значення. Наприклад, група [Раїси] Богатирьової. Вона ніколи не входила до Ахметова. Але вона розсіялась фактично після того, як Богатирьова пішла до президента. Але є окрема група Колесникова, [Андрія] Ключева, є стародонецькі на зразок [Юхима] Звягільського чи [Володимира] Рибак, яким пробачається

власна позиція, на відміну від інших. Це складна структура, і між її частинами часто виникають конфлікти. Але де немає конфліктів, так це між Ахметовим та Януковичем, щоб не казали журналісти. Це найбільш товариські стосунки в партії. І останнім, хто відмовиться від Януковича, буде Ахметов.

А проросійськість регіоналів?

Знаєте, вони стали заручником ідіотської доктрини, яку їм втовкли. Саме тому, що вони можуть використати її у внутрішньому електоральному полі. Це не була проросійська партія, а партія великого українського капіталу, яка сприймалась на Сході, як партія роботодавців. Це не Західна Україна, де зовсім інші традиції. Тут певний комплекс підтримки сприйняття директора. Це клас червоних директорів, як їх колись називали. Їх сприймали не як диктатора, а як батька рідного. Згадайте того ж [Володимира] Бойка в Маріуполі. Той же „Азовсталь“, там Ахметов – батько рідний. Директори там дбають про все! А потім під час президентських виборів відбулись перші кроки, коли цей комплекс дуже тупо і примітивно зламали російські технології, в провокаційний спосіб (оті плани розділу України, друга державна мова, особлива акцентуація на зв'язках з Росією, вперше прозвучало анти-НАТО в непродуманій формі). Але партія не орієнтувалась на Росію. І вона була набагато більш проукраїнською, якщо не рахувати мовних моментів, ніж інші партії (треба враховувати, що є українці, які говорять російською), поки персональна харизматизація лідерів та ці дії призвели до того, що сама партія стала їх заручником. І вибратись з цього курсу вже неможливо.

Яке політичне майбутнє Януковича, на вашу думку?

Я починаю в нього все менше вірити. Але він має особисту харизму. Якщо він у певний момент вирішить, що він господар партії і заткну рот іншим, протримається так парку місяців, переконає в цьому виборців, то тоді можливо й так. У іншому випадку він втратить і контроль за партією, і за її виборцями. Янукович втратив мобільність, самостійність. Я можу припустити, що він буде прем'єр-міністром, але особою, яка щось вирішує в цій країні – все менше і менше.

Тоді, з великою ймовірністю, Тимошенко буде президентом.

Ймовірність дуже велика, але втома від цієї гризні спочатку грала на руку Тимошенко. Бо всім було видно, де

джерело неспокою, нестабільності. Але Тимошенко наразі втрачає багато і фатально. Я не є великим симпатиком Яценюка, але в цій ситуації, коли ці великі харизматичні партії вже сидять в печінках, народ готовий проголосувати за щось нове. Якщо він дуже мудро себе поведе і не набере в свою команду того дрантя, а набере щось зовсім нове, то в нього є перспектива зробити такий прорив, якого в Україні ніхто не робив. Я не в захопленні від Яценюка, але це не та застояна радянська схема, це щось пострадянське.

Помітно, що Тарас Чорновіл надзвичайно критично ставиться до президента Ющенка.

Я до нього так почав ставитись не тоді, коли почалися провали в рейтингах, а дуже жорстко став виступати проти нього з 2001 року. В 2002-му, коли я висувався по виборчому округу, мене таки переконали піти у фракцію „Наша Україна“ (бо, в принципі, куди було йти?). Я формально був в ющенківському середовищі. І ще в 2003 році опублікував статтю під назвою „Це буде страшне президентство“. Так що у мене не мінялась позиція, я ніколи не оцінював його позитивно, окрім може національних речей. Мені подобається, що він займається темою Голодомору, але не подобається, як він це робить. Скажімо, коли б це зробити 2005 року, Росія не мала б жодного спротиву. Тоді Ющенко мав сімдесят п'ять відсотків рейтингу. Та візьми тоді всі ці теми, і УПА, і Голодомор, прийми закони відповідні. А як робить Ющенко? Коли можна це робити, він цим не займається, йому байдуже, він сидить на пасіці. В 2006 році, коли відбулись вибори, створилась складна скандальна коаліція, у нього розрив з Тимошенко, проблеми з коаліцією, він кидає закон, який має страшну опозицію в Росії, в Україні, він ще й дає кримінальну відповідальність за невизнання Голодомору. Він це робив настільки провокаційно, що дуже глибоко шануючи його мотиви, я не можу шанувати методи, якими він це зробив.

Ви заступник голови Комітету Верховної Ради з питань зовнішньої політики. Ви не раз висловлювались проти вступу України до НАТО. Яку позицію повинна займати Україна в зовнішній політиці?
Я не є противником вступу в НАТО. Я не є прихильником, а це різні речі. У ставленні до НАТО я є певним скептиком. Колись я молився на НАТО, а більшість фракції НУ та весь БЮТ були категорично антинатівські. Я постажувався свого часу в НАТО і за два тижні я перетво-

рився в скептика. По-перше, я побачив абсолютно подвійні стандарти. Побачив неймовірну фальш, брюссельську бюрократію, і побачив принцип „валіза без ручки: і нести важко, і кинути шкода“. Як на мене, доки буде НАТО, доти буде гальмуватися процес створення європейської системи безпеки. І другий момент, який мені здається дуже добрий, як заміник НАТО, коли ми говоримо про реальну безпеку. А фактором безпеки вважаємо нестійкі режими Африки, Азії, які становлять загрозу створення ядерної зброї. То напевне треба думати не про ПРО в Чехії і Польщі, хоча тут не бачу жодних проблем. А мабуть треба думати про систему євразійської дуги, згадавши, що Євразія – це не лише Росія, там і Японія, і Південна Корея, Китай, Індія, Туреччина. Я великий прихильник цієї ідеї. В цю дугу включаються і українські станції ПРО, і в Азербайджані, і там, де є вплив американців та росіян. Вихід на Китай, який дуже хоче, щоб його сприймали як цивілізовану країну. І контакти з Росією – це ті договори, які потім не можна переступати. А Україна фактично в центрі цього стику. А що стосується вступу України в НАТО, я його оцінюю так. НАТО має підвищити рівень безпеки. Якщо якийсь акт, пов'язаний з НАТО, знижує рівень безпеки, це абсолютно протилежне тому, що ми закладаємо в поняття безпеки. І в 2004 році НАТО зробило дуже грубу помилку. Вони в попередній рік відкинули прохання Кучми про ПДЧ і в 2004 році категорично не сприймали вступ України до НАТО. Я особисто спілкувався з генсеком НАТО і відповідь була: не треба вам НАТО, дружіть з Росією, ви позаблукана країна, ми вам допоможемо отримати нейтральний статус. Тоді вступ України в НАТО не помножував загрозу. Росія була зайнята своїми внутрішніми питаннями. В Україні не було жорсткої опозиції проти НАТО. Сьогодні вступ до НАТО загрожує Україні, створює збурення серед сусідів. За якими мотивами ми тепер йдемо до НАТО?

А після російсько-грузинського конфлікту хіба небезпека з боку Росії не зросла?

Мені здається, що після Грузії для України загроза існує з боку України. Пригадуєте фільм „Хвіст, який крутить собакою“? У фільмі, щоб підняти рейтинг кандидата, треба було вигадати загрозу. Вигадали війну в Албанії. І президент перемагає.

І події в Грузії, хто б мені що не казав, є продовженням цього фільму. В серпні мало відбутись два конфлікти, перший в Грузії, другий – в Криму. Те, що Росія

готувала анексію двох республік – це правда. Але й те, що Грузія стала жертвою Росії, але й Америки одночасно, теж правда. Американці були зацікавлені, аби там відбулось щось криваве. Те, що Чорноморський Флот Росії попрямував до Грузії заздалегідь, правда. Це не для того, що вони готувались до анексії в такий спосіб (якби захотіли анексувати, робили б через референдум, не через масове вторгнення). І подібне готувалось для України. Збудником і основним провокатором мала стати Україна. Це мало бути перекриття з бухт Чорноморського Флоту Росії, потоплення якогось нашого корабля. Але американські вибори відбулись і [Джону] Маккейну не допомогли в Грузії.

А у нас вибори будуть.

Які ваші плани на майбутнє?

Та нарешті відпочити, вилізти з цього цирку. Я противник дострокових виборів, бо я розумію, що вони шкодять країні, але мені вже самому хочеться, щоб я зміг звільнити свій мандат. Чому сам не складу? У мене є сім'я, і я не маю іншого місця роботи. Доки ця Рада працює, я свою роботу виконую, я більшменш порядно виконую свою роботу. Реально я готовий поки що працювати в аналітичній сфері. Є певні напрямки роботи: міжнародне право, викладацька робота, написання дисертації, вивчення англійської мови, робота в аналітичному центрі, який створюється.

Чи змінюється на Західній Україні ставлення до вас останніми роками?

Чесно кажучи, мені це вже трохи байдуже. Відбулась трансформація в мені. Мені, звичайно, ніколи не було байдуже, що про мене подумають в Галичині, але я перестав бути львів'янином. В 2004 році не тільки львів'яни перестали мене сприймати, але й я втратив респект до них. Таке творення ікони з Ющенка, якого навіть в російській глибинці немає до Путіна. Жіночки, які молились на Юлію Тимошенко. Це було масово. Коли за те, що ти посмів подумати, що Ющенко може бути не президентом, тебе готові проклинати. Коли тільки за підозрою, що ти проголосував проти Ющенка, село займається тим, а хто ж це міг проголосувати? Ага, а це той, у нього родич в Донецьку чи Дніпропетровську, а ми тобі хату спалимо; а на церкві – список тих, кого запідозрили, що він за Януковича. Тому я перестав бути галичанином.

A tall, modern skyscraper with a glass facade is under construction. A large red crane is visible on the top of the building. The building is situated in a dense urban environment, with many other buildings and residential areas visible in the background. The sky is overcast.

Тема:

криза девелоперів

Обвал

Економічна криза в Україні набуває все сумніших рис. Найбільш симптоматичною є ситуація на українському ринку нерухомості.

► Протягом останніх п'яти років ціна на нерухомість в Україні щорічно зростала на 30–50%. В результаті вартість квартири в Києві обігнала середньоєвропейські показники.

Напередодні кризи для того, щоб купити однокімнатну квартиру в Києві, середньостатистичному киянину потрібно було заробляти на житло тридцять років при середній вартості квартири 70 тис. доларів на вторинному ринку. На первинному ринку нова квартира коштувала не менше 100 тис. доларів. Різно подорожчали квартири у найближчих містах-супутниках Києва. Наприклад, у місті Буча, що у 25 км від центру столиці, вартість старої двокімнатної „хрущовки“ досягла 90 тис. доларів. В середньому вартість квадратного метра у Києві досягла 3–3,5 тис. доларів, а у так званих елітних домах легко доходила і до 7 тис. доларів.

Природно, що така висока вартість житла дивувала іноземців, які не могли зрозуміти, яким чином кияни з середньою зарплатою у 400 доларів (за офіційними даними) купували в кредит дорогі квартири. При цьому виплати по кредитах складали в середньому від 700 доларів та вище. Щоб заробити на житло, киянину треба було б чекати тридцять років.

Для порівняння: у Берліні середня ціна однокімнатної квартири площею 32–74 м² складає 45–86 тис. євро. За даними Федерального статистичного управління Німеччини, середня зарплата мешканця Берліна складає сьогодні близько 3 тис. євро на місяць. Житло у новобудовах, розташованих у гарних районах, обходиться від 2 тис. євро за м². Житель Берліна з середньостатистичним доходом може назбирати на квартиру менше ніж за п'ять років.

Те, що на ринку нерухомості України надулася гігантська бульбашка, було очевидно вже в другій половині 2007 року. Щорічно київські будівельники здавали не більше ніж 1–1,5 млн. м² в рік при попиту 7–8 млн. м².

Безпрограшна лотерея спекулянтів

При цьому сформувалась специфічна ситуація, коли реальний попит на неру-

хомість створював кількісно обмежений прошарок середнього класу. Сім'я з двох людей, маючи сукупний дохід в 1500–2000 доларів, брала кредит з щомісячною виплатою від 600 та більше доларів з погашенням через 15–30 років під 10–12%. Цей кредит йшов або на купівлю житла на вторинному ринку, або віддавався будівельникам під побудову нового житла. Забудовники грали у безпрограшну лотерею – всі ризики лягали цілком на плечі покупців, які здійснювали 100% передплату. При цьому стандартний багатоквартирний будинок будувався 1,5–2 роки. Це означало, що на момент побудови вартість квартири збільшувалась на 30–50%. Така ситуація привертала спекулянтів, які вбачали в цьому прекрасну можливість заробити, враховуючи, що ставки по банківських депозитах знаходились на рівні 11–12%. Спекуляціям сприяв той факт, що в Україні нерозвинутий фондовий ринок, і надлишки капіталу фактично не було у що вкладати. Тому вкладання у нерухомість стали альтернативною формою збереження та збільшення капіталу. Спекулянти постійно розігрівали ринок, підсилюючи ціновий тиск на нього.

В кінцевому підсумку це призвело до того, що ціни на нерухомість досягли на осінь 2007 року максимуму. Причини уповільнення попиту були очевидними – висока вартість квартир стала не підйомною для київського середнього класу, який переорієнтувався з купівлі нерухомості на автомобілі. Однак квартирне питання в Україні настільки гостре, що люди все одно продовжували купувати квартири, навіть коли ціни досягли піку.

Відрізані від зовнішніх джерел живлення

При цьому населення ігнорувало ризики, які різко підсилювались після обвалу іпотеки в США у другій половині 2007 року. Криза банківської системи в серпні 2007 року у Казахстані ясно окреслила перспективи української економіки. Як і в Україні, казахські банки грали ключову роль у розкрутці попиту на нерухомість. Для цього вони максимально полегшили доступ до кредитних ресур-

сів для населення. Однак своїх засобів у казахських банків було недостатньо. Тому вони інтенсивно позичали гроші у західних банків. Розплата наступила в той момент, коли восени 2007 року західні банки, маючи дефіцит оборотних ресурсів, почали згортати кредитні програми для третіх країн. Це призвело до того, що в найкритичніший момент казахські банки виявились відрізненими від зовнішніх джерел живлення.

Через півроку, навесні 2008, українські банки опинились у такій самій ситуації. Набравши близько 38 мільярдів короткотермінових боргів у західних банків, українські банки повинні були постійно їх рефінансувати. Однак після краху у лютому Bear Stearns та Lehman Brothers стало очевидним, що американська економіка опинилась перед загрозою найбільш серйозної рецесії за останні вісімдесят років. Західні інвестори стали масово залишати ринки країн, які розвиваються, оскільки в Європі та США стала відчутною величезна нестача ліквідності. Це призвело до того, що українська фінансова система залишилась без зовнішнього фінансового підживлення, яке було необхідне, як ніколи.

НБУ і його похід на інфляцію

Окрім того, жорстка монетарна політика НБУ, який навесні 2008 року оголосив похід на інфляцію, примусила банки призупинити видачу кредитів. НБУ різко збільшив норми та резервування для банків та вилучив з ринку десятки мільярдів гривень. Це призвело до того, що влітку 2008 року банки фактично припинили видачу кредитів під забудову, а оскільки будівельні компанії реалізували проекти виключно на кредитних ресурсах банків та населення, жорстка монетарна політика НБУ буквально паралізувала їх.

Тому навесні–влітку 2008 року експерти вже констатували спад на ринку нерухомості на 5–7%. Однак це був лише початок кінця.

З середини літа українська економіка почала все сильніше відчувати на собі тиск глобальної рецесії. Буквально на очах почали вичерпуватись три основні джерела надходження грошей у країну. ►

Нині очевидно, що щастя в кредит для України завершилось

» Перше – зовнішні позики у західних банків – стало важкодоступним через їх нестійке становище внаслідок фінансової кризи. Залучення прямих портфельних інвестицій після падіння українського фондового ринку більш ніж на 70%, різних валютних стрибків через авантюри НБУ, стало практично неможливим.

Друге джерело – надходження валютної виручки від експортерів – також щезло. Металургія де-факто вже зупинилась. У січні–липні 2008 року експорт склав 8 млрд. доларів. З них метал – 3,5 млрд. Ціна на метал впала в середньому в три рази порівняно з першим півріччям 2008 року, що призвело до зменшення надходжень від експорту на 2 млрд. Металургія давала 40% експортних надходжень у країну, частина з яких потім конвертувалися на ринок нерухомості.

Третє істотне джерело надходжень грошей в Україну – перекази від гастарбайтерів (20–25 млрд. доларів на рік) – також почало вичерпуватись, оскільки гастарбайтери і в Європі, і в Росії відчують вплив глобальної економічної кризи. Однак гроші заробітчани зіграли істотну роль у розігріві ринку нерухомості в Україні, особливо на Західній Україні.

Постанова №319

Таким чином, на осінь 2008 року в Україні вже виникли передумови для різкого падіння цін на нерухомість. Після обвалу на світових фондових ринках його було не уникнути – Україна з її експортно-орієнтованою економікою виявилась у десятці країн з найбільшою ймовірністю дефолту.

У вересні–жовтні перелякане населення кинулося знімати гроші з депозитів і купувати валюту. Це підсилювало тиск на гривню і вона почала обвалюватись. Почалася паніка серед вкладників. Щоб її зупинити, НБУ постановою №319 заборонив дострокове зняття депозитів, після чого банківська система країни опинилась у напівпаралізованому стані. Населення остаточно втратило довіру до банківської системи. А банки стали відчувати гостру нестачу ліквідності. Два банки з першої десятки – „ПІБ” та „Надра” – опинилися перед загрозою банкрутства, якого вдалось уникнути лише завдяки жорстким діям НБУ.

Все це безпосереднім чином позначилося на ринку нерухомості. Президент Асоціації спеціалістів з нерухомості України (ріелтерів) Олександр

Бондаренко констатує, що обсяги продажу житла знизилися в десять разів, порівняно з аналогічним періодом минулого року. Якщо у 2005–2006 роках у Києві щомісячно укладали до трьох тисяч угод купівлі–продажу, у серпні–вересні 2008-го – не більше трьохсот.

Ціни впали на 30–40%

Після того, як банки припинили видавати кредити, вартість житла в регіонах знизилась на третину. Наприклад, у Запоріжжі з початку осені квартири подешевшали на рекордні 40%. Якщо раніше в середньому однокімнатна квартира коштувала там 50 тис. доларів, то тепер квартири не беруть і за 30 тис.

Львівські ріелтери признаються, що ціни впали на 30–40%. А місцями – і на 50%. „Продаж у Львові зупинений. Угод немає. Чи впали ціни, судити складно, оскільки немає торгів”, – стверджує Ірина Семенова, директор Львівської агенції нерухомості „Маклер”.

У Харкові, за даними ріелтерів, кількість угод зменшилась у три рази. Ціни пропозицій знизились на 15–20%. „Однокімнатна в Харкові коштує 50–55 тис.

доларів, двокімнатна – 65–70. Однак, якщо поторгуватись, сума під час торгу може зменшитися ще на 20%”.

У Донецьку та ж ситуація. За словами директора агенції „Донецька Нерухомість“ Віктора Петрулька, сьогодні продавці поступаються на 15–20%. „Однокімнатна квартира у центрі коштувала 85 тис. доларів, а тепер готові віддати за 60”, – запевняє він.

У Києві відбуваються абсолютно аналогічні процеси. В агенціях нерухомості констатують падіння цін на 20–30%. А в деяких сегментах житла навіть на 50%. Квартири, які ще три місяці тому виставляли за 100 тис. доларів, вже продають за 70 та нижче, і це очевидно не межа. Падає в ціні не тільки житло, але й неймовірно дорога київська земля. Наприклад, якщо в тій же Бучі сотка землі коштувала 15 тис. доларів, то тепер вона спустилась до 10 тис. Ще один приклад: в Макарівському районі Київської області, де земля вважалось „дешевою” – 1500 доларів за сотку, тепер її продають за 900.

Щастя в кредит завершилось

Перспективи на наступний рік для ринку житла лякають. Для всіх стало ясно, що 2009 рік в Україні буде дуже важким. Цілі значні сектори, такі як металургія, працюють не більше ніж на 40% потужності. На наступний рік прогнозується зниження ВВП на 2–3% як вітчизняними, так і зарубіжними експертами. Зовсім очевидно, що щастя в кредит для України завершилось. Час починати жити по можливостям, а це примусить населення почати економити в усьому.

Тому аналітики прогнозують, що наступного року падіння цін на житло в Україні лише підсиляться. „Скільки би ціни не падали, ринок від цього не оживе! – впевнений Геннадій Кошель, генеральний директор ріелтерської компанії „Київінвест Інтернешнл”. – Банки більше кредитів видавати не стануть, і у населення більше готівки не з’явиться”.

Вже тепер падіння цін на нерухомість на 50–70% не здається фантастичним. Як показує досвід Казахстану – це найбільш ймовірний сценарій.

Однак є в усій цій ситуації істотний позитивний момент. Спекулятивна бульбашка, яка лопнула, повертає українців в реальність, нагадуючи про просту істину – жити треба по можливостям. Це означає, що в Україні прийшов час здійснювати реальні реформи, які зможуть адаптувати її до нових реалій. Треба змінитись, щоб вижити.

Руралізація ака рагулізація

Як на мене, міркувати про урбанізацію України слід насамперед у контексті її руралізації. Україна є типовим прикладом процесу урбанізації — тут у селах живе близько 35% населення, тоді як 65% — городяни. Хоча якраз і ні, городянами можна назвати далеко не кожного мешканця міста, як, власне, й містом неправильно називати кожен населений пункт із багатоповерхівками та промисловими підприємствами.

Вперше з поняттям „руралізація“ я зіткнувся три роки тому на сторінках „Української технічної газети“, де Андрій Загорський зробив глибокий екскурс в історію та сучасні наслідки явища, яке виразив двома словами — „сільські городяни“. Віками вже манять селян, особливо молодь, вогні великого міста, навіть коли це „велике місто“ — заштатний райцентр. Тож процес перетікання людей із сіл до міст можна назвати якщо не природнім, то таким, що історично склався. Щоправда, переселення учорашніх селян до великих міст, насамперед, до столиць, задля елементарного виживання, фахівці звуть „удаваною урбанізацією“. Це коли місто не забезпечує нових переселенців роботою і житлом, відтак, вони потрапляють у не менші злидні, аніж у своїх селах.

3-поза міських меж

Щодо руралізації, то російська Вікіпедія визначає її як процес, зворотній урбанізації, відтік населення з міст у сільську місцевість у зв'язку з погіршенням економічної (насамперед, продовольчої) ситуації. Ну, це той приклад,

коли „колективний розум“ Інтернету помиляється. Усі інші джерела дають цілком протилежне визначення, за яким це — „розповсюдження на міський стиль життя продуктів сільської культури, в тому числі моделей поведінки та цінностей, які приносяться в міський культурний простір численними вихідцями із села“. „Сільські городяни“, одним, себто двома словами. Примітно, що українська Вікіпедія про руралізацію взагалі мовчить. Як і мовчить про тотожний термін, який нині в Україні доволі популярний — „рагулізм“. Ну що ж, слово росіянам: „Рагулізм — термін, що побутує на заході України, особливо у Львові та інших містах Галичини, і стосується людей, нездатних прийняти міську культуру: це „прояв самовпевненої малокультурності““. Слово „рагуль“, яке ще й досі знайоме не всім українцям, має цікаве походження. Письменник Юрій Винничук, відомий дослідник Львова, висунув версію, що колись рагулями звали людей, які жили за міською межею. В'їзд до Львова перекривав шлагбаум („рогатка“), за який намагались не впускати брудно вдягнених чи підозрілих людей.

„Натуральне село — це чудово, ... однак селянин, який хоче стати міщанином, але не може — це пародія“, — сказав Винничук в одному з інтерв'ю, присвячених 750-річчю Львова, міста, яке, на переконання багатьох знакових фігур української культури, нині просто потерпає від руралізації (сиріч рагулізації), втрачає свій унікальний дух європейського Міста, стрімко перетворюючись на провінційний обласний центр.

Спогади про єдині штани

З наведених вище та багатьох інших причин українці масово переїхали з Села у Місто. І це стосується не лише Львова. Але Місто не змогло „переварити“ такої кількості колишніх селян, що й не дивно — ментальності селянина та городянина сильно різняться. Американський антрополог Роберт Редфілд ще у 1954 році у своїй книзі „Селянське Суспільство та Культура“ висунув теорію, що усі села на Землі мають схожі риси. В польових умовах проаналізував ставлення селян до таких речей, як особистість, сім'я, секс та любов, земля, погляди на зовнішній світ тощо. Вочевидь, якби вчений досліджував городян, він би написав таку ж книгу й про них. Коли продовжити справу пана Редфілда, заглибившись у дослідження „сільських городян“ сучасної України, то можна було б виділити в них таку домінуючу рису, як удавану любов до своєї малої батьківщини, до якої при цьому кожен категорично не бажає повернутись. Вирватись з клятого села, залишитись у місті за будь-яку ціну, а тоді вже всім показати (отим міським снобам, що колись насміхались з неотесаного „рагуля“) — таким могло б бути кредо дуже багатьох переселенців. Наочним прикладам „несть числа“: хамуватий Леонід Кучма, хитрі Леонід Кравчук та Володимир Литвин, пихатий Віктор Ющенко і над усіма ними, апофеозом перемоги малограмотного нахраписто-

го Селянина над кволим Городянином – співаючий ректор Михайло Поплавський. Усі ці пани (і не лише вони, а й їхні прототипи дрібнішого масштабу) люблять відверті спогади про єдині штани, в яких їхали покоряти Місто, про сірі будні і намагання ухилитись від важкої та нудної праці.

Безжалний діагноз наслідкам рагулізації поставлений у 2006 році у статті Юрія Романенка „Івченко як апофігей українського рагулізму, або Смішні роздуми на сумні культурологічні теми“ (нагадаю: Олексій Івченко очолював тоді „Нафтогаз України“ і прославився дорожнім „Мерседесом“, купленим за рахунок компанії): „Українські рагулі суть породження сільської архаїчної культури плюс хвилі масового „потреблятства“, що накрило Україну в 90-і роки... Головна небезпека рагуля для суспільства і держави полягає в тому, що він за визначенням нездатний перейматися доволішнім світом, оскільки головна прикладна сфера його інтересів – чого і як побільше зтягти до своєї рагульської нори“. Пан Романенко, незважаючи на явну шовіністичну зверхність (до речі, скільки я не намагався віднайти російський аналог слова „рагуль“ – не вдалося; слова „жлоб“, „бидло“, „ліміта“, пропонувані російськими знайомими – не підходять; вони самі дивувались: явище є, а слова немає!), правий: головна небезпека рагулізації у тому, що її адепти не здатні дбати про оточуюче середовище у широкому значенні цього слова. Життєвий приклад. У дворі свого дитинства я кілька років спостерігав таке явище: щодня там з'являлася купа сміття, яку викидали ті, хто не встигав зранку вийти до сміттевоза, а пройти 50 метрів до контейнеру лінувався. Так от, спочатку ці хитруни викидали сміття ввечері потайки, згодом – вдень, але так, аби ніхто не бачив. Останнім часом пакет зі сміттям черговий рагуль несе викидати під ніс сусідам ледь не з гордістю за себе. Слід відмітити, що за цей час двір майже залишили колишні мешканці, натомість більшість квартир викупили вихідці з передгір'я.

Маніакальні євроремнти

Втім, не можна казати, що у рагуля взагалі немає почуття краси. Воно, якраз навпаки, яскраво виражене і полягає у любові до усього блискучого та кричущого – гламурного, одним словом. Зокрема, ця любов проявляється в маніакальній тязі робити так звані „євроремнти“ – і в квартирах багатопокерів, і в приватних будинках, і в будівлях, облаштованих під офіси. Щодо квартир

– то це справа особиста, але ж в полон нового архітектурного стилю нині потрапили цілі міста. І тому від Берегова і Львова до Києва й Одеси летять геть стародавні різьблені вікна й двері зі старих будівель, а їх місця посідає пластик. Розбирається бруківка з вікових вулиць, а на її місце кладеться карамельного кольору штучна тротуарна плитка із піску та цементу. Фасади солідних будинків фарбуються у кольори з набору „Будиночок для Барбі“. А ще на вулицях міст з'являються скульптурні потвори зі штучного мармуру і фальшивого золота. Найяскравіший приклад – „євроремонт“ центру Києва. Якщо золочену колону на арці ще можна пояснити прагненням до „варварського розкошу“, то „парники“ з головою видають у їх втілювачах колишнього селянина. Бо що на селі є предметом особливої гордості, як не парничок з огірками-помідорчиками?

„Євроремонтна“ пошесть не оминає навіть такі пам'ятки, як знамениті карпатські дерев'яні церкви. Відомий карпатський мистецтвознавець Михайло

Сирохман не припиняє обурюватися тим, як „маленькі закарпатці“ поводяться з безцінною спадщиною краю. Якось бачив фотозвіт цього митця, де він порівнював первісний вигляд дерев'яних церков (на довоєнних світлинах) із сучасним. Тим з них, хто пережив епоху радянського атеїзму, непереливки стало саме тепер. Їх „прикрашають“ пластиковою ламберією, бані оббивають білою бляхою, малюють яскравими фарбами поверх давніх розписів, і навіть вирубують у дверях верхній портал, аби парафіянам було зручніше входити (бо двері занижкі – за задумом тодішніх будівельників, до церкви треба заходити, схиливши голову). А народу подобається – бо ж „файно“!

Завершуючи опус, мушу зізнатись, що не знаю жодного рецепту проти стрімкої „рагулізації“ України. Зрештою, існують на світі й невиліковні хвороби, які можна хіба що діагностувати та пригнічувати. Рагулізація – це діагноз. Треба шукати ліки хоча б для призупинення розростання метастазів.

Простір має силу і зберігає дух

Чим може закінчитися притамована туга за могутністю, можна побачити з висоти Празького граду, дивлячись на Панкрац, де виростає празький Мангеттен. Такий парадокс — у той час, як американці відверто заздять європейцям за романтичну чарівність та привітливую придатність до життя їхніх міст, девелопери будують на Панкраці „гідну протизага“ Граду, як пишеться у їхніх заявах.

» Те, що йдеться лише про великий бізнес, і що їхні наміри керуються лише ілюзією отримання швидких прибутків з обороту грошей у великих проектах на маленькому просторі та з мінімальною енергією, яка витрачається на контекст та якість житла у місті, з точки зору оживлення міста є зрозумілим.

Розпачливе волення міста

На Панкраці, як і в інших міських частинах Праги, необхідно терміново запровадити регуляційну політику, яка б стала на перешкоді розростання адміністративних зон. Зрештою, окремим, даремно конкуруючим між

собою, фірмам допомогло б рівномірне розміщення їхніх офісів по місту так, щоб не доходило до щоденного колапсу транспорту, коли між 7–10 та 15–19 годинами місто розпачливо волає по допомозі.

Сказане вище не є лише виступом проти інерції застарілої модерністської дезурбанізаційної концепції празького Мангеттену, що виникла у 60–70-х роках XX століття. Те, що сьогодні банки, девелоперські фірми разом із архітекторами голосних імен нерозважливо визискують місто — це ще не найгірше. Головною і досі не вирішеною проблемою є все ще три-

ваючий матеріалізм XX століття, що панує всупереч страшному досвіду самовільного руйнування багатьох історичних міст по цілій Європі.

Ми все ще нездатні продовжувати традицію автентичного празького контексту, символіки, природної ієрархії, застосовувати людський вимір, які століттями створювали складну, але функціональну та обґрунтовану живу матерію Праги.

Доки ми не наповнимо сьогоднішнім змістом основні ідеали та символи Праги, доти чужі сили будуть створювати контрастні, суперечливі, не консистентні, не контекстуальні „гідні

протидіяти", і від основ заперечувати весь тисячолітній урбанізм Праги.

Вся справа у контексті

Узагальнюючи, можна сказати, що йдеться про розвиток контексту, тобто необхідність – з точки зору композиції та архітектури вже існуючої структури міста пішоходів – будувати і нові візуальні цілі, підсилювати цю структуру, дотримуватись масштабу та матеріалів, звичних у цьому місті. В деталях контекст створює, скажімо, і чітко позначений вхід, тінистий або захищений від дощу партер, дерева, лавочки, фонтанчик, пам'ятник, усі послуги для колишніх мешканців, місця зустрічей, виразно окреслений простір загального користування.

Багато чого можна покращити, і це є принциповим завданням на багато наступних десятиліть. Місто саме мусить вирішити, чого чекає від свого майбутнього. Чи хоче припинити цей дикий ріст, що стимулюється спекулянтами з нерухомістю, будівельними лобістами та живиться гігантськими кредитами банків, що женуться за процентами. І все це проти волі громадян, що, обороняючись, засновують спілки, пікетують, блокують нову

Наміри девелоперів керуються лише ілюзією отримання швидких прибутків з обороту грошей у великих проектах на маленькому просторі та з мінімальною енергією, яка витрачається на контекст та якість житла у місті.

забудівлю у місці свого проживання, а також протестують на кожних виборах, що змінюють політичний курс, у марній надії на покращення ситуації у місті. Чи, може, місто хоче, а я в це твердо вірю, створювати умови для спокійного, поступового і гармонійного розвитку за допомогою взаємної комунікації з громадянами, спираючись на ширший контекст міста, Чехії, а також близької чи віддаленої Європи.

Яким є наше вимір'яне „європейське місто“?

Коли банки за кілька років після теперішньої фінансової кризи, що викриває всіх, хто живе у борг майбутнього, знову почнуть давати девелоперам кредити на нові проекти, тоді вони самі охоче будуть хвалитися тим,

що допомагають будувати тисячолітнє місто і наповнювати його глибокий сенс і порядок живою сучасністю, а не лише на ньому паразитувати, як досі. Але спочатку має бути ясно і чітко сказано, яким є це наше вимір'яне ідеальне „європейське місто“?

Існують три основні принципи, або, можна сказати, правила „fair play“ міської забудови: людський вимір, багатофункціональність, контекстуальність.

Ми живемо у хаотичний час... Але, як каже Луї І. Кан, який після візиту до Єгипту у 50-ті роки знову відкрив таємничу красу глибоких взаємозв'язків: „Простір має силу і зберігає дух“, оскільки „з того, чим простір хотів би стати, архітекторів може явитися те, що досі йому невідоме“.

До неба високо, до міста далеко

Іспанське село Понга запропонувало минулого року кожній парі, яка туди переселиться, 3000 євро. А якщо нові мешканці прийдуть ще й з нащадком, то сума збільшиться удвічі. Єдина умова — жити в селі як мінімум п'ять років. А щоб мотивація була ще вагомішою, кожній новонародженій дитині місцеве управління надасть одноразову грошову допомогу в розмірі ще 3000 євро. Чому? Бо іспанські села хочуть помолодіти.

► Подібних випадків в Іспанії десятки. Села із земної поверхні не зникають, але все більше порожніють. Пропозиція отримати подібну суму за переселення в село спокушає. А якщо до цього додати ще 2500 євро, які в Іспанії від держави отримують за народження дитини, то є над чим подумати. Але що, властиво, можна робити (навіть із такими грошима) в селі, яке в Бога за спиною? Робочих місць тут немає, школи, що вибиваються з останніх сил, майже без учнів, медичне обслуговування та постачання продуктами харчування функціонує в економному режимі. Старости пропонують все, що тільки можуть:

хатинки, квартири, грошову допомогу. Однак рішення змінити стиль життя та здійснити мрію про селянську свободу „дозріє“ не у всіх.

Цвинтарі велелюдніші, ніж вулиці

Мініатюрні села — це невичерпна скарбниця пікантностей. Наприклад, Вільягеріз має 61 мешканця і лише п'ятеро осіб там молодші за 60 років. У Барріо де Рабано найменшій „дитині“ 30 років. А от Салседільо зазнало 80-відсоткового приросту — впродовж останніх двох років сюди переселилися два скотарі та землероб з дружиною і батьками. Тепер на останній позиції серед малонаселе-

них пунктів в Іспанії опинилося селище Ільяр де Вакас (усього 6 мешканців). Всупереч оптимістичній статистиці, нерідко буває й таке, що в селі живе лише одна подружня пара або самотній селянин. Цвинтарі велелюдніші, ніж вулиці, й немає дня, щоб телеканали не передавали подібні репортажі із якогось глухого селища. Як не дивно, сільські мешканці не справляють враження сумних або знуджених. Вони не плачуть і не скаржаться. Сценарій всюди однаковий — дерев'яна крамниця впала, житниця згоріла, школа розвалилася, люди по-втікали. В силу певних обставин, нині села опинилися в зачарованому колі.

Адже ніхто не витратить грошей для забезпечення необхідними послугами мешканців, яких можна перерахувати на пальцях двох, а то й однієї, рук. Тому нікому туди їхати й не хочеться, а місцеві намагаються звідти втекти. Бракує сервісу, доріг, клімат немилосердний. Влітку – страшенне пекло, взимку – люта холоднеча.

Процес виселення іспанського села триває більше півстоліття. Причини? Такі, як і всюди – голод, відсутність робочих місць та соціальних можливостей. Важке життя безжального села вигнало жителів шукати „краще майбутнє”. Наймасовіший вплив селянського населення відбувся у 60-і та 70-і рр. ХХ ст., коли тодішній уряд здійснював проекти, які цей процес прискорили. При побудові гребель для зрошення посушливих регіонів та широкомасштабному лісонасадженні потрібні були робочі руки. Село обезлюдніло. Сьогодні деякі села цілком порожні. В країні майже три тисячі покинутих селищ, зокрема в провінціях Астуріас та Галісія. Села, в яких немає жодної живої душі, називають „селами духів”.

Село мусило померти, щоб стати привабливим

Руїни, понижені будівлі, жалюгідні хатинки, мертва тиша. Страхітлива атмосфера. „Села духів” стали цікавим способом провести вікенд з гострими відчуттями. Туристи відкрили новий вид екстриму. Виявляється, перебування в мертвому селі з порожніми хатинками, криницею та напіврозваленою каплицею може справити на людину неповторне враження. Село мусило померти, щоб стати привабливим. Іспанське місто міняє свою структуру. Люди зрозуміли, що економічно вигіднішим є інвестувати в нерухомість на окраїні міста. Місто „розповзається” все далі за власні межі і, завдяки астрономічним цінам на міські квартири, потроху оживає безлюдне село. Воно виходить з тіні туристичної розваги на кшталт скансену або літнього „лігвища” і стає дешевшим варіантом міського життя, де не треба орати, сіяти чи рубати дрова. Зате автобусне та залізничне сполучення в глухі села мізерне. Старости апелюють до транспортних компаній, але в більшості випадків безрезультатно. Лінії нерентабельні, тому частіше використовується комфортне авто, але, з іншого боку, те, що зекономиться на вартості квартири, витратиться на автомобіль.

Людина, що живе в центрі міста, може радіти – вона не мусить витратити кошти на паркінг і насолоджується вигодами міста і села. Міський мешканець по-сво-

ему любить село, не завдає йому шкоди. Приїде, подивиться, зробить кілька мальовничих знімок, зітхне: „як тут прекрасно”, з’їсть, що йому смакує, і назад – до цивілізації! Стійкіші залишаються на кілька тижнів, завдяки чому в деяких селах кількість мешканців збільшується і вдесятеро. Образ іспанського села набув певної містичності. Чимало людей переоцінюють свої можливості й адаптація закінчується фіаско. Очікування переростають у розчарування, зрештою, часто все завершується поверненням у місто. Життя в іспанському селі – це не туристична прогулянка, а жорстка боротьба за виживання.

Село мертве?

Сім’я або компанія друзів запасаться їжею та алкоголем на два-три дні і оселяється у порожньому будиночку в селі-пустці... Проте реальність значно прозаїчніша. Іспанське село – це землероби, які борються з тривалими

засухами, скотарі, що розводять худобу на пасовищах великих приморських височин. Країна велика та сувора, люди далекі один від одного. Не в переносному сенсі, а дослівно. Деякі села розташовані в місцевостях, які взимку цілком неприступні. Переїзд у село часто означає відрив від навколишнього світу і приречення на тишу.

Боротьба між селом та містом – процес природний. Змінюється не лише місто, але й село, яке в майбутньому навряд чи буде існувати як самостійна незалежна одиниця. Село стикнулося з цивілізацією – те, що раніше треба було вирощувати, обмінювати або купувати в сусідній оселі, тепер можна привозити з міста. Завдяки досягненням сучасного світу в села, можливо, повернеться життя. І тоді старі люди та довговолосі екологічні активісти не будуть там єдиними мешканцями.

Немає меж, є лише перешкоди

Паркур — це водночас вид спортивної дисципліни та стиль життя. Цей субкультурний рух було засновано в середині 90-х кількома молодими людьми з французького міста Лісс. Серед них найвідомішими є Давид Бель, який грав головну роль у фільмі Люка Бессона „13 район“, та Себастьян Фукан, що також багато знімається в кіно та рекламі.

З моменту створення паркуру (фр. — parkour, від хибного написання parcours, parcours du combattant — дистанція, смуга перешкод) або трейсінгу, як його ще називають, позиціонував себе як мистецтво долаття перешкод, вільний та необмежений рух по міським просторам, вміння адаптуватись до будь-якого оточення. Адепти паркуру — трейсери (tracers — ті, хто прокладає шляхи), для пересування використовують і звичні для пересічного жителя маршрути, і не пристосовані для цього, на перший погляд, міські конструкції. Вони самі обирають власні маршрути та способи їх проходження; єдина вимога — це використання лише власного тіла та гравітації. Паркур поєднує в собі елементи звичайного бігу та різноманітні стрибки й приземлення, перекати, елементи акробатики та скелелазіння.

Зліт популярності руху припадає на кінець XX — початок XXI століття: з одного боку, завдяки кінофільмам „Ямакасі“ та „13 район“, з іншого — потужним джерелом розповсюдження став Інтернет, передусім, соціальні мережі, форуми та файлообмінники. В Україні та загалом на пострадянському просторі його появу можна датувати приблизно початком третього тисячоліття.

Дисципліна самовдосконалення

Якщо трейсер поставив собі за мету дістатись від пункту А до пункту Б, він не буде користуватись трамваем та зважати на різноманітні перешкоди. Натомість перестрибне паркан, замість йти через ворота, проскочить крізь дірку в огорожі, щоб не шукати проходу, й зістрибне з високого підйому, не витрачаючи час на пошук сходів. Навіть фасади та дахи будинків можуть стати елементами

„траси“ (спланованого чи спонтанно обраного маршруту) в паркурі — якщо вони стоять на заваді „свободі пересування“ трейсера. Звісно, передусім це практика дозволів — більшість трейсерів добирається до місця роботи та навчання стандартними способами та маршрутами, паркур же практикують у вільний час.

Трейсінг сильно відрізняється від звичайних молодіжних субкультур, об'єднаних переважно за музичними смаками та стильовими ознаками — рокерів, панків, рейверів чи емо. Трейсери не виробили якогось специфічного стилю одягу, відсутні й особливі музичні смаки — паркур може займатись будь-яка молода людина з будь-якої субкультури. Основні вимоги до трейсера — вміння бачити нестандартні шляхи та способи пересування, постійно вдосконалювати свої фізичні вміння та психологічну підготовку, адже багато елементів трейсінгу є доволі небезпечними.

Втім, паркур важко зводити до ще одного урбаністичного спорту на зразок катання на скейтах чи роликів ковзанах. По-перше, трейсери займаються паркурком на усьому просторі міста, не обмежуючись відведеними для спорту місцями (як скейтпарки), по-друге, не використовують спеціального спортивного спорядження — саме місто стає майданчиком для тренувань. Але головне, що відділяє паркур від екстремального спорту — це ретельно розроблена життєва філософія.

Паркур є цілісним культурним явищем, новою субкультурою з власною добре прописаною системою цінностей, з філософією, яка претендує на формування принципово нового, на погляд його засновників, світогляду. Базовою для трейсінгу є спортивна модель самовдосконалення, що поєднана з ідеалами селф-мейд-мен й дещо аскетичною вимогою постійного особистого розвитку. Головне гасло паркуру: „Немає меж, є лише перешкоди“. Він оголошується пошуком незвичних, несподіваних

рішень та неходжених маршрутів, як у пересуванні по місту, так і в буденному житті.

Ця субкультура прагне бути чимось іншим, ніж ескапізм, тобто своєрідна втеча від світу, популярна серед багатьох субкультур – наприклад, хіпі чи толкієністів-реконструкторів. В багатьох „програмних” статтях трейсерів ідеться про те, що паркур може й має допомогти у кар’єрі та житті. Зі спорту паркур запозичає потребу регулярних та наполегливих тренувань, вимогу повної контрольованості власного тіла й узагалі риторику фізичної досконалості. В паркурі слід ретельно зважати на власні можливості, постійно контролювати свій фізичний та психологічний стан. Заняття мають бути регулярними, прогрес – поступовим, а долання перешкод – максимально безпечним та виваженим. Тож паркур вимагає такої собі дисципліни самовдосконалення. Тут можна помітити очевидну схожість зі східними єдиноборствами, в тому сенсі, що окрім фізичного вдосконалення пропонують ще й значні психологічні зиски – розвиток самодисципліни, впевненість у собі, вміння швидко адаптуватися в кризових ситуаціях тощо.

Будучи порівняно незалежними як від спортивного спорядження, так і від якогось специфічного споживання (одягу чи музики), трейсери залучаються до виробництва реклами та відеопродукції. Останнім часом значну кількість команд трейсерів запрошують до зйомок у рекламних та музичних кліпах (в Україні – в одному з кліпів співачки Ані Лорак), фільмах (у передостанньому фільмі „Бондіани” згадуваний Себастьян Фукан грає терориста), трейсерів залучають до реклами спортивних гігантів. Виникає парадоксальна ситуація, коли сфера споживання та мас-медіа для власного ринкового просування використовує субкультуру, яка для свого існування практично не потребує їхніх послуг. Такий парадокс легко пояснюється – паркур поєднує дві важливі вимоги

сучасного світу: постійне індивідуальне самовдосконалення й вимогу постійного руху, пересування, зміни та новизни. Ймовірно, реклама орієнтується саме на ці символічні цінності паркуру.

Свобода руху

Цікавим також є зв’язок паркуру з його довколишнім середовищем – сучасними урбанізованими просторами. В проходженні „траси” поєднуються два елементи пересування – максимально швидкий біг та найбільш раціональний спосіб долання різноманітних перешкод. Особливий, „сліпий”, „мертвий” простір стандартного пересування – паркани, бетонні та сталеві конструкції, парпети, дахи та фасади будинків, промислові та закриті зони – стають місцем демонстрації свободи й необмеженості руху, власної фізичної досконалості трейсера. Розриви міського простору сприймаються не як щось нездоланне, а як виклик для побудови нового маршруту, нового зв’язку.

Натомість біг по звичних міських маршрутах (вулицях, хідниках, переходах) зводиться до звичайного пересування від однієї перешкоди до іншої, безвідносно до цінності об’єктів, повз які пробігає трейсер. Такий рух створює специфічну особисту карту міста, що рідко збігається з повсякденними маршрутами. Траса в паркурі – це поєднання пустої протяжності, бігової частини, з точками напруги – перешкодами: місто та його забудова виступає не як цілісний естетичний об’єкт з власними незалежними значеннями, а як інструмент фізичного та морального самовдосконалення. Таким чином, офіційний статус території, яку перетинає трейсер, не має вирішального значення – важлива лише можливість використати її для демонстрації чи відточування індивідуальної майстерності. Міська територія – це матеріал, з якого складається індивідуальна траса, і цей матеріал з погляду паркуру позбувається будь-якої іншої вартості.

Провал комунікації

Трейсер є завжди „чужим” – певним чином він поза протиставленням публічного та приватного. Насамперед, нестандартність маршрутів трейсерів часто призводить до тимчасового „знищення” приватності – адже траси часто перетинають закриті території, проходять крізь огорожені та заборонені простори. Тим не менш, практика паркуру не створює публічності. По-перше, заняття паркуром часто відбуваються в місцях, незвичних для більшості мешканців міста. Далі, інтенсивний біг, рух, активне індивідуальне пересування є принципово некоммунікативними – спроби довколишніх людей зав’язати розмову (нехай навіть у формі звинувачень) ігноруються. Трейсер – це мандрівник, який ніде не затримується, і відповідно, ні за що не відповідає. Його участь у суспільній комунікації стосовно майбутнього розвитку міста, району чи кварталу зводиться практично до нуля. Паркур – це така собі утопія постійного руху, безперервної подорожі, пошуку незвичних вражень та несподіваних кутів зору, туризм локального масштабу. А туристи рідко прагнуть взяти участь у вирішенні проблем території, якою вони пересуваються.

Контрабандист простору

Паркур тісно пов’язаний з сучасними змінами в урбаністичних просторах та притаманним місту стилям життя. У пострадянському місті навіть проєктівана (не кажучи вже про реальну) раціональність міського співжиття порушується через незаконні забудови, автомобільні затори, розширення закритих приватних зон. У сучасному місті все більша частина населення жорстко прив’язується до спальних районів та стандартизованих щоденних маршрутів. У випадку пострадянського міста ця локалізація, прив’язка посилюється занепадом та здорожчанням системи громадського транспорту. Паркур певною мірою протистоїть феодалізації міс-

та, створенню нових внутрішньоміських кордонів та приватних територій – він відкриває нові простори, руйнує межі, створює нові маршрути, перепишує коди урбаністичних об'єктів (наприклад, фасад будинку перетворюється на простір для руху) – це, так би мовити, контрабандист простору. Трейсери порушують заборони та обмеження, які зі зникненням раціонального планування та функціонування міста набувають усе більш репресивного та ірраціонального характеру.

Через нове бачення міського простору паркур виявляється одним з найбільш ефективних механізмів відновлення раціональності пересування в сучасному місті, яке все більше відмовляється від проекту суспільного регулювання простору. Трейсер дивним чином повертає собі свободу пересування в місті, де ця свобода втрачена майже усіма – як пішоходами, що обмежені вузькими тротуарами, ризикованими переходами й щент заповненими громадським транспортом вулицями, так і водіями автомобілів, що годинами не можуть виїхати із заторів. Щоправда, за таку індивідуальну свободу доводиться платити відмовою від суспільної комунікації та виснажливими тренуваннями.

Непокоїть очевидний соціальний зміст такого погляду на місто: не слід змінювати простір, якщо можна навчитись його долати. Замість спільно вирішувати проблеми розвитку міста, слід просто змінити точку зору на нього. Наскільки перспективною є така позиція – вирішувати вам.

„Ласвегізація“ Києва?

За статистикою, одна десята населення України є постійними відвідувачами залів ігрових автоматів. Кожен третій українець грає в азартні ігри не рідше одного разу на місяць. Із середини 90-х кількість ігрових автоматів в Україні зростає в геометричній прогресії.

У Києві ж ця тенденція особливо помітна: ще вчора ми заходили в гастроном, а сьогодні в цьому ж місці нам пропонують зірвати капітал одним натиском на кнопку. Чому цей феномен є характерним для пострадянського простору? Чим приваблює, чим заманює ігровий бізнес своїх клієнтів?

Вперше казино було відкрито в Монте-Карло у 1861 році. У 1895 р. Чарльз Фей винайшов перший гральний автомат. Масове виробництво одразу почало приносити прибуток – на початку XX ст. експорт ігрових автоматів давав США приблизно такий дохід, як від продажу автомобілів „Форд“. У той час, як американські ігрові автомати стали популярною розвагою на Заході, на території тодішнього СРСР про їхнє існування довгий час і не здогадувалися. Там існували аркадні автомати, які СРСР почав випускати в 70-х роках XX ст., за зразком японських. На них можна було пограти в фойє закладів відпочинку або в окремих приміщеннях – „Ігротеках“, чи „Ігрових залах“. Автомати були популярними аж до часів перебудови, й оскільки іноземних автоматів СРСР

не імпортував, конкуренції у них не було. Головною відмінністю такого автомату від ігрового автомату США було те, що він не передбачав грошового виграшу. Єдине, що міг отримати гравець у разі вдалої гри – це додатковий сеанс гри, або сувеніри на зразок жуйки, шоколадки чи іграшки. Гравець прагнув покращити свої навички у влучності (у іграх „Морський бій“, чи „Снайпер“), чи „поліпшити моторику“ (граючи на автоматі в футбол, хокей, чи гонки).

Україна без зонування

У США казино ніколи не розташовуються у житлових кварталах. У кожному місті та за його межами є своє зонування: промзона, житлова зона, зона для казино. Щодо ситуації в Росії, то за указом В.Путіна планується перенести весь ігровий бізнес до 2009 року в регіони Алтаю, Калінінграду, та на невелику ділянку в Краснодарському краї та Примор'ї (як наслідок, частина російського ігрового бізнесу може переміститися на територію України). У Києві, де на сьогоднішній день співвідношення 1 автомат на 100

городян, зонування абсолютно відсутнє. Ігрові автомати найчастіше розташовуються у місцях великого скупчення людей – біля станцій метро, на зупинках транспорту.

Хоча Лас-Вегас довгий час вважався місцем відпочинку як для робітників та їх сімей, так і для дрібної буржуазії, сьогодні помітна тенденція до його елітаризації. Водночас, цей елітизм і асоціації його зі статусністю „продається” тій-таки дрібній буржуазії як образ висококласового відпочинку. У Києві ж ситуація з ігровими автоматами і казино з класового погляду протилежна. Казино – це псевдоелітарні заклади. Це клуб за інтересом, поле гри високого середнього класу і тих, хто прагне до нього належати. Суворий і ретельний фейс-контроль – найкращий індикатор вашої класової приналежності: або ви в грі або поза нею. Діапазон типових клієнтів ігрових автоматів досить широкий (найбільше серед них пенсіонерів, студентів та школярів), і „свій” простір вони відмовляються ділити з „олігархами”. Отже, це вказує на все ще різку класову поляризацію українського суспільства за проміжним „буфером” середнього класу. Бо якщо в Лас-Вегасі бідні і багаті грають пліч-о-пліч, то в Києві вони співіснують паралельно, не перетинаючись.

Копійка з вусами

Обіцяючи шалені виграші, заклади ігрових автоматів використовують багато способів привернути увагу потенційних клієнтів. Перш за все, це те, що Р. Вентурі та С. Браун назвали „архітектурою переконання” та „архітектурою символу”. Заклади з ігровими автоматами „створюють” нічний ландшафт Києва – найчастіше саме вони

є найяскравішою точкою певної місцевості. Принцип ігрових закладів: „чим більше освітлення, тим краще”: зовнішнє освітлення часто не вимикається навіть вдень, що автоматично привертає увагу. Часто можна зустріти напівпрозорі двері, які „закликають” зазирнути в залу і побачити манливе світло автоматів на тлі темного інтер’єру.

Цікаво простежити і спроби „само-ідентифікації” ігрових закладів. Це, по-перше, „звернення” до Заходу як образу розкоші та багатства (назви-кальки з англійської: „Максбет”, „Лакі Таун”, „Кінг”). Апелюють назви і до престижу та „великих грошей” казино та закритих ігрових клубів („Гральний клуб „Корона””, „Ігровий клуб”). Третя тенденція – „спрощення” ігрового закладу, „наближення” його до людини завдяки „прямим” вивіскам, що асоціюються з грою („Ігрові автомати”, „Чесна гра”, „Жетон”), абстрактним „радянським” назвам („Васильок”, „Холодок”) або назвам, що „прив’язані” до ідеї „шансу”, „виграшу”, „удачі” („Метро-Джекпот”, „Шанс”, „Купідон”).

Що ж до вивісок, то в них проявляються схожі тенденції – або „вестернізація” образів (наприклад, чорношкірий Джокер), або „українізація” (знайома киянам „копійка з вусами” з „Метро-Джекпот”). Утопічний „Захід” як символ багатства та розкоші перебуває в Києві поруч з пострадянсько-українською дійсністю, утворюючи дивний та унікальний гібрид.

В оформленні вітрин ігрові заклади використовують безліч символів та образів, які сприяють візуальному переконанню довірливого гравця. Так, під час нашого „польового дослідження” „ігрового” Києва ми побачили зобра-

ження сучасного „ласвегізованого” міста, карт, жетонів, грошей – зазвичай в образі „грошепаду”, підков, зірок. Ці образи апелюють до майбутнього престижу та багатства гравця, яке магичним чином „впаде з неба” йому в руки. Цікаві також і поширені образи жінки та екзотичної жінки: адже близько 90% гравців – чоловіки. Найчастіше вітринні зображення – це перенасичені колажі, які завжди перебувають „в русі” (падають, плавають, летять, котяться), що є додатковим стимулом для викликання азарту гравця та натякає на швидкість і легкість виграшу.

Сутінкова зона

Дослідження ірраціональних явищ масової культури, що апелюють до концепту долі (гороскопи, лотерейні розіграші і т.п.), було розпочате Франкфуртською школою. Загострення інтересу до всіх цих напівезотеричних практик, як правило, пов’язують із соціально-політичною нестабільністю, кризою раціональних методів, недовірою до панівної ідеології. Ірраціональність у концентрованому вигляді можна проілюструвати масовим захопленням ірраціональними практиками в Радянському Союзі кінця 80-х – початку 90-х.

Т. Адорно описує цю ситуацію терміном „псевдо-раціональність”, це ірраціональність всередині раціональності, „сутінкова зона між розумом та несвідомими прагненнями”. На жаль, так само, як за „ласвегізованими” вітринами та вивісками київських ігрових закладів проглядає буденність пострадянського „лохотрону”, так і за нескінченними математичними підрахунками „ігроманів” все одно приховується ірраціональна невирішеність та невпевненість.

Вулиця Українська

У нашому Технічному Університеті Нафти і Газу в Івано-Франківську, як наслідок потужного будівельного буму останнього десятиліття, відкрився новий факультет „Архітектура Туристичних Комплексів“. І ось уже чотири роки тут навчаються майбутні архітектори і міські планувальники. Це відповідь на вимогу часу, коли чисельні архітектурно-будівельні факультети почали масово з'являтися в різних сподіваних і несподіваних місцях.

► Отож вулицею, або радше вузьким провулком із символічно-іронічною назвою „Вулиця Українська“ найчастіше пересуваються студенти і викладачі. Такий собі академічний шлях. Ця вуличка вузька настільки, що не має жодної можливості відділити її проїзну частину від пішохідної. Тут усі змушені погодитися рухатися в одному хаотичному потоці. І так примарне поняття вулиці остаточно втрачається, коли минаєш утиснуту впоперек радянську п'ятиповерхівку. Тут це вже зовсім не вулиця, а якийсь прохід, де незручно розминутися навіть двом пішоходам!

Феномен і метафора

Колись, ще за Австрії, це була сільська вуличка. Потім, за Польщі, це була передміська вуличка із милою одноповерховою забудовою і такою ж милою назвою – вулиця Угодна. В радянський час цій непримітній стежині було надано нове ім'я – вулиця Українська. Ніби нічого дивного. Вулиці імені національних меншин, що відігравали більшу чи меншу роль в історії даного міста, природно отримували свої назви. Є багато подібних прикладів.

Натомість у радянському Івано-Франківську, беручи до уваги наявність глибоких традицій націоналізму Прикарпаття, рішення назвати дрібну непримітну вуличку Українською цілком можна класифікувати, як прояв українофобії. Адже в історії міста особливою подією була роль тимчасової столиці Західно-

української Народної Республіки під час першої спроби створення незалежної української держави.

Однак, як вулицею Українською міг залишитися цей непривабливий провулок сьогодні? В незалежній Україні! На Заході! Українською мала би бути одна із центральних доглянутих вулиць.

Підтекст реляції „місце – назва“ не потрапив вочевидь до поля зору завзятих і неврагованих викривачів советизму. Сьогодні всі вони вже порядком втомилися. І сьогодні їм не до дрібниць...

Так і залишилася вулиця Українською. Вона і феномен, вона і метафора. Вулиця Українська – це віддзеркалення сьогодення, що надто часто скидається на нонсенс. І треба дуже сильно старатися, чи то швидко бігти, як це в Задзеркаллі у Льюїса Керрола, щоб залишатися на своєму місці і не дати змити себе течії цього викрученого навиворіт часу. Часу, коли назви не відповідають предметам, а речі називаються невідповідними словами. В університеті нафти і газу вчать архітекторів. Вулицею із національним ім'ям називають покручений недбалістю, немов артритом, провулок. Ми в процесі переходу через черговий бурелом, що, однак, дуже затягнувся.

Атмосфера близька до анархії, це очевидно. Це демонструє народ. Поки вони там нагорі зайняті своїми великими справами, ділять світ і ділять нас, народ не чекає – народ будується. Якщо їм немає діла до нас, то нам немає діла до них. Нікому немає діла. Це стало прита-

манною формою існування. І формулою виживання.

Вулиця Українська – це забуте місце

Це місце забутого народу. Населяють його ще поодинокі примари минулого – старі зруйновані будинки. Поруч із цими помираючими природною смертю динозаврами розквітають правдиві квіти сучасного народного генію, не обтяженого ані надмірними знаннями, ані традиціями, ані спадковістю. Тому що, попри всі негаразди і буревії, тенденцію будувати самостійно, без прототипу, як Бог на душу покладе, ніхто не відминив. Цю діяльність і її плоди ми звикли окреслювати словосполученням „народна архітектура“. І вона відроджується, чи то продовжується, залежно від вибору пункту спостереження.

Кожний, хто брався будувати, керувався життєвою мудрістю і побутовою необхідністю. Матеріали використовувалися ті, що були під руками. А засоби – ті, що були найпростіші, щоб не сказати найпримітивніші. Все невдале, все, що не виправдало себе, відкидалося. А те, що виявлялося придатне, переймалося, копіювалося, повторювалося, аж до нудоти. Традиційність народної архітектури обумовлював певний суспільний здоровий глузд. Це він, а не архітектурний проект становив основу і міцний фундамент народної архітектури.

Житлове будівництво, це об'єкти людського здорового глузду апіорі, але

тут вони з краплиною божевілля. Перевернуте раптом, ніби падаюче, вікно чи психоделічно туркусовий колір стін. Або хата із „проломом черепа“. В проваллях черепа-даху зручно вмостилися вікна! Крізь вікно першого поверху цього фундаментального об'єкту, який мав усі шанси стати таким собі пересічним „чвораком“, несподівано визирає турбіна реактивного літака.

Ще один будинок, це затишна нора, яка потопає в зелені пророслого скрізь дикого винограду, але нора з вікнами-очима. Її господар невтомний у вдосконаленні свого творіння. Його завзяттю і вмінню позаздрив би напевно сам Фріденсрайх Хундертвассер. Мансарда і вежа зухвало неконструктивні. Кольори яскраві, контрастні і виразні. Жовтий і блакитний зазначені особливо. Над входом в скляній ніші – іконка. Веселі пункти із ластикових закруток, планки та жерстянки. Все акуратно зібрано і скомпоновано в маленький художній шедевр.

Шанс на самовираження

Як колись, так і тепер народна творчість прямо залежна від свого творця. А сьогоднішній мешканець вулиці Української – це вчорашній радянський громадянин, що був жорстоко обмежений важкою працею і вузьким життєвим простором. Сьогоднішній мешканець – це також учорашній селянин, який з легкістю привніс природно сільські традиції до міста, перетворюючи їх тим самим на кіч. І, незважаючи на факт, що в результаті почали поставати зовсім несподівані просторові композиції, не обумовлені ані архітектурно, ані історично, процес цей має свої позитивні, так би мовити, оптимістичні аспекти. Дійсно, тільки тепер мешканець Української вулиці отримав не лише можливість задоволення власних побутових потреб, але нарешті має шанс на самовираження. Що є вже цінністю самою в собі. І часом ця зворушлива в своїй безпосередності і непов'язаності ані з майбутнім, ані з минулим архітектура навіть дасть фору нашому дипломованому спеціалісту, однією правильності якого часами така одноманітна і наскрізь комерційна.

Розповідь про нову народно-міську архітектуру, розповідь про її об'єкти, цікаві і повчальні при ближчому розгляданні, аж ніяк не обмежується до окремої вулиці чи навіть одного міста. Це радше прояв тенденції, що на сьогоднішній день має вже загальнонаціональний вимір, коли свідомо чи несвідомо, але чим далі, тим гостріше відчувається брак дороговказів і реальних стратегій на майбутнє.

Пострадянські урбаністичні ландшафти

Побіжний погляд на урбаністичні ландшафти нашого сьогодення, і особливо — нашого столичного міста, введе в оману будь-кого, можливо навіть і знавця-спеціаліста. Спершу вам видається, що довкола відбуваються справді епохальні зміни, але при більш доскіпливому погляді ідилічна картинка зникає, виникає відчуття відвертого *déjà vu* та усвідомлення парадоксальної ситуації, коли під контурами начебто новітніх просторів і споруд привидами бовваніють примари зовсім недавнього минулого...

» Виокремивши кілька промовистих ознак наших урбаністичних ландшафтів, ми маємо справу із переходом до нової просторової і символічної конфігурації центр-периферія, яка набирає форми „Київ і решта країни” або „Київ як столиця України”. Це стосується і заміни старих символів й топоніміки на нові, і відвертого звертання до політичного символізму, коли держава, як власне і завжди, прагне репрезентувати себе в урбаністичних просторах і архітектурних формах.

Sun Саніч Сіті

„Київ і решта країни” — ця просторова, політична і культурна конфігурація, нова постколоніальна реальність, заповнює собою місце, що колись належало потроху зникаючому колоніальному центру — Москві. „Образ” тієї ж Москви здається незнищеним — увесь наш багатотраждальний Майдан є копією московської Манежної площі, „перетравленою” уявою місцевих профі, які не поспішали прибирати і вивіску „Москва” — попередню назву готелю „Україна”, що височіє над нашим Sun Саніч Сіті, як охрестив Майдан мій дотепний чоловік, вочевидь, маючи на увазі Sun Сіті — світову мережу готелів-клонів з претензією на супер-розкіш, і містобудівельні старання нашого экс-мера, пана Омельченка, на прізвище Сан Саніч.

Чи став Київ метрополісом? Відповідь неоднозначна. Формується специфічна ідентичність мешканця міста, столичного міста, специфічно міська культура. У містах стираються границі поділу на всередині-іззовні, а зовнішній простір просто „інтер’єризується”. „Перформативність” публічних просторів стосується й „доступності до соціальних послуг”. Наприклад, коли вартість життя в центрі міста зростає, зникають не лише маленькі крамниці (за необхідними

повсякденними товарами люди мають їхати до віддалених „шоппінг-моллів”), але й славнозвісні „базари” (Сінний, а незабаром і Володимирський, Житній, Деміївка). Традиційні мешканці витісняються з обжитих територій. Подібна ситуація спостерігалася, скажімо, на початку 1990-х і в Чеській Республіці, де так само був присутній сильний поділ на центр (Прага) — периферію (решта країни), а величезна кількість туристів та іноземців зробила життя в центрі міста малодоступним для „середньостатистичних громадян”.

Де нам дітися?

Ми бачимо й нові акценти у функціональному зонуванні — наші міста „обживають” нові інституції влади, торговельні центри. В кількох місцях у Києві маємо церкву, „МакДональдз” і супермаркет/шоппінг-молл (на колишньому універмазі „Україна” напис кирилицею „шоппінг-молл” перекаладу не потребує). Ростуть, як гриби, кондомініуми, бізнесові, готельні та комерційні центри, прискорюючи темп реструктуризації не лише історичних центрів Києва, Одеси, Харкова, чи Львова, але й колишніх промислових зон, що успішно перетворюються на комерційні „хаби”, подібно до околиць великих міст „решти світу”. Теперішні „типові” простори, що множаться по всьому світі — готелі, аеропорти, ресторани швидкої їжі, офіси, торговельні центри тощо, виробляють у своїх суб’єктів певний сенс анонімності, коли людина відривається від своєї „природної” ідентичності і стає просто відвідувачем, користувачем, пасажиром і т.д. Ефективно працюють і нові символічні „кордони”, виключаючи і витісняючи мешканців „інакших просторів” — проститутток, гомосексуалів, бездомних, мігрантів чи, скажімо, ромів.

Звідси логічно говоримо про „нову

стандартизацію” та комерціалізацію. Ще за часів СРСР було запроваджено нові типи будівель, наприклад, будинки культури чи будинки районних комуністичних осередків. Поряд з тим практикувалося широкомасштабне стирання архітектурних пам’яток минулого, коли знищувалися чи „апропріювалися” пам’ятники минулих епох, зводили пам’ятники „героям революції”, а поруч підривали церкви і собори. Тут спадають на думку сотні й сотні центральних площ міст і містечок з обов’язковою фігурою Леніна, будинком райкому, обкому, райдержадміністрації чи чого там іще, який водночас і надає місце владним структурам, і уособлює владу як таку, з будинком культури чи обласним театром, універмагом тощо. Цікава деталь — на центральній площі кожного такого селища чи містечка поруч з таким „будинком влади” ми бачимо вічнозелені дерева, що недовозначно натякають на „вічний” порядок і такий же „незмінний” характер влади, репрезентованої цими просторами. Така просторова ідеологічна „конфігурація”, що дісталася нам у спадок, працює і сьогодні, коли, приміром, колишні „райкоми” перетворилися на осідки районних адміністрацій.

Необхідні жертви

Сьогодні можемо говорити вже й про ефект „комерціалізації минулого”, який лягає в основу проектів відновлення історичного спадку. Гарний приклад — „відновлення” Михайлівського Золотоверхого собору. Хоча те, що збудовано, є радше „пам’ятником” знесеному більшовиками Михайлівському собору.

Серйозне „перформативання” публічних просторів, що ми спостерігаємо сьогодні, стосується на перший погляд доволі практичних речей: забудови центрів міст, а значить, зникнення не тільки парків та ігрових майданчиків,

Символічні посередниці та відтворювачі – жінки – у більшості випадків постають як уособлення „тіла нації“. Образ Берегині як симбіоз образів хтонічної матері та Св. Марії проявляється у фігурі Батьківщини-матері. Тут, що правда, постає цілком логічне запитання: яку або ж чию батьківщину репрезентує своїм кремезним тілом ця фігура?

але й питома київської забудови – атури, флеру, специфіки. Можна говорити навіть не так про знесення традиційних будиноків та садиб чи збереження старих конструкцій (т.зв. „київських“ стін із цегли та дерева), „добудованих“ цілі поверхи і мансарди для помешкань класу люкс чи офісів, як про знищення характерних рис містобудівної ситуації. Наприклад, ще донедавна для колишньої вулиці Артема були характерними своєрідні „прориви“, сквери, виходи на відкритий простір Пейзажної алеї тощо. З іншого ж боку, більше, ніж гостро, стоїть питання симуляції: наприклад, цілі блоки на Подолі (Київ), або практика „відновлення-реставрації“ церков як реплік того, що могло колись існувати (Богородиця Пирогоща чи той же Михайлівський Золотоверхий у Києві). Сюди додається й елемент ідеологічної доцільності – як це відбувається, приміром, із Десятинною церквою.

Очевидна річ – будування у місті є частиною життя історії міста. Тож його завжди супроводжує руйнування, зни-

щення або стирання („необхідні жертви“, війни, природні й історичні катаклізми, ідеологічні чистки, коли більшість слідів минулого просто зникли). І якщо постає проблема збереження або відтворення такої пам’яті, то виникають і питання щодо теперішнього розуміння руйнації, знищення як такого, питання щодо того чи варто, чи можливо знищити наслідки такого руйнування, чи не виглядатиме це просто продовженням і повторенням того, що вже колись відбувалося. Тож йдеться не про те, що будувати не треба, або що треба тупо наслідувати конвенції. Радше варто звернути увагу на те, що принцип бездумної симуляції, якою користуються наші „профі“, просто перекриває кисень для пошуків і творчості, вже не кажучи про систематичне порушення міжнародних конвенцій та професійних хартій – як би банально чи патетично це не прозвучало.

Як не забути?

Наше сьогоднішнє бажання пам’ятати виливається у посилені „культ пам’ят-

ників“, про який писав ще на початку XX ст. представник Віденської школи історії мистецтв Алоїз Рігль. Правда, у нього це стосувалося ставлення до пам’ятників і пам’яток минулого. Так, пам’ять можна зберегти, увіковічити, відновити чи відтворити, але головне – як зробити так, щоб не забути? Здається, це не так складно: архітектурна традиція начебто виробила відповідь у вигляді зведення пам’ятників або монументів, що й робиться в багатьох випадках ледь не автоматично. Але чи достатньо буде створити конкретну архітектурну форму, присутність якої розв’яже проблему, гарантуючи можливість не забувати і завжди нагадувати про подію чи особу? Функція запам’ятовування, притаманна ідеї пам’ятника – можливість нагадати і не забувати вимагає, з одного боку, щоб він постійно міг відігравати роль мнемонічної позначки, не зникнути, не розчинитись, а тоді вже згодом перейти до обоими „історичного спадку“. Але тут-таки постає непросте питання: як нам ставитись до створення пам’ятника жертвам Голодомору, яке сьогодні ведеться ударними темпами? Поруч маємо ще й кілька вельми прозаїчних питань і щодо проведення „конкурсу“ (прийнято проект А. Гайдамаки), і щодо фінансування, і стосовно того, яку участь у цьому рішенні брала громада чи нація, як патетично любить висловитись наш президент. Так, тут йтиметься в загальних термінах про „трагедію українського народу“, відтак говоримо про його історію, вписування цієї події і нас як суб’єктів у „міфологізований історичний наратив“, невід’ємним елементом якого буде постійна спроба вибудови власної ідентичності. Втім, треба зважати і на фактор „суб’єкта“ меморіалу Голодомору, питання – для кого? від чийого імені? хто? з якою метою? – будуть загострюватись у міру того, як ми усвідомлюватимемо ключовий момент – відсутність (точніше – мовчазну присутність) тих, кого нема.

Все це підводить до не дуже втішного висновку. З прикрістю можна констатувати, що майже у всіх цих трансформаціях відсутньою є принципова ланка – громада. Її голос відсутній і в питаннях відновлення та відтворення історичного спадку, формуванні генерального плану розвитку міста чи його хаотичної забудови, і при спорудженні грандіозних монументів і меморіалів. На порядку денному гостро стоїть питання комунікації між владою – інвесторами – архітекторами – громадянами. Але це вже буде тема іншої розмови.

Давайте не соромитись Майдану!

Чотири роки тому в Україні відбулися події під назвою „Помаранчева революція”. Досі тривають дискусії, чи була це справжня революція. Справа однак не в цьому. Ті гарячі дні – це насамперед вибух ентузіазму та віри у можливість змін, який тепер так рідко зустрінеш. У першу чергу, Майдан треба відібрати в політиків. Революція належить не їм, а звичайним людям, і в цьому сенсі вона є перемогою, а не розчаруванням. А політики? Що ж, вони ще не доросли до Майдану.

22 листопада 2004 року, час 1.20. Голова Центральної Вибірчої Комісії повідомляє, що опрацьовано 26% виборчих протоколів. За офіційними даними, перший у марафоні – Віктор Янукович. З тієї миті щогодини зростатиме кількість голосів на користь лідера білоблакитних.

Швидкість роботи Центровиборчком, відверто кажучи, дивує, зважаючи на проблеми з поданням результатів у першому турі виборів. Годину раніше, о 0.15, на Майдані Незалежності оприлюднюють підсумки загальноукраїнського exit poll. Незалежне опитування показує, що попереду Віктор Ющенко. У нього 54% голосів проти 43% Януковича. До 14.32 понеділка ЦВК опрацьовує 99,38% протоколів, згідно з якими Віктор Янукович набирає 49,42% голосів, а Ющенко – 46,7%.

Люди почуваються обманутими, напруга зростає. В понеділок, 22 листопада, о 10.00 на Майдані Незалежності збирається близько 30 тис. людей, які підтримують Віктора Ющенка і переконані, що це власне йому належить перемога. З'являється перша інформація про перехід міліції на бік демонстрантів.

З години на годну зростає підтримка лідера помаранчевих. Натовп скандує „Ющенко! Ющенко!” Юлія Тимошенко – співголова коаліції „Сила Народу” – та Віктор Ющенко закликають до акції громадянської непокорі. Неподалік від Майдану Незалежності на головній вулиці Києва – Хрещатику – виникає містечко з наметів. О 13.00 наметів вже 150.

Наметові містечка – специфічний український феномен. Вперше українські студенти поставили намети у центрі Києва ще за радянських часів, у 1990-му, під час так званої „Революції на граніті”. Пізніше цей метод протесту обрали учасники акції „Україна без Кучми”.

Тим часом о 16.00 на Майдані зібрались вже близько 100 тисяч людей. Окрім киян, прибувають мешканці інших регіонів України. Активісти партії

Фото: Петро Андрусенко

дити на декотрих із нас, і ми вирішуємо залишитись.

У той час, як в Україні відбуваються масові виступи проти результатів виборів, президент Росії Володимир Путін, не чекаючи офіційних даних, надсилає вітання „новому президенту“ України Віктору Януковичу. Кремль надалі грає сценарій, написаний своїми спеціалістами...

Так виглядає початок боротьби, яка через сімнадцять днів завершиться повторенням другого туру президентських виборів. Їх виграє Віктор Ющенко.

Листопад 2005-2008

Вже перша річниця, попри її урочисте відзначення, давала занадто мало приводів для оптимізму. Після скандалу у помаранчевому таборі та відставки Юлії Тимошенко, коментар міг бути лише таким: „Незважаючи на кризу, потяг під назвою „Україна“ їде далі і вороття назад немає“. Наступні річниці викликають сумніви і в цьому твердженні. У 2006 році „помаранчевий кошмар – 2“, тобто спроба укладення коаліції завершується невдачею, і через два роки після пам'ятних подій 2004 року до влади приходить Партія регіонів. Далі дострокові парламентські вибори, потім наступні... (даруйте, невідомо ще, коли саме вони відбудуться, і чи взагалі це станеться).

Ледь не напередодні річниці Майдану президент України Віктор Ющенко в інтерв'ю 5 Каналу заявив, що „Майдан є його найбільшою політичною гордістю“. Того ж дня президент своїм декретом нагородив голову Донецької обласної державної адміністрації Анатолія Близнюка орденом „За заслуги“ II ступеню. Інформація для роздумів: Близнюк брав участь у так званому „сепаратистському з'їзді“ у Сіверодонецьку 2004 року. Його учасники ініціювали проведення референдуму щодо створення „Південно-Східної автономії“. Тоді Віктор Ющенко, який очолював Комітет Національного Порятунку, вимагав порушити кримінальну справу проти учасників заходу. „Те, що відбувається на Сході України – це злочин проти України“.

На жаль, поділ на дві України, нав'язаний 2004 року як виборча технологія, надалі використовується в українській політиці. Президент, як і інші помаранчеві лідери, мали шанс переломити його одразу після завершення виборів. Слід було звернути увагу на звичайних людей. Сьогоднішнє нагородження чиновників, яким чотири роки тому обіцяли „тюрми“, складно назвати жестом у напрямку об'єднання.

Петро Андрусенко, Київ

„Пора“ встановлюють на Хрещатику свої намети. О 14.00 їх вже 136. Демонстранти заявляють, що залишаться на Хрещатику доти, доки наявна влада не визнає перемоги Віктора Ющенка.

Міськрада Києва, як і ради деяких областей, висловлюють недовіру ЦВК та офіційно підтримують Віктора Ющенка.

Незадоволення результатами виборів виникає одночасно в різних містах України. У Львові, в центрі міста, збирається 50 тисяч людей. На Майдані Свободи та прилеглих вулицях затримують рух транспорту. Натопт скандує: „Так, Ющенко!“ Цього дня, схоже, мітинги відбуваються в багатьох інших містах України, зокрема у Тернополі, Сумах, Вінниці, Харкові, Луцьку...

Початок Революції застав мене в Запоріжжі, у територіальній комісії №77.

Я перебував у складі місії спостерігачів ЕНЕМО. Адміністративний будинок, де знаходилась комісія, обгородили спеціальним парканом. Всюди міліціонери, різного роду функціонери у формах і цивільному – ззовні та всередині. Загалом це важка ніч, а таких місць по всій Україні, очевидно, було багато.

У Київ наша група добралась у вівторок, 23 листопада, після обіду. Хоча поспішали на літак до Польщі, ледь не силою примусили водія автобусу завезти нас на Хрещатик. Потрапляємо в ту мить, коли „Пора“ розширює зону присутності до перехрестя з вулицею Богдана Хмельницького. У нас всього кілька годин. До того ж, ми все ще у статусі спостерігачів, і не можемо виявляти підтримку жодній зі сторін. Однак і без цього нас постійно окликають і дякують за допомогу. Ентузіазм оточуючих перехо-

27 жовтня В Україні вимагають визнати ще одну автономію. В Мукачеві, що на Закарпатті, відбувся II Європейський конгрес підкарпатських русинів, на якому було підписано меморандум про відтворення русинської державності. У документі задекларовано „відтворення русинської державності в статусі від 22 листопада 1938 року з утворенням державної виконавчої влади“. Набуття ним чинності відкладене до 1 грудня – до цього часу влада має почати процес визнання автономії республіки Підкарпатська Русь. У конгресі 25 жовтня взяли участь Сойм підкарпатських русинів і Народна рада русинів Закарпаття. Усього було 109 делегатів. За даними українського перепису населення 2001 року, у Закарпатській області проживають 10 069 осіб, які назвали себе русинами.

27 жовтня БАТ „Нікопольський завод феросплавів“ (НЗФ) з 1 листопада зупинить виробництво через відсутність попиту на ринку і неможливість реалізації продукції. Ще у серпні 2008 року Нікопольський завод феросплавів збільшив виробництво феромарганцю майже на 29% – до 27,3 тис. тонн. БАТ „Нікопольський завод феросплавів“ – найбільше в Україні підприємство з виробництва силікомарганцю і феромарганцю.

27 жовтня Президент Віктор Ющенко під час візиту в Туреччину заявив, що українська і турецька сторони близькі до встановлення безвізового режиму. Як перший крок до цієї мети, українська сторона готова скасувати візи для молоді, журналістів, бізнесменів і культурних діячів.

28 жовтня Єврокомісія вважає, що нові правила імпорту деревини в ЄС суттєво знизять нелегальні вирубки в Росії, Україні та Білорусі. При цьому для досягнення зниження нелегального вирубування лісів Єврокомісія пропонує провести переговори про добровільні угоди про партнерство в галузі захисту лісів. За оцінками Єврокомісії, у випадку підписання цих угод, імпорт нелегально вирубаной деревини зменшиться.

29 жовтня На українському міжбанківському валютному ринку долар „переступив“ позначку 7,00 грн./дол.

30 жовтня Найбільший гірничо-металургійний комбінат „Арселор Міттал Кривий Ріг“ зупинив

Олег Медведєв:

„Для президента вже немає зручних ситуацій“

► Штаб-квартира БЮТу, яка знаходиться на Подолі в особняку, оточеному солідним парканом, виглядає як справжня фортеця. Саме тут, між іншим, знаходиться мозковий центр політичної сили. Тут приймають рішення стосовно стратегії поведінки Блоку, відбивають атаки противників і готують власні превентивні заходи. Саме тут „Український журнал“ зустрівся з шефом команди, відповідальною за формування переможної стратегії БЮТу – Олегом Медведєвим. Персона головного політехнолога Юлії Тимошенко (іноді його називають саме так) – цікавий і вдалий приклад переходу з журналістики до сфери обслуговування політики, або політичного консалтингу. У світі медіа Медведєв досягнув значних висот, працюючи шеф-редактором українського інтернет-порталу „Обозреватель“. Покинувши видання з метою реалізації політичних проєктів, він працював радником Віктора Ющенка, але відомим став насамперед як головний політичний консультант Юлії Тимошенко.

Чому ви вирішили перейти з журналістики у політехнологи?

Не знаю, але я завжди працював то тут, то там. Мені не дуже подобається ситуація в журналістиці в Україні. Якщо порівнювати з тим, що було за часів [Леоніда] Кучми, Україна дійсно зробила крок вперед щодо свободи слова. Є плюралізм думок, є, умовно кажучи, різні думки та їх віддзеркалення. Це зовнішня ситуація. Якщо аналізувати ЗМІ всередині, наявний диктат власників. Раніше влада Кучми через власників диктувала редакційну політику основній масі ЗМІ і, в принципі, це була однакова інформаційна політика. Тобто влада не дозволяла плюралізм думок через власників. Зараз ситуація краща тільки тим, що різні власники мають різні політичні орієнтації і тому загалом виходить, що в медіа представлений плюралізм думок. Але, умовно кажучи, всередині ЗМІ залишився диктат власників. Тому що так чи інакше власник нав'язує свою позицію.

Тобто в Україні не можна бути незалежним журналістом?

Ні, в Україні є певна кількість видань, які

працюють за нормальним стандартом, наприклад, „Українська правда“. І ще кілька газет, скажімо, якісних. Але переважна більшість видань знаходяться під політичним контролем власників. Тому мені це не подобається. Я втомився від спілкування з власниками, пошуків компромісу і так далі. Хоча ситуація, звичайно, краща, ніж була раніше, чи ніж в Росії. Але ззовні, для тих, хто не знає кухні. А кухня виглядає так само негарно і несмачно, як і раніше.

Ви працюєте з БЮТ. Але в певний період також працювали з іншими політичними силами, зокрема, і з Віктором Ющенком.

Історія достатньо проста. Я в Україні працював у різний час з трьома політичними силами. Колись я таки намагався зробити яскравий проєкт, але він виявився невдалим. Це була політична партія „Яблуко“ на виборах 2002 року. Після того я кілька років працював радником Віктора Ющенка в його офісі. І тоді було зрозуміло, що він рухається до кандидатства у президенти, а після Помаранчевої революції я, з певними перервами, працюю з Блоком Юлії Тимошенко.

Що, на вашу думку, різнить Віктора Ющенка та Юлію Тимошенко як людей та політиків, як особистості?

Якщо говорити дуже загальною, це виглядає так: Ющенко більш архаїчний, більш сільський типаж. Це людина, яка більше зацікавлена у минулому, ніж у майбутньому, а Тимошенко є більш сучасною, більш модерною. Її цікавить не минуле, а майбутнє. Вона більш прагматична і, думаю, вона кращий менеджер, управлінець. І в принципі, з іншого боку, вона є продуктом індустріального суспільства, а не сільського.

Здається, Тимошенко багато в чому змінилась за останні роки. Я пам'ятаю її з 2002 року: тоді в її політичній думці було більше популізму. Чи я помилюсь?

Очевидно, що зміна є прогресуюча. Умовно кажучи, політики завжди набувають досвіду. Одна справа, коли вони лише починають свій шлях, а інша справа, коли сповнені досвіду. Звичайно, Тимошенко 2008 року (як

Фото: Петро Андрусенко

прем'єр 2008 року) більш досвідчена, ніж прем'єр 2005 року. А як політик 2008 року – досвідченіша, ніж політик 1998 року. Людина має вчитись на власному досвіді і на уроках життя. Але я безпосередньо міг спостерігати за нею з 2005 року і по сьогоднішній день. Для мене найприємніше враження полягає в тому, що влада її не зіпсувала. Вона двічі ставала прем'єр-міністром, але в той же час вона залишається відкритою для різних думок. Вона вміє слухати людей, слухати різні думки. І, з іншого боку, про неї не можна сказати, як це часто говорять, що політики інколи бронзовіють. Ющенко протягом першого року президентства покритися бронзою, став недоступним для колишніх соратників, товаришів, перестав узагалі когось чути. Це постійні монологи, лекції про те, що треба робити, і абсолютна нецікавість до думки інших людей. Тимошенко (а про неї постійно ширять славу авторитарного лідера) вміє слухати. Можливо, вона не завжди чує, можливо, в більшості випадків робить по-своєму, але вона слухає людей. І, незважаючи на її високий статус, скажімо, у мене як радника немає проблем висловлювати критичні думки. Можливо, їй це не подобається як будь-якій іншій людині, але зовнішньо вона сприймає критику. Я неодноразово чув її самокритику. На виступі перед

фракцією вона може сказати: „Я помилялась, я була неправа“.

Наскільки реальною була ідея створення у вересні коаліції БЮТ з Партією регіонів?

Очевидно, оскільки її нема, це було неможливо.

Мене цікавить механізм. Це дві політичні сили, які, в принципі, повинні виставити кандидатів на пост президента. І це становить перешкоду для формування коаліції.

У вашого західного сусіда зараз існує коаліція, яку очолює двоє людей, які є кандидатами на найближчих виборах до Бундестагу. Але вони знаходять можливість працювати. І знаєте, проблема не в тому. Ющенко дуже любить говорити, що вони хотіли, а суспільство їм не дало. Але насправді, як показує соціологія, і це було дивним для мене, суспільство готове до такої коаліції, суспільство готове до різнокольорової коаліції. Якби взяти соціологію і порівняти різних причіпників формату коаліції, найменшу кількість прихильників має ідея збереження чи поновлення коаліції БЮТ та „Нашої України“. Скажімо, навіть ідея створення коаліції Партії регіонів і „Нашої України“ має більше прихильників, ніж коаліція БЮТ та НУ-НС. А кількість тих, хто підтримав

усі прокатні стани. Також три феросплавних заводи України – Нікопольський, Запорізький і Стахановський – вирішили зупинити виробництво з 1 листопада 2008 року. Зупинка пов'язана з проблемами реалізації продукції. Власниками цих заводів є відомі українські олігархи: Пінчук, Коломойський та Суркіс. Також з 1 листопада будуть зупинені Марганецький і Орджонікідзенський гірничо-збагачувальні комбінати (МГОК і ОГОК) – через відсутність збуту.

30 жовтня Нацбанк пішов на радикальні кроки: голова Нацбанку Стельмах наказом зупинив обвал гривні на рівні 6,20 за долар. За порушення наказу банкіри нестимуть персональну відповідальність. Нацбанк так відреагував на те, що обмінні пункти тільки приймали валюту, а на продаж казали, що валюти немає. Ціни стояли на рівні 6,9/7,3 гривень за долар.

31 жовтня На цей день через економічну кризу у режимі неповного робочого дня стало працювати більше 82 тисяч чоловік, а у відпустку без збереження зарплати відправлені 25 тис. українців. Про це заявила міністр праці і соціальної політики Людмила Денисова.

31 жовтня Верховна Рада підтримала антикризовий закон, внесений президентом. За відповідне рішення проголосували 243 народних депутати. Зокрема, від БЮТ проголосували 154 депутати, від НУНС – 69, від Блоку Литвина – 20. Законом передбачається створення стабілізаційного фонду та збільшення розміру гарантування вкладів фізичних осіб до 150 тисяч гривень. Водночас, розмір державних гарантій по кредитах міжнародних фінансових організацій було зменшено з 40 до 10 мільярдів гривень. Ухвалений закон діятиме, поки депутати не скасують його у зв'язку зі стабілізацією, але не довше, ніж до 1 січня 2011 року.

31 жовтня Верховна Рада не проголосувала за зміни до бюджету, якими передбачалось виділити гроші на вибори. „За“ проголосувало лише 222 депутати – 170 від Партії регіонів та 35 від „Нашої України“.

3 листопада Гривня стабілізувалася. Національний банк України заявив про готовність продавати валюту на

міжбанківському валютному ринку по курсу 5,85 гривень за долар.

4 листопада Міністерство закордонних справ заявляє, що на захоплене піратами белізське судно „Фаїна” доставлені продукти харчування й питна вода. Як відомо, 25 вересня біля берегів Сомалі пірати захопили судно „Фаїна”, у складі екіпажу якого 17 громадян України. На борту судна – 33 танки Т-72, гранатомети, зенітні установки і боеприпаси, які Україна продала Кенії.

4 листопада Президент Віктор Ющенко під час візиту в Україну лівійського лідера Муаммара Каддафі заявив, що Україна зацікавлена у побудові на своїй території за участі лівійської сторони нафтопереробного заводу, а також декількох сотень бензозаправок.

4 листопада Девальвація гривні, що відбулася в останні місяці, близька до середнього значення девальвації в інших потерпілих від міжнародної фінансової кризи країнах. Це дозволяє прогнозувати відносно стабільність національної валюти в короткостроковій перспективі, вважає глава Верховної Ради Арсеній Яценюк. Той рівень валютообмінного курсу, що зараз є, може ще мінятися плюс-мінус 5–7% до кінця поточного року, що не є критичним значенням, запевняє він.

6 листопада В Україні заборонили секонд-хенд. Кабінет міністрів ухвалив постанову про заборону ввезення на територію України, як давальницької сировини, одягу та інших використовуваних виробів. „Вироби з текстильного матеріалу, які були в користуванні, поставляються навалом або в пакунках без сортування, що ускладнює контроль за подальшим використанням і може спричинити нелегальне ввезення таких виробів і негативний вплив на виробництво легкої промисловості в Україні”, – сказав міністр економіки Богдан Данилишин.

7 листопада „Ідея про те, що вступ до НАТО гарантує Україні й Грузії безпеку, є дурістю”, – сказав Сорос, виступаючи на XIII міжнародному форумі Відкритого Товариства, що пройшов у Таллінні. За словами фінансиста, неможливо представити, що Захід може розпочати війну, захищаючи територію цих країн. Сорос упевнений, що безпека можлива тільки тоді, коли Росія стане частиною міжнародного

» коаліцію БЮТ та Партії регіонів перевищує 30%. Згідно із соціологічними дослідженнями, у вересні це був найпопулярніший формат коаліції.

Зараз виникла нова ідея, озвучена Тимошенко – ідея коаліції, створеної для боротьби з наслідками світової економічної кризи, мегакоаліція, до якої увійшли б усі парламентські сили. І тепер найбільшу підтримку має ідея саме цієї коаліції; суспільство, в принципі, готове до економічних моделей коаліції. Але насправді видавання ситуативного голосування БЮТ та Партії регіонів у ВР за існування коаліції – це просто піар президента. Бо в дійсності між президентом та Партією регіонів існують потужні стратегічні зв'язки і існують вони не перший рік. І, скажімо, на сьогоднішній день на кілька порядків

Зараз виникла нова ідея, озвучена Тимошенко – ідея коаліції, створеної для боротьби з наслідками світової економічної кризи, мегакоаліція, до якої увійшли б усі парламентські сили. І тепер найбільшу підтримку має ідея саме цієї коаліції; суспільство, в принципі, готове до економічних моделей коаліції.

вище я оцінюю створення коаліції між Ющенком та Януковичем, ніж між Тимошенко та Януковичем.

А відкликання Арсенія Яценюка, як найбільш імовірний варіант цього питання?

Відкликання Яценюка – це якраз і є плід політичного союзу президента і Януковича. Президент і Янукович за останній час продемонстрували цілу низку економічних сил. Вони розповідали всій країні, як нібито Ющенко дзвонив Януковичу і просив не чіпати Яценюка, але до нього не прислухались і зняли спікера. Але це чистий фарс, бо з цього питання не треба було дзвонити Януковичу, а подзвонити Балозі і припинити це. Колись у [Міхаїла] Горбачова була така одна фраза, він часто любив, критикуючи чийось думку, говорити: „Все це розраховане на простаків”. Все те, що зараз розповідають Ющенко і Янукович, розраховане на простаків, людей, недостатньо політично поінформованих.

Коли президентська гвардія з десяти найбільш віddаних президенту депутатів голосує за відставку Яценюка і президент намагається зробити вигляд, що він тут ні при чому, найм'якше кажучи, це виглядає смішно. Щодо того, що буде далі, в принципі, утворення ва-

кансії посади голови ВР дає можливість спробувати кілька форматів створення нової коаліції. Насамперед, може бути реанімована ідея створення коаліції БЮТ, НУ-НС і Блоку Литвина. Власне кажучи, ця ідея виникла і минулого місяця, але вона впиралася в дві перешкоди. З одного боку – в небажання президента входити в будь-яку коаліцію, де є Тимошенко. З іншого боку, в те, що президент не хотів звільняти Яценюка, а Литвина, зрозуміло, найбільше в історії створення коаліції цікавить посада голови Верховної Ради. Це його головна ключова позиція. Тепер, як бачимо, одну перешкоду зняли. Тому є можливість поговорити про створення коаліції БЮТ, НУ-НС і Блоку Литвина. Але, наскільки мені відомо, президент схильється до іншого формату коаліції

за участі Литвина. Це ПР, Блок Литвина і НУ-НС.

У складі НУ-НС є сімдесят два депутати, але для того, щоб прийняти рішення про входження до коаліції, потрібно тридцять сім. І юридично коаліція може відбутись і математично вона матиме перевагу в кілька голосів. Наскільки мені відомо, наступні дні президент збирається присвятити переконанню депутатів від „Нашої України” погодитись на створення коаліції з Януковичем. Думаю, він сподівається, якщо йому вдалось у вересні продавити рішення про вихід „Нашої України” з попередньої коаліції, так само йому вдасться переконати ввійти в коаліцію з Партією регіонів. Тим більше, що всі соціологічні дослідження останніх місяців показують, що президентська політична сила у разі дострокових виборів знаходиться на межі подолання трьохвідсоткового бар'єру.

Тобто, більш імовірний варіант – створення коаліції до дострокових виборів?

Мені важко сказати. Умовно кажучи, Ющенко з більшим задоволенням утворив би коаліцію з Януковичем, аніж пішов би на вибори. Головне – упіймати момент, коли дозріє маса з „Нашої України”. З Партією регіонів тут немає

проблем. А проблема в тому, чи вдасться президенту переконати тридцять сім депутатів проголосувати за таку коаліцію. Якби президент мав юридичне право, він би сам проголосував тридцять сім разів і створив таку коаліцію.

Вибори означатимуть зміни у ВР? Чи виникли б нові політичні сили?

Навряд чи. Теоретично так, а нова Верховна Рада може дати ймовірність ще одній коаліції, це Партія регіонів, комуністи і Блок Литвина. У цій Верховній Раді не вистачає кількох голосів, здається шести, у наступній Верховній Раді вони можуть мати запас в шість голосів, і буде новий формат коаліції.

Через рік будуть президентські вибори. Маємо двох основних кандидатів – Тимошенко і Януковича. А чи є шанс для Ющенка?

Я знаю щонайменше одну людину в цій країні, яка вважає, що такий шанс є. Тобто, така думка представлена в українському політикумі, причому це думка не останньої людини (посміхається). Розумієте, Ющенко не цікавить широка коаліція з Партією регіонів як самоціль. Його це цікавить якраз через призму його другого президентського терміну. Якщо він запускає Партію регіонів знову у владу, то зрозуміло, це робиться лише за умови, що Партія регіонів підтримує його на другий президентський термін. Чи на всенародних виборах, чи, можливо, буде якась махінація, спрямована на те, аби перевести обрання президента до Верховної Ради. Але в обмін на допуск до влади, думаю, це буде клопіт Партії регіонів, а не Ющенка, придумати щось таке, щоб Ющенко не залишився президентом.

А наскільки ймовірна поява нового кандидата, наприклад, Яценюка?

Яценюк може достатньо активно виступити. Тут, звичайно, може з'явитись кілька нових прізвищ, але поки що недостатньо сильних і потужних, щоб увійти до другого туру.

Тобто, в другому турі найбільший шанс є у Тимошенко?

Якщо бути чесним, я не бачив таких думок (окрім тих, які походили від самих регіоналів), що у Януковича шанси кращі. А незалежні і сторонні експерти, і ті ж соціологи, вони або вважають, що у Тимошенко шанси кращі, або ж рівні. Поточна соціологія показує приблизно однакові цифри, у першому турі їхні позиції відрізняються, як кажуть соціологи, у межах статистичної похибки. Але є два „але”. Соціологія завжди

недодавала Тимошенко. Якщо брати результати трьох останніх її виборів 2002, 2006 і 2007 років, вона набрала значно більше, ніж прорахували її соціологи. У 2002-му, наприклад, майже вдвічі більше. Соціологи сумнівались, чи подолає вона тоді чотирьохвідсотковий бар'єр, а вона набрала майже вісім відсотків. А в 2006 і 2007 роках десь на десять відсотків більше.

Соціологи кажуть, що є такий феномен, як прихованість якоїсь частини виборців Юлії Тимошенко. Це дає підстави вважати, що якщо цифри приблизно однакові, реально у неї прибічників більше. Тому пропозиції такі: або рівні позиції, або кращі. Крім того, в соціології є таке запитання: „Як ви вважаєте, хто переможе?” І кількість тих, хто вважають, що переможе Тимошенко, є на п'ять-десять відсотків більша, ніж тих, хто готовий за неї голосувати. Це також важливо для формування суспільної свідомості.

Пригадую, я працював у президентській кампанії Ющенка, там була зворотна проблема, дуже серйозна. Були такі періоди, коли наприкінці кампанії Ющенко і Янукович йшли однаково, але були такі періоди, коли рейтинг Ющенка значно перевищував рейтинг Януковича. Однак кількість тих, хто вважав, що переможе Янукович, інколи була в півтора рази більша від тих, хто збирався за нього голосувати.

В принципі, ситуація для Тимошенко не дуже зручна. В економічній кризі ситуація зручніша для президента, для звинувачень, що саме уряд відповідає за ситуацію.

Розумієте, для президента вже немає зручних ситуацій. Зручна ситуація для Януковича. Суспільство вже не сприймає звинувачень з боку президента на адресу уряду. Ніхто не чекає, що президент раптом зробить уряду комплімент. Тому критика уряду президентом своєї аудиторії не має. Тут загроза не в критиці, не в тому, що сказав президент чи Янукович, а в реаліях, які є в житті, і в тому, що ці реалії можуть сприйматися через призму відповідальності уряду. Переважна більшість людей не знає, в яких складних політичних умовах працює уряд, а якась частина не хоче знати і це, в принципі, право людей. Тому так чи інакше, звичайно, лівова частка відповідальності лягає на уряд. І зараз в Україні така ситуація, коли Тимошенко є єдиним політиком, якого можна оцінювати, наскільки вдало чи невдало бореться з наслідками світової кризи. Всі інші діють за принципом: чим більше, тим краще для нас, і вже майже неприховано розраховують на те, що криза вдарила найпотужніше

співтовариства, де поважають закони.

10 листопада Реальна інфляція в Україні за підсумками року сягне 25%, а не 16%, як обіцяв уряд. Така оцінка міститься в аналітичному звіті щодо України, підготовленому авторитетною ізраїльською компанією IBI Investment House. Українська економіка постанала перед максимальним ризиком дефолту, що вимагає від влади невідкладного впровадження дієвих антикризових заходів, йдеться у звіті. В іншому разі, попереджають аналітики, вже незабаром Україні загрожує національне банкрутство за прикладом Ісландії. Схоже попередження фінансисти адресують й Горщину.

10 листопада „Сьогодні немає іншого виходу, як підписання між парламентом, урядом і президентом угоди про тимчасову взаємодію. Сьогодні питання коаліції чи відновлення коаліції не вирішено, так само як і немає легітимного вирішення питання дострокових парламентських виборів”, – сказав голова Верховної Ради Яценюк.

10 листопада Депутат Партії регіонів Владислав Лук'янов зареєстрував у парламенті проект постанови про відкликання голови Верховної Ради Арсенія Яценюка. Як відомо, після розвалу коаліції Яценюк подав у відставку, але його заява так і не була розглянута регламентним комітетом.

11 листопада Служба безпеки України виявила і оприлюднила ряд фактів корупції, до яких причетні деякі народні депутати. Зокрема, були названі прізвища депутатів із БЮТ та Партії регіонів.

11 листопада На чергових переговорах „Нафтогазу” і „Газпрому” в Москві сторони домовились, що у 2009 році в Україну буде поставлено не менше 55 млрд. куб. м газу.

11 листопада Президент Ющенко заявив, що відмовився від дострокових парламентських виборів у грудні і вважає, що вони можуть відбутися в 2009 році. „Немає сенсу проводити вибори в період свят наприкінці року”, – заявив він. „Ми робимо все, щоб адоптувати пакет антикризових заходів, щоб адоптувати бюджет на 2009 рік, включаючи позиції фінансування дострокових виборів”, – додав Ющенко. Водночас, він вважає єдиним виходом із політичної

кризи, яка виникла в країні через розпад у вересні цього року коаліції БЮТ та НУНС, проведення позачергових парламентських виборів.

12 листопада Верховна Рада звільнила голову парламенту Арсенія Яценюка відповідно до поданої заяви. „За” проголосувало 233 депутати. Серед них 175 депутатів ПР, 1 – БЮТ, 10 – НУНС (представники орієнтованого на Балогу Єдиного Центру), 27 комуністів, 20 литвинівців. Основним аргументом звільнення спікера було те, що він заважає роботі парламенту. У завершальному слові Яценюк повторив слова, які колись сказав Ющенко: „Я йду, щоб повернутись”, а також заявив, що в першій декаді грудня презентуватиме нову політичну партію.

12 листопада Більшість аптек, перевірених податковими органами, реалізують значну частину препаратів із націнкою у 150–200%, хоча законодавство передбачає можливість приведення торгівельної націнки на лікувальні засоби до рівня 25%. Раніше прем'єр звернулася до Генпрокуратури для того, щоб визначити винних у підвищенні цін на ліки. Крім того, Кабмін своєю постановою установив граничний рівень надбавки на ліки, прописані в державному переліку, розміром у 10%, а також обмежив націнки на ліки в роздрібних мережах.

12 листопада Україна в зв'язку з останніми подіями на Кавказі збільшує угруповання морської піхоти і формує три частини ПВО в Севастополі. Морська піхота і частини постійної готовності будуть „до 80% комплектуватися військовослужбовцями із західних областей України, як щирими патріотами”. „Ми не збираємося воювати з Російською Федерацією, але південноосетинського сценарію в Криму Україна не потерпить, а Військово-Морські сили виконають свої завдання, поставлені Верховним Головнокомандуючим. Сили і кошти для цього є”, – сказав представник прес-служби ВМС України.

13 листопада Міністерство юстиції зареєструвало постанову Національної комісії регулювання електроенергетики (НКРЕ) про підвищення з 1 грудня поточного року відпускних цін на газ для населення на 35%. Населенню поставляється природний газ українського походження, що

по Україні і рикошетом найбільш чітко зачепила Тимошенко. Тобто, в мирних умовах вони нічого не змогли зробити, вся пропагандистська машина розраховує, що військові умови, в яких діє уряд, призведуть до падіння рейтингів популярності.

Прем'єр свідомо тих ризиків, і ще більше усвідомлює, в якій ситуації вона працює. Але, звичайно, в цій ситуації вона не може собі дозволити встати і піти. Вона зобов'язана нести відповідальність доти, доки її не прибрали з посади, як би складно не було.

Скільки вона тоді може протриматись? Знаєте, прогнози можна робити навіть в будь-якій бурхливій обстановці, але коли ти маєш систему координат. Коли в морі штормить, можна по компасу зорієнтуватись. А в нас немає системи координат. Я, як правило, утримуюсь від прогнозів. Ми працюємо в режимі незнання того, що може бути завтра. Але в українців є така приказка: „Якось воно буде, і ще ніколи не було так, щоб не було ніяк”.

Я не сумніваюсь, що криза в Україні бере початок значно раніше, з 2004 року. Можна сподіватись, що вона завершиться після дострокових виборів? Я думаю, вона триватиме доти, доки триватиме каденція Ющенка. Ця криза значною мірою спровокована його персональними поглядами. Я розумію, що вони з Тимошенко є конкурентами. І відповідно, є конкуренція, певні закони конкурентної боротьби. Але політик повинен уміти не тільки конкурувати, а й з честю програвати. Врешті-решт піти вчасно – це також мистецтво політика. І ми це бачимо на багатьох прикладах. Коли свого часу пішла [Маргарет] Тетчер. В Росії пішов [Борис] Єльцин. Але не всім політикам дана така можливість вчасно піти і вчасно усвідомити свій вибір.

В такому випадку, чи немає потреби міняти Конституцію?

Звичайно, є певні проблеми, закладені в Конституції. Навесні Блок Тимошенко мав серйозні пропозиції вдосконалити Конституцію, причому пропозиції були побудовані на прагненні забезпечити прийняття консенсусу. Як політехнолог, можу сказати, що Конституцію можна прийняти тоді, коли враховані всі інтереси. Та пропозиція не була прийнята.

Зараз я не бачу конституційної більшості, щоб можна було проводити послідовні поправки до Конституції. Думаю, повернення до цього питання буде можливе тільки після президентських

виборів, коли переможець на правах найсильнішого за популярністю політика пропонуватиме якусь іншу конституційну модель. Оскільки та система, яка є в Україні, може працювати тільки тоді, коли президент і уряд представляють одну політичну силу. Коли це вже різні політичні сили, тоді починається конфлікт. Ми бачимо, до речі, на досвіді, що в умовах тієї конституційної моделі, яка є зараз, Ющенко не зміг працювати ні з Януковичем, ні з Тимошенко.

Тобто, можливо, криза завершиться після 2010 року?

Розумієте, в чому проблема. Коли Ющенко боровся за президентство, повноваження президента були дуже великі. Потім, у процесі Майдану і третього туру, для того, щоб вийти з патової на той момент ситуації, Ющенко погодився на конституційну реформу, яка позбавила президента значної частини повноваження. І в мене складається враження, що Ющенко забув прочитати оновлену модель Конституції, і як президент весь час намагався діяти в рамках моделі 2004 року, постійно втручаючись у повноваження уряду. Якби він перед голосуванням прочитав, за що проголосувала його політична сила, було б інше бачення інституту президентства. А його проблема в тому, що інститут президентства змінився дуже істотно, а в нього залишилися попередні уявлення.

І завершитись політична криза може тоді, коли можуть виникнути умови для пом'якшення політичної кризи і якихось конституційних змін. Але треба усвідомити ще й таку річ, що патологія, яка надто розтягується в часі і стає постійною, перетворюється в норму. Може, буде те саме, але воно здаватиметься нормальним природним станом речей.

Українці як електорат готові до жінки-президента?

Я за три роки роботи з Тимошенко не відчув ніяких гендерних підходів. Можливо, хтось за неї голосує, бо вона жінка, але ця мотивація настільки глибоко прихована, що вона не виявляється в жодних соціологічних дослідженнях. Я цікавився і кількісними, і якісними дослідженнями, але ніхто ще в моїй практиці за три роки не сказав, що він проголосує за цю політичну силу, тому що її очолює жінка. Можливо тому, що насправді за своїми якостями вона сильніша, ніж усі чоловіки, представлені в українському політикумі. Попри те, що вона красива і приваблива жінка, вона сильніша, ніж чоловіки Ющенко і Янукович.

Розмовляв Петро Андрусечко, Київ

Мода на антикорупційну політику

➤ Існують твердження, що кожне з останніх десятиріч пропонує нову сферу політичних досліджень. Якщо в 70-ті роки популярним предметом дослідження вважався тероризм, пов'язаний передовсім з діяльністю європейських екстремістських організацій, у 80-ті роки центральне місце перейняла екологія, то, починаючи з 90-х років, провідною темою досліджень стає корупція. У великих та малих країнах, розвинутих та тих, що розвиваються, з ринковою економікою чи без неї, у результаті корупційних скандалів відправлялись у відставку уряди, руйнувались політичні кар'єри, зникали цілі політичні сили.

Боротьба з корупцією за роки української незалежності стала неодмінною складовою цілого комплексу віртуальних політик (на кшталт політики „європейської інтеграції“), а саме словосполучення перетворилося в українському політичному дискурсі на дратівливий евфемізм (на зразок „любих друзів“), такий собі бодрірівський симулякр,

що не містить реального наповнення. За умови відсутності традицій публічного викриття корупційних діянь, ідея боротьби з корупцією в українському політичному дискурсі впродовж років незалежності виступає передовсім засобом досягнення, легітимації цілей різних політичних сил, детермінується співвідношенням цих сил у процесі політичної боротьби. Як зазначає з цього приводу Георгій Касьянов, „боротьба держави з корупцією нерідко сама виявлялася корумпованою морально і політично“. Для підтвердження згаданих гіпотез, пропонується розглянути кілька найрезонансніших корупційних скандалів в українській політиці, жодне розслідування яких, як не парадоксально, не було доведеним до кінця (принаймні українським правосуддям).

Справа Звягільського

Корупційний скандал, пов'язаний з ім'ям колишнього виконуючого обов'язки прем'єр-міністра України Юхима Звягільського, можна вважати хрестоматійним. Не тільки тому, що „справа Звягільського – перша спра-

добується підприємствами, державна частка в статутному капіталі яких перевищує 50%. Рада національної безпеки й оборони (РНБО) України рекомендувала НКРЕ значно підвищити відпускні ціни на природний газ для населення з метою поліпшення фінансового стану газодобувних держпідприємств країни.

14 листопада Президент Росії Дмитрій Медведєв відмовився брати участь у заходах з нагоди 75-ї річниці Голодомору 1932–1933 років в Україні. Голова Російської Федерації пояснив це, зокрема, тим, що „в Україні трагічні події початку 1930-х років використовуються для досягнення сьогохвилинних кон'юнктурних політичних цілей“. „Ми чітко бачимо, що в останні роки ця тема, поряд із наполегливими спробами отримати запрошення в „підготовчий клас“ НАТО, зроблена ледве не центральним елементом української зовнішньої політики“, – зазначає Медведєв у листі до Ющенка.

14 листопада Президент Азербайджану Ільхам Алієв, відкриваючи IV енергетичний форум заявив про сподівання, що до кінця року буде підготовлене повне техніко-економічне обґрунтування проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору (ЕАНТК). Алієв зазначив, що відбулося серйозне обговорення використання нафтопроводу „Одеса–Броди“ та можливостей його розширення до Гданська. „У цього проекту гарний потенціал“, – сказав він.

14 листопада Президент Франції Ніколя Саркозі заявив, що Грузія й Україна одержали політичну підтримку ЄС і їм буде надано статус привілейованих партнерів Євросоюзу. Це означає, що незалежно від того, як будуть розвиватися відносини Європи з Росією, інтеграція України та Грузії в європейський простір буде необоротним процесом.

16 листопада В Україні починають діяти нові правила дорожнього руху, які передбачають підвищення усіх штрафів в 10 разів. Значно підвищується відповідальність за здійснення грубих порушень правил, зокрема, штраф за проїзд на заборонений сигнал світлофора становитиме 170–204 грн., а за управління транспортним засобом у нетверезому стані – 1360–2550 грн.

Фото: Петро Андрусенко

Стандартний набір звинувачень на адресу Ю. Тимошенко – контрабанда, давання хабарів, привласнення коштів в особливо великих розмірах, зловживання службовим становищем, підробка документів, ухиляння від сплати податків.

17 листопада Депутат фракції НУНС Тарас Стецьків („Народна самооборона“) заявляє, що у фракції блоку на даний момент майже порівну прихильників і противників позиції президента Ющенка.

17 листопада Економічна криза болісно вдарила по споживчих настроях українців – вони погіршилися до результатів 2000 року.

17 листопада Президент Віктор Ющенко завершив перший раунд переговорів з лідерами політичних сил щодо врегулювання політичної парламентської кризи. Глава держави наполягає на якнайшвидшому відновленні повноцінної роботи Верховної Ради та наголошує, що серед першочергових завдань парламенту – обрання нового спікера.

17 листопада Заступник генерального директора міжнародних програм Центру Разумкова Валерій Чалий не виключає, що дисбаланс в соціальній сфері України може призвести до соціальних бунтів. „Загроза полягає навіть не в економічній кризі, а в тому, що у нас величезний дисбаланс між найбагатшими та найбіднішими“.

20 листопада Україна перебуває у числі провідних країн за кількістю іммігрантів, що прибувають до Європейського Союзу. Такий висновок випливає із даних за 2006 рік, оприлюднених європейським статистичним відомством „Євростат“. За даними відомства, з України до країн Європейського союзу за рік прибули близько 100 тисяч мігрантів. Приблизно стільки ж – із Китаю, а лідирує Марокко – 140 тисяч мігрантів.

20 листопада Депутати, так і не домовившись про кандидатуру спікера, ухвалили рішення про перерву у пленарних засіданнях парламенту до 2 грудня. Водночас, лідер Партії регіонів заявив, що у Верховній Раді ведуться переговори про новий формат коаліції і відставку уряду.

20 листопада Президент Росії Дмитрій Медведєв віддав розпорядження голові правління „Газпрому“ Олексієві Міллеру стягнути борг за газ з України. Міллер повідомив президентові, що український борг за російський газ складає \$2,4 млрд. Водночас в „Нафтогазі України“ заявили,

ва, про яку дізнався широкий загаль, як зазначали у той час журналісти газети „Україна молода“, а й через показовість результатів та саму постать Юхима Леонідовича – партійно-радянського номенклатурника, який, незважаючи на всі виявлені і невиявлені правопорушення, продовжує залишатись у великій політиці й керувати країною. Звягільський перебував на посту в.о. прем'єра з вересня 1993 р. до червня 1994 р., отримавши цю посаду великою мірою завдяки організації шахтарських страйків влітку 1993 р., що посприяло відставці уряду його попередника – Л.Кучми. Будучи протеже Л. Кравчука, Звягільський легко потрапив у немилість нового президента, обраного на позачергових виборах в червні 1994 р. Л. Кучма, відчуваючи на початках необхідність збереження створеного іміджу радикального реформатора, розгортає кампанію критики Звягільського. Останнього звинувачують у фінансових спекуляціях з продажем із держрезерву авіапалива грецькій фірмі „Уквар Петролеум“, внаслідок чого держава не дорахувалась 5 млн. доларів, а також в причетності до зловживань посадових осіб „Даміана-банку“. Верховна Рада дала згоду на притягнення Звягільського до кримінальної відповідальності, однак останній втік на два з половиною роки в Ізраїль. Згодом кримінальну справу закривають, Звягільський у 1997 р. повертається і до сьогодення дня затишно почуває себе у кріслі народного депутата.

Справа Лазаренка

Скандал, пов'язаний з екс-прем'єром Лазаренком, набув, окрім широкої внутрішньої популярності, ще й потужного міжнародного резонансу. Зокрема, Transparency International у 2004 р. опублікувала список десяти найбільших корупційних політичних діячів останніх двадцяти років. Лазаренка розмістили на 8-й позиції із незаконно привласненими коштами у сумі від 114 до 200 млн. доларів (перший в списку – М. Сухарто, індонезійський президент 1967–1998 рр. зі „статком“ від 15 до 35 млрд. доларів). Однак про це, можливо, ніхто і не дізнався б, якби не прагнення Кучми до всеохопної влади, контролю над групами впливу, що динамічно розвивались. Весь перший термін президентства Кучми пройшов під знаком формування жорсткої вертикалі влади та системи стримувань і противаг в протистоянні цих груп впливу. Після звільнення у липні 1997 р. з поста

прем'єра, Лазаренко вирішив очолити партію „Громада“ на парламентських виборах 1998 р. і побудувати кампанію на антипрезидентській риторичі. „Фактично він створив першу потужну неліуву опозицію в Україні“, – зазначають О. Волошин та А. Труш. Звичайно, „папа“ не міг стерпіти такої схизми, та ще й зі сторони земляка, представника того ж дніпропетровського клану. Лазаренка звинувачували в корупції, відмиванні та вимаганні грошей, шахрайстві. А після його висунення кандидатом у президенти в січні 1999 р., за поданням генпрокурора Верховна Рада позбавила Павла Івановича депутатської недоторканості, і той був змушений виїхати за кордон. „...Корупційні схеми [Лазаренка] „несподівано“ стали предметом уваги силових відомств саме тоді, коли він став явно демонструвати свої політичні амбіції та вкладати кошти в політичні проекти, які могли підірвати шанси Л. Кучми на другий президентський термін“, – підсумовує Касьянов.

Другий виток у справі Лазаренка почали розкручувати перед парламентськими виборами 2006 р., поширюючи чутки про його повернення в Україну та розсекречення корупційних таємниць енергетичного сектора часів 90-х років. Одіозну постать Лазаренка стали фактично використовувати проти Ю.Тимошенка її політичні опоненти, апелюючи до її співпраці з колишнім дніпропетровським губернатором.

Справа Ткаченка

Розвивалася за схожим сценарієм. Підприємство „Земля і люди“, очолюване колишнім міністром сільського господарства та майбутнім спікером Олександром Ткаченком, у 1993 р. отримало кредит на суму 70 млн. доларів США на закупівлю американського кукурудзяного насіння. Насіння було закуплене тільки частково, кооператив не погасив кредит, тому за нього це довелося зробити державі Україна, яка витратила близько 53 млн. доларів. Слідство результатів не дало, справу закрили. Однак на початку 2000 р. після усунення О. Ткаченка з поста спікера, Генпрокуратура на чолі з М. Потебеньком відновлює кримінальну справу. Це пов'язано із активними намаганнями Кучми „підібрати“ під себе парламент на початку своєї другої каденції. Після поразки Симоненка на президентських виборах з'явилась сприятлива нагода для наступу на ліву опозицію в парламенті. Результатом цього стали перефор-

Боротьба держави з корупцією нерідко сама виявлялася корумпованою морально і політично

матування парламентської більшості, чергова спікеріада, усунення Ткаченка та поновлення кримінальної справи з метою остаточно добити лівий табір. Звичайно, компромат на Ткаченка був прямо пропорційним його невеликим післявиборчим політичним амбіціям, тому справа не набула великого резонансу і Ткаченку не довелося покидати Україну, як це зробив Лазаренко.

Справа Тимошенко

Посилений інтерес до не безхмарного бізнесового минулого Юлії Тимошенко завжди загострювався у правоохоронних органів саме в ті моменти, коли вона публічно виступала проти президента Кучми. Стандартний набір звинувачень на адресу Ю. Тимошенко – контрабанда, давання хабарів, привласнення коштів в особливо великих розмірах, зловживання службовим становищем, підробка документів, ухиляння від сплати податків. Кримінальні справи проти Тимошенко відкривали чотири рази: вперше – в середині 1990-х років, вдруге – в січні 2001 р., коли вона перебувала на посаді віцепрем'єр-міністра, втретє – у серпні 2002 р., вчетверте – в червні 2004 р. Політичний підтекст цих справ був настільки очевидний, що фактично корупційні звинувачення приховати їх вже не могли. Тому для посилення ефекту навішування ярликів було залучено зовнішнього актора – прокуратуру Росії, яка

у вересні 2004 р. видала постанову на арешт Тимошенко за давання хабарів високопосадовцям Міністерства оборони Росії. На даний момент усі кримінальні справи проти Ю. Тимошенко закриті, але, безсумнівно, компромати час від часу будуть підніматися знову на поверхню політичними опонентами, як це було зроблено із міфом навколо повернення Лазаренка.

Справа „любих друзів”

Скандальновідома прес-конференція колишнього глави Секретаріату президента О. Зінченка 5 вересня 2005 р. стала апогеєм протистояння в помаранчевому таборі, що поступово наростало після революції. Зінченко звинуватив у корупції та хабарництві тодішнього секретаря РНБОУ П. Порошенка, радника президента О. Третякова та голову фракції НСНУ в парламенті М. Мартиненка. Генпрокуратура порушила кримінальні справи, що, правда, не проти конкретних осіб, що виглядало б цілком логічно, а за фактами протиправних дій. А враховуючи кількаразове висловлення „впевненості” президентом, що корупції серед вищих посадовців немає, результати розслідувань були цілком прогнозовані. У чвари була втягнута глава уряду Ю. Тимошенко, яка також постійно критикувала „любих друзів” президента за постійне втручання в роботу уряду. Як ре-

що борг перед газовим трейдером RosUkrEnergo за поставлений газ складає 1,26–1,27 млрд. дол.

20 листопада Ціна газу для України при переході на ринкові відносини у сфері постачань з 1 січня 2009 року може скласти більше \$400 за тисячу кубометрів, – заявив голова правління „Газпрому” Олексій Міллер. У свою чергу голова „Нафтогазу України” Олег Дубина висловив думку, що домовленість про поетапний перехід на ринкові ціни дозволяє сподіватися, що ціна на газ для України в 2009 році не вийде за межі \$250–300 за 1 тис. куб. м.

22 листопада У „Газпромі” заявляють, що у разі не підписання договору з Україною на поставки газу в 2009 році до кінця поточного року будуть вимушені припинити поставки з 1 січня.

22 листопада На міжнародному форумі „Народ мій завжди буде”, присвяченому Голодомору в 30-х роках, Ющенко від імені України подякував 13 державам, що „прямо визнали Голодомор геноцидом”, а також міжнародним організаціям, що прийняли ряд рішень, які засуджують Голодомор як злочин проти людства. На форумі були присутні представники 44 делегацій з різних країн світу, а також президенти Грузії, Польщі, Латвії і Литви. Віктор Ющенко закликав світову спільноту публічно засудити тоталітарні режими, зокрема комуністичний сталінський режим. Він також згадав про інші трагедії, зокрема голод в Казахстані 1931 року, що забрав майже 2 млн. життів казахів, штучний голод на Північному Кавказі, Катинський розстріл польських офіцерів, вторгнення СРСР до Естонії, Латвії, Литви, масові депортації народів та інші злочини комуністичної влади.

22 листопада Україні необхідно провести судовий процес над організаторами і виконавцями Голодомору 1932–1933 років і таким чином довести факт геноциду українського народу, вважає в.о. глави СБУ Валентин Наливайченко.

зультат, своїх посад позбулись всі фігуранти скандалу, незважаючи на відсутність доказів корупційних діянь. Фактично звинувачення в корупції стали тим інструментом, за допомогою якого вдалось оформити дезінтеграцію помаранчевої команди. Дана справа відрізняється від попередніх передовсім структурними особливостями, а також іншим суспільно-політичним контекстом. По-перше, суб'єктами корупційної справи є не окрема особа, а група осіб, яка до того ж володіє владними повноваженнями. По-друге, ліберальна, постреволуційна атмосфера зробила публічні звернення до громадськості актуальнішими, в зв'язку з надіями на виконання передвиборних обіцянок та загальним процесом демократизації. По суті, справа „любих друзів“ належить до тих класичних випадків корупційних скандалів в країнах Європи, які супроводжуються несподіванкою, масовим обговоренням і закінчуються гучними відставками, з тією лише різницею, що вони є добровільними, а не з патерналістської волі президента (крім випадку із Зінченком).

Справа розпуску парламенту 2007 р.

Не надто обґрунтовані з юридичної точки зору мотиви розпуску парламенту Ющенку вдалось додатково підсилити, легітимізувати через залучення до корупційного дискурсу. Як аргументував свою позицію президент, „причиною дострокових виборів стали політична корупція і зрада, які з початку року фактично паралізували парламент. Парламентська більшість у неконституційний спосіб – шляхом підкупу і шантажу – спробувала розширити свій склад за рахунок депутатів опозиції“. Чим далі розгорталися події після указу від 2 квітня 2007 р. – бойкот указу політичними опонентами, його розгляд Конституційним Судом, „вуличні протести“, нові укази президента, – тим дана мотивація набирала більшої цінності й уваги. Адже достатніх юридичних підстав для рішення про дострокове припинення повноважень парламенту не було (стаття 90 Основного закону чітко окреслює три можливі ситуації розпуску парламенту, і поняття „політична корупція“ там не фігурує). Як опоненти, так і пропоненти розпуску парламенту кинулись доводити свою правоту щодо законності указу президента біля стін Конституційного Суду, на „майданах“, у стінах Генеральної прокуратури, кулуарно, вод-

Як пише Майкл Джонстон, колись корупція мала ширше значення, ніж сьогодні. Для Платона, Арістотеля, Фукідіда, Макіавелі, Монтеск'є корупція стосувалась швидше моральності всього суспільства, аніж окремих дій індивідів. Їхні трактування корупції стосувались руйнації громадянських чеснот, перетворення доброго політичного ладу на порочний, морального права правителів на врядування, стосунків між правителями і підопічними.

ночас не піддаючи сумніву сам факт корупційного звинувачення, не бажаючи знайти винних, якщо протиправні діяння справді мали силу. Як зазначав оглядач Олексій Мустафін, „завдання влади – притягувати порушників закону і Конституції до відповідальності, а не намагатися порушити закон і Конституцію першою і тим самим нібито випередити зрадників і змовників“. Таким чином, справа розпуску парламенту, мабуть, найяскравіше демонструє використання корупційної риторики в політичній боротьбі одночасно із повною делегітимацією Конституційного Суду та принципу верховенства права.

Справа Рудковського

Розвивалась за схожим сценарієм, що і зі Звягільським. Рудковський, залишивши міністерську посаду, втративши протекцію Мороза та Соціалістичної партії в парламенті (як Звягільський втратив Кравчука після президентських виборів у червні 1994 р.), став жертвою чергового „хрестового походу“ проти корупції нового уряду Тимошенко. Вибір однак міг зупинитись

на регіоналі та экс-міністрі з надзвичайних ситуацій Несторові Шуфричу, зважаючи на його одіозну діяльність та некомпетентність на посту міністра. Можна тільки уявити, яку реакцію викликало б затримання Шуфрича в парламенті з боку депутатів від Партії регіонів на додачу до антиінатівської кампанії. Потенційною мішенню була соціалістка В.Семенюк. Звинувачення в корупції з боку бютівців не призвели ні до звільнення, ні до арешту, через ситуативний союз Семенюк із президентом у конфронтаціях навколо приватизаційних процесів із урядом. Тому жертвою став „беззахисний“ Рудковський, звинувачений у розтраті державного майна. Але „щоб довести, що арешт Рудковського – не піар, треба розібратись зі своїми теж“, – зазначає політолог В.Фесенко, вказуючи на політиків помаранчевого табору.

Справа земельної корупції

Приводом до розпуску Київради та переобрання мера Києва стала так звана земельна корупція, пов'язана із сесією Київради 1 жовтня 2007 р., коли з порушенням процедур та в цілковитій таємності було виділено близько 600 земельних ділянок у столиці. „Всі розуміють, що Черновецький – це корупція“, – повторювала Олія Тимошенко. Голова Тимчасової слідчої комісії Микола Томенко під час доповіді у Верховній Раді 18 березня 2008 р. щодо результатів діяльності комісії зазначив, що „у Комісії складається враження, що фактично в системі землевідводу і в інших питаннях йдеться про системну корупцію. Але це наше враження, його треба підтвердити“. Даний висновок виглядає дещо алогічним, адже мета створення комісії передбачає з'ясування наявності ознак корупційних правопорушень та підстав притягнення до відповідальності, а не надання суб'єктивних „вражень“. Характерно, що голосування постанови щодо нових виборів Київського міського голови та депутатів Київської міської ради відбулося відразу після сумнівної доповіді. Тобто, подібно до справи розпуску парламенту в 2007 р., факт вчинення й розслідування корупційного діяння лишається дещо поза увагою, на перший план висувається боротьба за ресурси в українській столиці.

Далі буде.

Юліан Романишин, Київ

Змах крила метелика

» Про кризу, що охопила весь світ, нині й лінійний хоч сторінку-дві, а написати мусить. При цьому опис явища нагадує індійську байку про трьох сліпців, які навпаки намагались описати слона, і один, намагаючись хобота, „побачив“ у тварині аналог удава, другий обійняв здоровенну ногу і порівняв слона з колоною, третій вперся головою у живіт і прийняв велетня за здоровенну подушку.

От і світову кризу кожен описує, зважаючи на власну професію, освіту та світогляд. Відтак, більшість бачить насамперед тотальний розлад складного фінансового механізму, де гроші вже давно не в ладах навіть з власним визначенням, яке вчать студенти-першокурсники економічних вишів, та функціями, що приписують їм вчені-економісти.

Звернувшись до російської фантастичної літератури, згадаю улюблених радянської інтелігенції братів Стругацьких з їх „Заселеним островом“, далекою планетою, що принципово не відрізняється від нашого сучасного світу. В тамтешніх мешканців фігурувало прокляття „массаракш“, що мовою інопланетних людей означало „світ навиворіт“. Тубільці з об’єктивних причин мали дуже дивне уявлення про оточуючий їх світ – і, аби повернути їх до реального, слід було буквально вивернути їх світогляд, що й намагались зробити окремі сміливіці собі ж на біду. Сучасна господарська система, як на мене, має вигляд того самого „массаракш“, і оскільки спрямовано вивернути її навряд чи вже вдасться, доведеться чекати, доки це не станеться само по собі.

Дитя Адама

Великого економіста Адама Сміта студенти зазвичай вчать на прикладі шпилькової мануфактури, з опису якої починається знамените „Дослідження про природу та причини багатства народів“. Розподіл праці на тій мануфактурі давав вражаючі результати, і захоплений ними, містер Сміт побачив усе суспільство як гігантську мануфактуру з чітким розподілом функцій її працівників. Власне, так воно й сталося, однак пан Адам був би мабуть дуже здивований, коли б побачив „мануфактуру“ сучасну, де дріт для голки тягнуть в Індії, рубку на голки та пробивання вушок довірили китайцям, а пакування – полякам. При цьому якість голкам надається навмисне максимально низька – аби споживач не затримував їх у господар-

стві, а купував ще й ще. Глашатаї день і ніч закликають купувати нові голки, і сповіщають, що сьогоднішня голка – безнадійно застаріла, якій місце на міському звалищі, а завтрашня напевно випередить у своїй досконалості форми та змісту голку сьогоднішню. Саме такі-от „мануфактури“ і працюють сьогодні по всьому світу і, напевно, колись нашу безглузду економіку історики вивчатимуть і дивуватимуться з неї.

А тепер – кілька прикладів сучасного економічного „массаракш“. Два роки тому мені довелося побувати з групою українських екологів у Каліфорнії, найбільш просунутому щодо охорони природи та екологічних технологій штату Америки. Окрім іншого, нас повели на сміттесортувальний завод у Сан-Франциско, де 150 чоловік у три зміни розбирають на складові вміст спеціальних синіх контейнерів, куди свідомі городяни, після тривалої агіткампанії, викидають лише різноманітну упаковку. І виявилось, що уся макулатура, зібрана великим і марнотратним, як і вся Америка, містом, із заводу поїде на переробку... до Китаю. Згодом бачив по телевізору завод у Британії, на який з усієї країни відправляють в останній шлях холодильники, а також побутову техніку тощо. Колишні холодильники та інший металевий мотлох перемелювались у величезній дробилці, а тоді за металобрухтом приходив корабель з Росії і відвозив його аж у Індію. Та що далеко ходити за прикладами! От моє рідне Берегове-Берегсас. Консервний завод, що у радянський час видавав на-гора доволі широкий асортимент фруктових консервів, після кризи 90-х знову на плаву. Тепер тут розливають соки в яскравих пакунках вражаючого асортименту – не лише яблучний чи там сливовий, а й з апельсину, ананасу та навіть маракуї. Ну, апельсини з маракуями в Закарпатті точно не ростуть, тож сировина явно привізена. Але яблука, сливи чи вишні? Виявляється, вони теж не тутешні. Усе привозиться у концентрованому вигляді у бочках та полімерних мішках з далеких країн. І навіть яблуко подекуди має казахське або китайське походження. Концентрати розводяться водою та цукром, розливаються по картонних (точніше, типу „комбіблок“) пакунках і розвозяться по всій Україні та за кордон. Всі інші заводи галузі працюють за схожою схемою, за імпорту сировину в країні ще й гостра боротьба ведеться. Ну не „массаракш“?!

3 голови на ноги

Людина із класичною економічною освітою на це скаже: „на все воля Ринку“ і, певно, додасть про „невидиму руку“, про яку першим нам доповів Адам Сміт. Рука ця, мовляв, все розведе і розкладе по полицях. Допоки бізнес приносить прибуток, він має логіку – і який тут „світ навиворіт“?! І це вірно. Бо „людина економічна“ (теж дитя пана Адама) залишає за лаштунками всі втрати, якщо вони не мають точного виміру і не б’ють по кишені. Кораблі з концентратом соку маракуї йдуть туди-сюди, нестерпно гудять і забруднюють води сміттям та нафтопродуктами. А чи рахував хтось справжню вартість самих нафтопродуктів на усьому їхньому шляху – від видобування з-під аравійських пісків та полярної тундри, до переробки на українських нафтоперегонних заводах? Хіба життя отруєного північного оленя або здоров’я дитини з Лисичанська закладене у вартість літра бензину? Чи, тим паче, літра соку з маракуї?

Я не знаю всіх причин світової економічної кризи і не берусь гадати, чим вона врешті закінчиться. Але я точно впевнений, що описаний вище економічний „массаракш“ до цього має прямий стосунок. „Змах крила метелика на одному боці океану викликає цунамі на іншому“, – щось таке казали давні китайці. Неврожай маракуї на одному боці світу може загальмувати прихід корабля із макулатурою на іншому. Може, якщо після тривалої лихоманки такий світ повернеться з голови на ноги, нам усім полегшає?

Олег Супруненко, Берегове

Роман Скиба: „Пишеться тоді, коли добре і затишно“

» Однією з найлегендарніших та „найбогемніших“ постатей сучасної української поезії є Роман Скиба. Його зазвичай можна знайти в „пострадянському“ кафе „Полонез“ на київському Подолі, про нього розповідають, що у Львові він жив у телефонній буді, невідомо відколи за ним закріпився титул „поета в законі“. Навколо нього постійно гуртуються молоді (й не дуже) музиканти, художники, письменники, стелиться тютюновий дим при каві з коньяком. Роман Скиба – організатор численних мистецьких фестивалів та акцій, серед яких можна назвати „Лір“, „Полір’я“, „Неосфера“, „Тайм автора“ і виїзні акції молодих поетів до українських регіонів.

Скиба – автор кількох поетичних книжок. Остання з них вийшла друком у видавництвах „Апріорі“ та „Маузер“ 2008 року й має назву „П’ятизнак, або Життя і нежить“. Його вірші передусім дуже ритмічні, Роман Скиба прихильник чіткої силабо-тоніки. Тож не дивно, що на декотрі з цих текстів поклали музику такі гурти, як, наприклад, „Пікардійська терція“ чи „Калекція“. Сповнені майже особистих звертань до адресата, традицій „серветкової“ (заледве не альбомної) лірики, вірші Скиби також містять обігрування античних сюжетів, фізичних законів. Характерні для них і динамічні зміни візуальних планів – між іншим, колись Скиба хотів навчатися режисури. Окрім „дорослих“ віршів, він також видав декілька дитячих книжок і навіть отримав від журналу „Соняшник“ нагороду „Найбільшій дитині 1998 року“.

Скиба – не тільки дівчак, а й дивак. У нього дуже цікава манера спілкування – так, наприклад, людей він часто називає „нелюдами“, а про себе говорить у третій особі. У доволі оригінальний спосіб готувалось і це інтерв’ю. Річ у тім, що Роман Скиба не любить, аби його записували на диктофон, не відповідає на запитання електронною поштою і не дає інтерв’ю просто так під час бесіди. Він пише свої відповіді на окремих папірчиках – по одному на кожне запитання, така собі нова епістолярія...

В Україні є лише один „поет у законі“ – це Роман Скиба. Як до вас прийшло це літературне „звання“?

Це визначає мої позиції в соціумі. Я ігнорую політику і ніколи не працював на зарплату. Такий собі кодекс вільного митця...

Тобто, в житті завжди намагаєтеся робити те, що подобається?

Дотримуватися такої „стратегії“ не так уже й важко. Априорі це визначає мою „доктрину“. Але, хвала Богу, світ надто складний, щоб про нього можна було говорити однозначно. Інколи робити те, що не подобається – неабиякий кайф. Важливо тільки, аби цей мазохістичний імпульс був похідним від власної волі. І його дози теж, безумовно, мають значення.

Ви асоціюєтеся із кафешками, всілякими „богемними посиденьками“, написали три класи „Серветкової лірики“.

Що дає вам цей простір? Натхнення?
Я маю таку властивість – створювати навколо себе середовище, в якому почуваюся природно. Богемна тусівка – для мене „кухня“, де вариться моя геніальність.

І на цій „кухні“ не обходиться без всіляких частувань... От, наприклад, алкоголь – це каталізатор творчого процесу? Загалом, як ставитеся до усіляких „допінгів“?

До творчого процесу, принаймні, у мене, алкоголь стосунку немає. Мухи окремо, котлети окремо. А взагалі до всього, що вважається шкідливим, я ставлюся з розумінням. Алкоголь у житті людства відіграє велими важливу роль. Він здатний „занебезнювати“ – змінювати погляд людини (нелюда) на звичну систему цінностей, відривати від реалій і „тупого матеріалізму“... Жадібний раптом стає щедрим, невпевнений у собі – рішучим, чи агресивним, урешті-решт. Агресивний плачеться в спідничку своїй (чи чужій) дамі... Такі змінені стани часом просто необхідні. Карма вимагає. Словом, алкоголь може не тільки вкорочувати віку, а й продовжувати його...

А ще в мене є десь із п’ятнадцять пунктів, з огляду на які куріння – корисне... Це такі собі дрібнички, але вони справді ситуативно сприятливі. Саме тому чесний курець, попри все, залежить від цигарок психологічно. А всі ці страшні написи на пачках щодо шкідливості куріння – це якраз і є справжня отрута для психіки. Ось.

Слово „нелюд“ – ваша своєрідна візитка. Що воно означає?

„Нелюди” в моєму словнику – поняття двозначне. Воно охоплює і позитив, і негатив... Ось зразки: приходиться Скиба до кав’ярні і застає там компанію, яку радий бачити. „О! Нелюди! Здоровенькі були!” – каже він... Або приходиться туди ж – а там нікого знайомого, але всі місця зайняті. „І звідки тут тих нелюдів набралось...” – думає Скиба.

А чому ви говорите про себе у третій особі?

Такий собі своєрідний піар власного прізвища. Скиба – це звучить гордо... Це значно ефектніше, аніж перманентно вставляти в розмови своє скромне „я”...

До речі, як ви взагалі ставитеся до піару в літературі?

Піар – це чудово. Країна повинна знати своїх героїв. Коли твір написаний, далі докола нього можна танцювати як завгодно, і на голові теж. Воно йому не зашкодить. Аби сам по собі він був класним і писаним не на замовлення... Автопрезентація ж, продюсування себе є безпосереднім доповненням до моєї творчості. Це основа для всього, що я роблю поза писанням, а діпазон діяльності, що „налипає” до цього „стрижня” не такий уже й вузький і, може, це дивно на перший погляд, у моїх

проектах власне ім’я спокійно уживається з іншими. Поганий той поет, який не мріє стати легендою. „Писати своє життя, як художній твір” (автоцитата), – саме цей підхід дає мені підстави називати себе „поетом у законі”. Міф – святе для митця. Як висловлювався Моем: „Людина, про яку складено легенду, отримує паспорт на безсмертя”. Звичайно, твори – річ самодостатня, але значення імені теж не слід применшувати. Змінюються епохи, змінюються смаки. Якими кумедними іноді виглядають класики... Але вони класики! Твори виводять ім’я на літературний обрій, воно ж оберігає їх від потоків часу, утверджує в історії.

А як щодо однієї „легенди”: колись в антології дев’яностиків „Іменник” ваше ім’я було згадане в контексті Нобелівської премії...

Я ніколи не висувався на Нобеля... Врешті-решт, самостійно це зробити неможливо. Я зробив запит у Нобелівський Комітет щодо механізму висунення і критеріїв відбору кандидатур. Мені прийшла докладна відповідь. Це було дуже давно, і тоді у мене ще навіть видання людського не вийшло. Зате я тепер „підкований”, і зовсім не виключено, що своєю обізнаністю найближчим часом скористаюся...

Під час виступів ви часто просите слухачів аплодувати після кожного вірша, тож саме позитивна реакція публіки для вас, безумовно, необхідна?

Я потребую зворотного зв’язку. Зокрема, виявів схвалення. Цитую Скибу: „Творчість у природі своїй передбачає визнання. Соромитися цього соромно, зрікатися ж – нечесно. Принаймні, перед собою”.

А як на цьому авторсько-центричному тлі виглядає критика?

Передусім я хотів би відповісти на питання щодо її літературної функції. Тільки наївний може вважати (а до таких подекуди належать і фахівці), що місія критики – вказувати авторам на плюси і мінуси їхніх творів. Це лише предмет „розмови”, що зумовлює змістову наповненість критичного опусу. Основне ж її, критики, призначення – популяризація літпроцесу оптом і вроздріб. Про що говорять, те існує. Схвальна чи розгромна рецензія на глибинному рівні однаково фіксує літературне явище в свідомості суспільства, а отже, нагадує йому, що література жива. Для самого ж автора, про якого пишуть, це вияв уваги, яка йому так необхідна, адже – цитую себе: „Творчість за природою своєю передбачає імпульс до визнання”. А що вже становитиме від- ➤

» гук – дифірамб, змішування з багном, відсторонені асоціації чи навіть абсолютний маразм – це вже на совісті критика, адже він теж автор.

Ви вже втретє впродовж розмови себе цитуєте. Звідки така любов до автоцитувань?

Від Цезаря та інших... Просто я дуже прискибливо (правопис автора) ставлюся до формулювань чогось важливого. Якщо мені вдалося якусь думку висловити адекватно, то потім не хочеться псувати її випадковими інтерпретаціями. Тому й інтерв'ю мені приємніше давати письмово...

Тоді чи маєте якісь „прискибливі“ ритуали писання? Як саме пишете?

На папері і ручкою (сміється). Причому чернеток на один текст може бути дуже багато. А ще через певний час, як радили нелюдяні греки, „повертаю стиль“ – редагую те, що вже сто разів публікувалося. Я не впевнений, що це корисна звичка. Але так вже є...

А чи повинен поет „бути голодним“?

Це сказав Толстой, який поетом не був. Кричуща нісенітниця (хай вибачить Лев Миколайович). Принаймні на основі власної психології творчості, офіційно стверджую: пишеться тоді, коли добре і затишно. Драматизм, який перманентно проступає в текстах (тут уже я маю на увазі не лише свою, а й лівову частку доробку світової поезії) – це тінь пережитого, катарсис, зумисний повтор. Так чи інакше, коли бракує чогось необхідного, вся енергія

Піар – це чудово.

Країна повинна знати своїх героїв.

Поганий той поет, який не мріє стати легендою. „Писати своє життя, як художній твір“ (автоцитата), – саме цей підхід дає мені підстави називати себе „поетом у законі“. Міф – святе для митця.

витрачається на „суєту“, що є цілком логічно, адже, законами тіла так само гріх нехтувати, як і законами душі.

Якось перелаштовуєте себе, коли пишете для дітей?

Вірші для дітей я почав писати, коли ще „під стіл пішки ходив“. Себто явно раніше, ніж „дорослі“. Власне, моя аудиторія – ті, хто схожі на мене тодішнього. А „я великий“ і „я малий“ мені знайомі однаково.

Ваші тексти майже всуціль римовані. Чи є у вас недовіра до верлібру?

Недовіри до форми нема. В мене теж їх трохи набереться... Є недовіра до ав-

торів, що здатні писати тільки так. Свобода, яку дає верлібр, для поета може бути дуже небезпечна: тут свої закони, але не для кожного вони видимі, особливо, якщо автор і не наближався до форм „традиційних“.

Пане Романе, чим відрізняється нинішня літературна ситуація від ситуації 90-х років?

Змінюються уявлення про моду, але це не надто впадає у вічі. Теперішньому молодняку (я маю на увазі тих, хто творить якісну літературу) мабуть-таки легше пробитися на широку публіку, але важче утримувати її увагу до себе, адже таких, як ти – багато. Але я, хоч і ветеран дев'яностих, у тусівці „двотисячників“ почуваюся природно (імовірно тому, що впадаю в дитинство).

Гаразд, тоді як ставитеся до чергової актуальної „реінкарнації“ артистично-жестового читання творів, наприклад, слему?

Те, що зараз називається слемом, мені довелося робити ще у 1997 році на завершальному фестивалі „Лір“. Але тоді я був один такий нелюд, до того ж центровий, бо організатор того ж таки „Ліру“. А коли це роблять всі, то я схильний бути глядачем, а не учасником. Одного разу, щоправда, взяв участь і всіх переміг. Ги-ги. Мається на увазі акція „Марнослем'я“ в Києво-Могилянській академії... А поза тим я ще тренером можу бути. От у Вінниці якось на фесті „Підкова Пегаса“ проконсультував колегу-ровесника, якому заманулося повимахуватися серед молодняка. „Стань, – кажу, – на голову і прочитай чотири рядки, несуттєво які, можна навіть мої“. Він потренувався в коридорі, згадав армійський досвід, і, попри зайву вагу, таке видав! Виграв перший тур із неймовірним відривом. Другий, звісно, вже програв, бо мені було лінки придумувати йому концепцію виступу.

Якою ж залишається для вас поезія і чи можете уявити себе не-поетом?

Нескибою тобто? Елементарно! Знаєш, яка у нас, поетів, фантазія... А поезія – це те, що я можу робити найкраще. „Не бійтеся довершеності – вам її однаково не досягти“, – казав приколїст Далі. І ось маю нахабство її не боятися. А критерії щодо власної творчості в кожного свої – все решта вирішує інтуїція.

РОМАН СКИБА:

АЛЬБА

Забулькав чайник – Аврора згасла.
Достиг сніданок – а Ви ще мертві.
Канাপка впала до неба маслом,
Бо що канапці – закони Мерфі...
На вибір кава і склянка соку.
Собаки Ваші Вам лижуть скроні.
Хто Вам художник – той вже високо.
А ті, хто поруч – усі сторонні.
Пульсують тіні. Прокиньтесь, пані!
Ваш профіль глибокає на портреті.
Ковтнули голос півні парканні,
Забувши, зайві вони, чи треті.
Не бійтесь, пані – Ваш ангел з Вами...
Пролийте каву на жертву ранку...
І, ледь торкнувши віконні рами,
Зефірний трепет пройме фіранку

АНТИКА

Засмагли ахейці ідуть на війну –
Ніколи не рано вмерти.
Волосся Сократа росте в глибину,
Та гірше, коли Гомер ти...
Забродить в зіницях клінічна п'їтьма.
Молись на вулканні жерла.
Бо що як прозрієш, а світу нема? –
Увесь катаракта зжерла...

ОДІССЕЯ-2000

Хто прокинеться першим,
збагне, що вертатись – клопіт.
Бухне сонце піщане –
персти обпечуть боги.
Скільки виросло скель тут,
відколи нема циклопів –
А отари ще й досі
пасуться край їх могил...
Піт визлочує руна –
в них душно овечим душам.
Сходять кров'ю графіті
на стінах святих печер.
То гора найстаріша
спокутує гріх пастуший –
Сиза лава прокази
у венах її тече.
А сюди ж не літатимуть
навіть поштові собаки...
Мед змобільніє в сотах –
ну от і кінець зв'язку...
Дев'ять грамів до неба
Один океан до Ітаки.
Нам, тверезим від спеки,
ліпити її з піску.
Нам вслухатись по ночах,
як риби померлі квілять,
Як тайфунами марить

зіпсований наш приймач...
Як у реві припливу,
на зовсім коротких хвилях,
Крізь ефір проростає
сирен прибережний плач...
Це життя виліковне,
як нежить від ворсу вовни.
Пиймо вина джерельні,
змиваймо з облич іржу...
Проминають ягнята –
лишаються тільки овни.
Ми їх обрані стрити.
Бо й вічних колись стрижуть.

АПОКАЛІПСИС-2

Розходяться води колами –
Русалки виходять големи
У світ, де законам полум'я
Належить пріоритет.
Он поліс в диму і містиці.
Я точно знаю, що місто це
Загасне, як сонце з місяцем
Зустрінуться тет-а-тет.
А древніх печер служителі
Ступають полями житніми,
Вдають, що святі, а жити їм
Усього по три рази...
Посвячені і причащені,
Утомлені і пропаші ви –
Розлито буття на чаші дві.
Гойдають їх терези.
І коні летять без вершників.
Їх долі іще не звершені –
Усі – хто не стали першими,
Знайдуть собі ворогів.
А тіні йдуть пілігримами:
Зупиниш їх – стануть зримими...
„О звідки ви, браття?“ – „З Риму ми...“ –
„То з миром вам, дорогі...“

ПРОЩЕННЯ КАЇНА

Скавчать вівчарки, а день гряде.
Нема від казусів запоруки –
Два лейтенанти НКВД
Своєму третьому крутять руки.
Сигнал тривоги на всі пости.
Дроти заслабли на брэк напруги.
Сто сорок другого – відпустив...
„Бо він не винен –
Сто сорок другий!“
Ще без кайданок ведуть у штаб.
Повстало сонце –
загальним фоном.
У „Біломор“ забиває драп
Тверезоокий майор Сафонов:
Зайдеться кашлем –
не вкурить вість
І сформулює питання матом.
І той, розгублений, відповідь:
„Хіба я сторож своєму брату?..“

ДВАДЦЯТЬ КРАПЕЛЬ ВАЛЕРІЇ

Повісь у кімнаті її кароокий портрет.
Провітри кімнату на тисячу років вперед.
Плиту запали від статичного струму долонь
І чайник пузатий постав на зелений вогонь.
Коли закипить, то вона неодмінно прийде.
Не ангел, не відьма – бо ще не літала ніде.
Волосся розпустить і лишиться в тебе на чай.
Дай цукру до смаку, лише окомір не втрачай.
Засмаж її яєшню і бутер на брод намасти,
намисли їй крила – почнуть похвилинно рости.

М. М.

Ти ж день, а я тиждень –
ми різноминуші.
Зворожимо вічність
на кавовій гуші.
Ключі підберемо
до хмар і до скрипок,
Прочинимо небо –
нехай і зі скрипом.
Чи перше, чи сьоме –
яка нам різниця...
Один у нас кучер,
одна колісниця:
Обіймемось, рушим –
полинем, полинем...
Ти ж день, а я тиждень,
все решта – хвилини.

ПІСНЯ РИБАРЯ

Ріко висока, будь мені зелена.
А як не вмієш - будь мені сумна.
Допоки, мерехтлива і смолена,
Живе у тобі тінь мого човна.
Сльозяться очі - крига в них покресла.
Впізнайся в їхніх надрах, глибино.
Хмільні від тебе, сохнуть мої весла –
Ти дихаєш, як дихає вино...
Ріко моя, не клич сестрою Лету.
Ріко моя, верни ім'я мені,
Що я його стебельцем очерету,
Безумний, написав на бистрині.

ІЗ СЕРВЕТКОВОЇ ЛІРИКИ. КЛАПОТЬ І

Тут рай для пацючків – а ви їх боїтеся.
Підземна (неземна) кав'ярня без вікна.
Не істина, лишень смішна потворка Нессі
плюскочеться на дні у келиху вина.
А блики нетривкі, а тіні все густіші,
за мене не платіть, бо Ви і так сумна,
поети всіх віків мої писали вірші –
я нині п'ю в кредит на їхні імена...

КЛАПОТЬ II

А ми з тобою – нерозликова.
Тому й барвумен до нас ласкава.
Тобі розчинну, мені в зернятках.
І неодмінно – в одне горнятко...

КЛАПОТЬ III

Силуети в барній млі.
Силуети.
Розпишися на столі,
Що поет ти...
Нависають небеса
тююнові.
Не роз'їсть очей роса
Казанові.
І блаженна в надрах чар
Чар-водиця.
Маєш пити, хлопче, дар,
І не впиться.
Юні панни по кутках...
їх аж стільки!
А найкраща та, яка
Біля стійки.
Ти залишишся стійким
(До спокуси).
Зробиш два чи три ковтки
І закусиш...

Лиш сіль не просипли, вона так нагадує ртуть.
Мітли не показуй – окрилені хат не метуть.
Чудний, хто не чує. Та в чуда окремий закон.
Натягне балетки, жбурне чобітки на балкон.
Ледь ступить на килим, і руни його – мов трава –
скуповдяться й пирснуть тим вітром, що штори зрива.
Обачний, хто бачить. Пробачиш йому, а тому
прихилиш коліно, іскристу зав'яжеш тасьму.
Завихриться танець, здіймуться туніки краї...
Цей хвостик із бантом – вінець до бароко її...

1. ТОЧКА ЗОРУ

У мене немає точки зору. У мене є очі, повіки, зіниці й решта офтальмологічних деталей, але точки зору нема. Я непогано розрізняю літери на стенді окуліста, хвацько складаю їх у слова і речення, я навіть маю певні погляди на літературу. Я взагалі маю погляди. Але не маю точки зору. Мені не вдається вибрати позицію, з якої можна було би бачити світ, як то кажуть, об'єктивно чи бодай суб'єктивно. Хоча ознаки і суб'єкта, й об'єкта у мені десь, мабуть, є. Повинні десь бути. Напевно є.

А точки зору нема.

І це попри те, що я не раз зупинявся на своєму дао, оглядався позад себе, намагаючись зафіксувати поглядом содом і гоморру минулого.

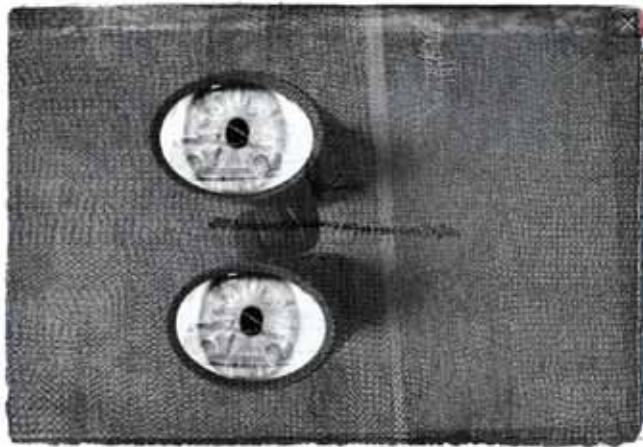
Соляні стовпи моїх Йа слугували досконалыми штативами для цифрових фотоапаратів, відеокамер і телескопів. Однак опорою для точки зору вони не стали. Чим далі я рухався, тим більше мій зір щораз розфокусовувався, видаючи з плину буття то постать, то піщинку, але жодну з митей я так і не наважився визнати прекрасною. Принаймні так, щоб наказати їй: „Зупинися“. Ландшафти стікали патьоками етнографічного живопису. Від інтер'єрів завжди залишалося те саме: вішак у вигляді пальця, фрагмент чужої підлоги і бридко теплі капці з ноги господаря. Обличчя розпливалися в словесних портретах. Від міст залишалися пентаграми ліній метрополітену. Від країн – скани візових кодів, невидимі для неозброєного ока навіть удень.

Соляні стовпи, звісно, не найкраща опора для сталої точки зору. Дехто з метою, як то кажуть, щастя і стабільного кругозору, влаштовує собі за життя монументи. Але що можна побачити, видержись на плечі власному монументові? Якусь зашмаркану друкарку, якусь підозрілу фангруппу готичного вигляду, кілька візиток, тисячі есемесок, гігабайт фотографій, що там іще? От і припадає пилотом цейсівська оптика, вийнята з футлярів років двадцять тому, та так і забута на шафі в кабінеті другого літредактора.

Може, вся справа в тому, що нікому не вдається по-справжньому зупинитися. Нехай навіть з утоми, з нудьги, знічев'я. Нехай навіть із раптового розуміння абсурдності руху як такого. Ідіотичності невинного плину часу, місць, кулінарії, автобусних компостерів. Зупинитися, нехай і з відвислою щелепою, заслиняним підборіддям і каламутним поглядом імбецила-ветерана. Викинути ветеранське посвідчення, засмалцьований нотатник і перетерміновану пачку вологих серветок. Витерти піт рукавом. Натиснути пальцями на повіки. Протерти очі. Полічити до одного. І згадати все. Остовпіти. Щойно тоді з нерухомої позиції окинути поглядом, як то кажуть, горизонт чи, як подекують, ойкумену. Та все намарно. Навіть на зупинках зупинитися не дають, дихаючи в спину, транспортні конкуренти. Навіть у парках і на паркінгах зупинки платні, короточасні, небажані. Навіть легальні гасла STOP обіцяють не зупинку, а контрольовані в'їзд-виїзд. Навіть реклами „Останнього спочинку“ гарантують не кінцеве пристановище, а тільки якісне упакування для переселенця на той світ. Та ще гори поминальних вінків, які є зовсім не ритуальними аксесуарами, як заведено думати, а декорованим свідченням легальності міграції покійника.

Рух, як то кажуть, життя, зупинки, подекують, у будні не функціонують. Коротше, стати статичним не вдається нікому.

Може, моя точка зору тримається на якомусь наддувному матраці посеред гігантської калюжі, й усе, що може запропонувати така перспектива, – невинне погойдування небокраю, цієї уявної лінії, яка, попри те, що є видимою, залишається цілковитою видимістю, себто фікцією, і аж ніяк не може слугувати ниткою розмови, ниттю Аріадни, стьождою вервиці, бла-бла-бла.

Іздрік

Мабуть, людям, які мають точку зору, з цієї точки зору здається, що відсутність точки зору неможлива. Що навіть забутий в океані на наддувному матраці невиліковний громадянин світу мусить мати власну точку зору, поки його зір здатний розрізняти світло і морок, насіння і лущиння, воду й вино.

Хоча якщо по суті, то кожне око, і праве, і ліве, має свою точку зору, власне, око її лишень і має оту точку, точку однини. Однак, маючи точку зору, око не має жодної потреби її оприлюднювати, а тому людина, власниця двох очей, дезорієнтована стереоскопією власного бачення, і тут уже ні соляні стовпи, ні подіуми, ні монументи, ані цейсівська оптика, забута років двадцять тому на шафі, не допоможуть.

„А як же ти?“ – запитують мене. „А ніяк“, – відповідаю. Хоч міг би й не відповідати. Адже в мене немає... і далі за текстом. Однак я не повторююся в безглузких запереченнях, якщо хто таке подумав. Адже я, як кажуть, письменник. І, як подекують, митець. А кожен митець – лише передавач. Медіатор. Аякже, я – передавач. І навіть знаю, який. „Сіменс і Гальске“ (А.О.Р.Е.З.) № 1332. Застаріла модель. 1913-го, чи що, року. Водозахисне виконання. Термостійкий. Вибухо- і екологічно безпечний. Передавач азбуки Морзе.

Звичайно, в мене є власна точка зору. І навіть не одна. Зазвичай я подаю в сигналі три точки. Чи то пак, три крапки. Потім – три тире. Згодом знову три крапки. Я сигналізую. Я сигналізую. Я. Сигналізую. Крапка.

Призабуті страсті Осипа Турянського

» Один з найвражаючих прозових творів ранньої стадії українського модернізму був створений 1917 року далеко за межами України, на італійському острові Ельба, в таборі для полонених австрійських солдатів. Авторів цього твору на короткий час випала доля стати найвідомішим українським письменником серед німецьких літераторів та інтелектуалів. Німецькомовне видання

книги „Поза межами болю“ віденські рецензенти початку 1920-х рр. оцінили вище „Вогню“ Андре Барбюса та „Червоного сміху“ Леоніда Андреева, та й, зрештою, будь-якого іншого твору, що намагався змалювати жах Першої світової війни.

Якщо повірити свідченням не надто прихильно налаштованих до нього українських сучасників, автор повісті „Поза межами болю“ Осип Турянський (1880–1933) до кінця життя не спромігся вийти зі стану „запамороченості“ славою своєї першої книжки, не зміг, мовляв, подолати „манії геніальності і віри, що з ним починається доба світового значення нашої літератури“. Попри його сподівання, в Галичині, куди окрилений ентузіазмом письменник повернувся у 1923 році, покинувши посаду викладача порівняльного права у Віденському університеті, його зустріла апатія й суцільна байдужість, ба навіть презирство і зневага за його неминучий „бунт проти шановного громадянства“, та й він сам теж у пізніших текстах не зміг піднятися до рівня свого блискучого дебюту. Замошуваним і забутим серед земляків він став ще за життя, а пізніша заборона радянської цензури видавати твори цього автора „куркульського роману „Син землі““ лиш підтвердила адміністративними засобами уже наявний факт, на тривалий час викресливши з колективної пам'яті української культури твори й ім'я Осипа Турянського.

Авторова особлива увага до долі й слави твору „Поза межами болю“ була, значною мірою, спричинена глибоко особистим змістом повісті. Турянського, доктора філософії й учителя Перемишльської гімназії, у 1914 мобілізували до австрійської армії й кинули на австро-сербський фронт, де він незабаром потрапив у полон. Взимку 1915-го, відступаючи під тиском німецького наступу, серби повели за собою, у мороз і люту хуртовину, через албанські гори 60 тисяч полонених. Живими, пройшовши цей „шлях смерті“, залишилося 15 тисяч. Серед них, у групі сімох солдатів різних національностей, тим шляхом ішов і Турянський. Його товариші недолі замерзли біля погаслого вогнища на відлюдді серед гір. Він чудом врятувався, щоби згодом перелити на папір сконцентрований досвід тижнів голоду, морозу, виснаження й болю, щоденного жаху неминучої, здавалося, смерті, – пересадити особисті емоції небуденної сили-напруги в метаресальність літературного тексту. Хіба це дивно, що відчував він тягар відповідальності за „подароване“ йому „чудом“ життя? Що жив з негасимим почуттям провини й потреби виправдати „дар“ перед іншими і перед самим собою „геніальністю“ творів і відчайдушною „боротьбою за великість“?

Марко Роберт Стех, Торонто

Осип Турянський

ПОЗА МЕЖАМИ БОЛЮ

(уришок з повісті)

... Нараз усі мрії сполохав, наче пташки, дивний і тривожний голос сліпого:

– Не тікайте від сонця! Не ховайтеся в тіні!

Злякався власного голосу і прокинувся спростання. Сліпими очима глянув із зачудуванням на товаришів та тривожно запитав:

– Де ми?

Вони здригнулися.

Здавалося, що душі безлічі людей, котрі лежать на безмірному цвинтаріщі буття і в могилі ще страждають, вийшли з могили опівночі й питають: – Де ми?

.....
Я глянув на його обличчя.

Воно так виглядало, начеб не було вже з цього світу.

Хоча цій людині було доперва двадцять чотири роки, то її сліпі очі, її зеленаво-землисте, глибокими ямами й морщинами пооране лице, посивіле буйне волосся зробили її старцем.

Колись у його великих і гарних, мрійних очах ясніли іскри молодості й запалу до високих поривів і змагань.

.....
Ні, неможливо, щоби ця людина мала на віки вічні бачити тільки тьму перед собою.

Чому миш, кертця, гадина любується світлом сонця, а людина ні?

.....
Здається, що віки вже протекли, як це було.

Гарматні кулі розривають землю і людей.

Кругом нас пекло, божевілля, смерть. Кожна людина вмирає тисячу разів в одній секунді.

Він один лежить у ямі спокійно.

А його очі – о, не забуду ніколи його очей!

Вони дивляться так лагідно й любо кругом, наче хочуть несвідомо зрушити скам'яніле небо безмежною добротою і красою людського серця. І хочуть показати темряві всесвіту й лукавості богів невмируще сонце й надію людського духа.

.....
Та тепер у нього темні ями замість очей.

Жорстокість людей і неба видерла йому ці добрі, лагідні очі!

Ціла його постать, покрита безліччю дірявих лат, його висохлі пальці на синіх руках – все те становить не образ, а втілення якогось так невимовного, бездонного моря, що немає слів, немає людської мови, щоб його висловити.

Я дивлюся на нього, й біль коле гострими шпильками, як мороз, мою свідомість.

І гаряче співчуття до нього запалює моє серце.

Мій любий, сліпий брате!

Твій біль, заклятий у вічне мовчання, порушить, здається, холодне каміння, а не зворушить лукавої сили ні на небі, ні на землі.

Чому мої руки безсильні вивести тебе з цього ледяного гробовища?

Чому ми всі тут такі безпомічні, а ти, святий брате, найнещасніший між нами?

І дивне бажання охоплює мене:

Якби я був можновладцем, царем, богом, я впав би в порох, у сніг, у болото на землю перед оцією людиною на дні буття, цілував би їй ноги й руки і прохав би її прощення за всі безмірні муки, в які я її кинув своїм самолюбством і жорстокістю!

Я, цар, бог, плакав би перед ним, як дитина, через те, що я на невинний цвіт його весни поклав зиму старечості й руїни, знищив йому промінь світла і його духа для майбутніх поколінь і кинув його, наче грудку землі, мов камінчик, як пилінку, жорстоко, безцільно на поталу заглади й нічогості!

Та ні.

Навіть грудка землі, камінчик, пилінка, темна пуста безодні – вони мають якусь ціль і призначення.

На грудці землі зерно зійде, камінчик дорогу вистелить, пилінка заступить світло чоловікові, безодня спинить йому шлях і пожере його.

Яку ж ціль, яке призначення має він, я і всі ми ось тут?

Хто мені на те відповідь?

Де тебе шукати, небесна сило?

Чи в опарах людської крові?

Чи в димі світового пожару?

Чому так байдуже глядиш?

Чому проклято мовчиш?

Та бог, замерзлий цвинтар природи й навіть сама смерть – усе оглухло й оніміло.

І моя замучена, окривавлена душа блукає, мов, сліпий жебрак, чорними, бездорожними пустарями й даремно питає:

– Де сонце?

– Ти зітхаєш, Ніколич, чи ти також покинув когось... там... далеко?..

– Батька й матір, – застогнав Ніколич, і по морщинах його молодого обличчя покотилися сльози.

– У мене немає нікого, – випередив Сабо з гірким усміхом моє питання.

– Ти щасливий, – сказав Ніколич.

– Так думаєш? Самітна людина ніколи не може бути щаслива, – відповів Сабо коротко й байдуже, наче без чуття.

– Ніхто не тужить за тобою... і ти не знаєш туги... будь задоволений, – зітхнув Ніколич.

.....

– Хто у тебе, Пшилуський?

– Діти.

– А дружина?

– Єсть і нема.

– Як це?

– Не питай.

Пшилуський застогнав, упер очі в огонь та понурих глибоко голову.

Я глянув на сліпого товариша й затремтів.

Навіщо я питаю товаришів за рідню?

Я не смів питати...

Адже він усе чує...

Здається, що він уже переболів страшну долю своєї рідні і свою власну.

І сидить тепер, як живий, скам'янілий пам'ятник на гробі свого власного життя.

Не буди його болю, що спить.

Це був би злочин... злочин...

– Коли моє тіло замерзло, – казав Ніколич, – то мій дух тільки про те й думав, як урятувати життя. Тепер мені трошки тепло. Та що з того? Важкий камінь лягає на душу й давить, давить. І не знати, що більш болюче: чи мороз, чи біль і туга за людьми, котрих уже, здається, не побачу ніколи.

Глянули на сліпого товариша, що сидів тихо й був наче без душі, й довго мовчали.

З яруги перед ними виринула знов біла хмарка і знімається вгору, поволі, легесенько, наче лячно їй, що серед заклятого спокою й омертвіння природи лише вона одна являє собою рух і життя...

І омліла на своєму шляху й висить нерухомо між небом і горами.

Ніколич глянув на шлях, яким усі вони прийшли сюди.

Далеко на небосхилі появилася велика, дивно таємна тінь і поклатася поперек дороги, яку люди витоптали в снігу.

– Товариші, – шепотів Ніколич, – подивіться там... на цю дивну тінь на нашому шляху... шлях і тінь поперек... це хрест... великий, могутній хрест...

Що значить цей хрест?

Що він означає?

Дивилися мовчки на цей понурий хрест і прислухалися до зловіщого шепоту душі...

Як жити з видінням?

Ivetka a hora / Іветка та гора,
реж. Віт Янечек, 2008, Чехія, 84 хв.

➤ Не всі чехи атеїсти. Інакше б режисер Віт Янечек не зняв фільму, в якому віра є природною та невід'ємною частиною людини. В повнометражній документальній стрічці досліджується феномен видіння Діви Марії, яка з'являлася двом дівчатам впродовж 1990–1995 років на горі Звір у русинському селі Літманова, що у Словаччині. Одній із них, Іветці Корчак, вдалось зі Святою Марією навіть розмовляти. Особисті спогади дорослої Іветки чергуються з архівними кадрами, знятими VHS-камерою.

Підібрані кадри служб Божих, розмови з Іветкою періоду 90-х років та окремі деталі її обличчя в момент трансу, у який вона впадала під час видіння, не потребують додаткових коментарів ні героїні, ні режисера. Про історію видіння вона розповідає чітко й покійно. В Янечковому фільмі стає очевидним, що вона не мала й не має потреби когось переконувати та щось доводити. На відміну від єпископа Баб'яка, виступи якого тут якщо не агітаційні, то принаймні загрозливо дидактичні.

Монтаж коментарів видіння промовистий – мати Іветки зізнається, що до того часу, як її донька почала „зустрічатися“ з Дівою Марією, вона була звичайною поверховою християнкою. Безпосередня реакція місцевих хлопців на мотоциклах щодо видіння („Їх же кололи голками, коли вони були в трансі, і вони нічо' не відчували...“) контрастує із серйозним тлумаченням видіння згаданим уже єпископом: „Церква не висловила, чи видіння було справжнім, чи ні, та мене це навіть не цікавить. Я сам дійшов висновку, що це місце молитви. Люди самі приходять, їх сюди ніхто не кличе. Їм у лісі подобається“.

П'ять років зустрічей та передавання послань Діви Марії далися взнаки й навчили Іветку справлятися з нападами тривоги та психічного тиску з боку віруючих. Розповісти про її долю після

того, як „зустрічі“ закінчилися, було б у випадку цього фільму ведмежою послугою режисерів. Тим більше, що, як каже Іветка туристам, які приїхали перевірити феномен „Літманова“: „Проблема в тому, що кількома словами про це не розкажеш“.

Питати не чекаючи відповідей

A gdyby tak się stało /
А якби так сталося,
реж. Марцель Лозинський, 2007,
Польща, 30 хв.

➤ Як режисер ігрового фільму може з різних причин зняти через кілька років другу частину свого попереднього фільму, так і документаліст може успішно скористатися готовим матеріалом і зробити незаплановане „продовження“ попередньої стрічки.

Марцель Лозинський ще в 1995 р. зачарував документальним фільмом „Все може статися“, в якому його шестирічний онук Томек розмовляв зі старими людьми, що відпочивали на лавках в парку. Томек у фільмі єдина дитина, тому його особистість та поведінка презентовані без порівнянь до інших дітей чи контакту з батьками. Всупереч тому, що запитання допитливого Томека про смерть, кохання та самотність делікатні, старі відпо-

відають відкрито й іронічно. Однак дотепні моменти виникають в процесі наступних запитань малого. Відповіді він часто порівнює з власним життям, не беручи до уваги різницю у віці та інших життєвих обставинах.

У документальному фільмі „А якби так сталося“ Томекові 18 років і тут він не промовляє ані слова. Це без потреби. Все сказано кадрами попереднього фільму Лозинського, які складають левову частину його нової стрічки. Дорослий Томек з книжкою в руці повертається до того ж самого парку, де колись шукав відповіді на запитання, які чимало дорослих собі навіть ніколи не поставлять.

-ri-

Кіно déjà vu

➤ Писати про кіно України – це майже те саме, що розповідати комусь про нове справжнє кохання – і тишишся, що воно є, і боїшся, що зурочиш – і все раптом зникне... Саме таке враження в мене склалося, коли я приїхала на Міжнародний фестиваль документального фільму в Іграві. Тобто, і зраділа, побачивши у відеотеці для кіно-бізнесменів та журналістів три нові українські документальні стрічки, і не знала, як реагувати на них.

Якщо повірити твердженню, що митці є дзеркалом і душою народу, то українці – народ дуже замучений. А якщо повірити „міфу“ про те, що документалісти мали б цьому терплячому народу допомогти звернути увагу на неординарні моменти, людей та пекучі проблеми й зміни в державі, то виходить, що Україна або постійно живе минуло, або в країні нічого й нікого цікавого немає.

Не заперечую, що національні травми потрібно докладно освітлити – живим і ще не народженим поколінням, або й сусіднім державам історія не байдужа. Важливо з повагою ставитися до тих, хто відважно береться за відкриття не дуже оптимістичних тем, як наприклад, сталінські табори. Не позаздриш тим, хто потрапляє під час зйомок у середовище сиріт, бездомних і наркоманів. Зрозуміти можна й приязнь до одеського порту. Але чому, дивлячись всі ці фільми, з'являється враження, що ви це вже десь бачили?

Травма травм

Фільм Михайла Ткачука „Щаслива Настуня“ є продовженням циклу „Загадки Норильського повстання“ („За ґратами Півночі“, „Вірус непокори“, „Повстання духу“). В 2003 р., з нагоди святкування 50-ої річниці Норильського повстання, режисер шукає живих учасників, серед яких вибирає головну героїню фільму – Анастасію Тарнавську. Основні історичні факти розкриває голос за кадром. Спогади пані Насті про

Фото: Тонда Матейскій

Але чому, дивлячись українські фільми, з'являється враження, що ви це вже десь бачили?

особисті тортури в таборі, діяльність в ОУН, вбивство першого чоловіка, зворушлива зустріч з родиною, яку не бачила 10 років, повернення в Україну викликають щире співчуття. Однак операторська робота є не дуже майстерною і монтаж сповіді пані Насті з архівними чорно-білими кадрами в деякі моменти виглядає, як кіч (наприклад, спогади режисера та Насті про їхні зустрічі та ч/б кадри з хлопчиком на санях, який прямує до сонця, що сідає за небокрай).

матеріалів, ракурс камери впродовж фільму майже не міняється, і хоча Настя говорить дуже широко, стрічка нічим не відрізняється від класичних європейських документальних портретів про очевидців важливих і маловідомих історичних подій.

Кому трудно?

Те, що в Україні тисячі бездомних дітей та малолітніх наркоманів, навряд чи когось здивує. Проте тема режисерам не набридає. Фільм Миколи

Фото: www.dokument-festival.cz

Національні травми потрібно докладно освітлити – живим і ще не народженим поколінням, або й сусіднім державам історія не байдужа.

Сцени, коли головна героїня розповідає про окремі травми (допити на електричному стільці, історію про те, як їй енкаведисти залишили на чолі шрам у вигляді тризуба та ін.) у фільмі згадано без допоміжних архівних

Бондарчука „Трудний” є більш-менш типовим документальним фільмом про проблему дітей з вулиці. Однак, крім класичного опитування „трійці” – батьки-дитина-соціальний працівник, – він показує й інший бік пробле-

ми. А саме – не у всьому, що дитина розкаже про „безвідповідальну та жорстоку” маму та важке дитинство, треба вірити. Хоча образ „трудного” Васі – дислектика, залежного від комп'ютерних ігор – відкриває цю проблему, але глибше нею не займається. Імовірно тому, що кадри знято протягом короткого часу, і конфронтувати сучасну поведінку Васі з минулим неможливо. Імпонувати у фільмі може альтруїзм Тані (працює в школі-інтернаті, куди заходить за допомогою й Вася), який складає протиवाгу абсурдним виступам політичних лідерів на Майдані в Києві („Українська культура, родина, завжди прагнули найбільше пізнати корені духовності народу. Турботлива мати, строгий батько, ніжна бабуся, сивоколий дідусь завжди піклувалися про майбутнє дитини, істинно пов'язуючи свої мрії перш за все з освітою, культурою, мовою. Так якою ж нині буде наша ненька Україна?!”). Фінал документальної стрічки відкритий, без критичної оцінки, і це, беручи до уваги факт, що тема на екрані не вперше, трохи дивує.

Порт-феномен

Замість заялжених туристичних кадрів сонячного порту, Пасьомкінських сходів та молодих засмаглих моряків, у фільмі „Одеські мотиви” режисера Дмитрія Хавіна з'являються бібліотекарки з невмирущим ентузіазмом виховати з дітей порядних людей, старий моряк, що продає власні вірші, м'ясник з Привокзального ринку, очевидці Голокосту та діти, які з усадкованим патріотизмом вас переконають, що Чорне море – одне з найважливіших у світі. Герої цікаві, проте фільму бракує чіткої драматургічної лінії та експресивнішої камери. Перехід між окремими особами різкий та іноді незрозумілий. Різноманітності поглядів та характерів героїв у цьому випадку недостатньо для того, щоб показати закордонним туристам „небачене” або підтвердити українцям феномен портового міста.

Цікаво, що потрібно для того, щоб українські кінематографісти відірвалися від повторних візитів зухвалих батьків підлітків, місць, про які пише безліч європейських журналів та зчвергове по-різному витлумачених історичних жаків? Адже ви теж не розглядаєте фотографії покинутих коханих щодня лише для того, аби про них не забути, чи не так?

Івана Ґрешлик, Прага – Іглава

Друге дитинство Романа Скиби

Роман Скиба. П'ятизнак, або Життя і нежить. Поезія, Львів: Апріорі, Київ, Маузер, 2008, 292 с.

Роман Скиба. Кожному по скибці.

Художник Ольга Кваша, Львів, Апріорі, 2007, 40 с.

Роман Скиба. Кольоровинки.

Художник Світлана Горобенко, Київ, Грані-Т, 2008, 48 с.

➤ Органічно наївна евристичність мислення; нарочито зримі – візуальні – парадоксальні образи; наголошено „пісенна” ритмомелодика; добре продумана евфонія, яка виключає надміру складні для вимови конструкції, і водночас активно містить елементи звуконаслідувань; текст зазвичай побудований на одній ключовій гіперметаворі, а всі інші присутні в ньому метафори лише „розгалужують”, доповнюють чи „огранюють” її; напрочуд щедра і активно „світла” колористика; майже неодмінно присутній не лише „внутрішній” – ліричний, а й зовнішній – „подієвий” сюжет, який дає змогу „переказати” текст „своїми словами”; і сюжет, і образна система, й евфонія „зосереджені” на досягненні ключового концептуального ефекту – подивувати...

Усе це – неодмінні риси добротної поезії для дітей. А водночас усе це – не менш неодмінні риси „дорослої” поезії Романа Скиби, від оприявленної вже майже два десятиліття тому найпершої збірки „Мене назовуть листопадом” з її дитинно вражаючим „я живу в телефонній буді, інколи мені дзвонять...” – і до найновішого томика „зібрано-вбраного” „П'ятизнак, або Життя і нежить”, який перипетіями концептів урешті-решт приводить читача до такої

ж по-дитячому парадоксальної „серветкової лірики” з її захоплююче наївним перетворенням міфу про Одисея на казку про Скибу.

...Ось лише справа в тому, що насправді всі ми, хто давно й безнадійно вражений Романовою поезією, всі, хто з дитинною радістю „дзвонять, і питають, що далі буде, і чому листопад на скронях”, – чудово розуміємо, що це... пастка. Що хоча, починаючи від збірки „Тінь сови” (1995), Романів вірш набув трохи більшої „мускулистості”, а від „Зорі Аркади” (1997) – трохи виразнішої міфологічності, та за великим рахунком він – не мінявся. Він вражає, катастрофічно, безпросвітно „застиглий”! Перше зібрано-вбране „Хвороба росту” (1998) – це був органічний підсумок поетики такого стибу, який сповідує Скиба; далі продовжувати в тому ж дусі – це тупик; далі такий Скиба все одно залишається кайфовим, але – не має розвитку. Такий Скиба вичерпався – і друге зібрано-вбране „П'ятизнак, або Життя і нежить” (2008) переконливо це доводить. Фактично, ця книжка – повне представлення вже класичного явища сучасного українського літературного процесу, зорієнтоване насамперед на нових читачів, які за ці десять років „підростили”. Але ж далі мусить постати новий Скиба – радикально інший, – якщо він прагне й далі залишатися цікавим своєму читачеві... Чи здатен на це Роман?

Виявляється, здатен!

І при цьому маємо вражаючий парадокс: Роман Скиба умудрився радикально змінитися, хоча насправді його поетика жодних суттєвих змін не зазнала. Усі перелічені на початку риси їй і далі повною мірою притаманні...

Виявляється, часом для того, щоби радикально змінитися, достатньо просто змінити амплуа. Саме це й зробив наш поет у своїх нових збірках „Кожному по скибці“ (2007) і „Кольоровинки“ (2008) – він став повноцінним дитячим поетом. Кайфовим, соковитим, вражаючим, концептуалістичним дитячим поетом! Скиба знову геній, усе гаразд, усе так, як і має бути...

Плаче свинка у калюжі,
Бо до неї всі байдужі...
...Бо чомусь ніхто на світі
Не дарує свинкам квіти, –

такі тексти чудово сприймають не лише діти, але й традиційні Скибини „дорослі“ читачі. Запорукою їхнього успіху є те, що поет хвацько „переносить“ на дитячу лірику образотворчі, стилістичні й ефонічні прийоми, а також метафорику, притаманну його „дорослим“ текстам. Відтак це дає підстави говорити про нове слово в українській дитячій поезії – а водночас і про відкриття „другого дихання“ прекрасного поета Романа Скиби.

Іван Андрусяк, Київ

По кулько поезію отдають?

Мідянка П. Ярмінок: Збірка поезій, (Серія „Зона Овідія“), Київ, Факт, 2008, 128 с.

➤ Про „Ярмінок“ я почув від Петра Мідянки за погаром файного закарпатського вина в нього вдома, у Широкому Лузі, коли збірка лиш планувалася і ще тільки починалась укладатися. Згодом на прохання поета переглядав зверстані тексти майбутньої книжки (і все ж один коректурний ляп пропустив – з ким не буває).

Що вразило тоді – так це симбіоз старих текстів з новими. Хоча й існувала об’єктивна причина для такого альянсу – майже половина збірок П.Мідянки видавалися в Ужгороді, де переважно й осідала без перевидань, „Срібний прімаш“ – поетичну збірку вибраного, видану в Івано-Франків-

ську чотири роки тому, здається, розкупили поціновувачі вишуканої поезії вже досить давно.

Але дивним є вибір структури книжки: для тих, хто не дуже орієнтується в творчості поета, варто було б точніше вказати, які з тридцяти чотирьох перших текстів книжки, раніше друкованих, до якої збірки належать (перші чотири – до „Фараметликів“, наступні одинадцять – до „Осередуку“), та відділити нові вірші (яких значно більше – сімдесят сім) від старих. Та це лиш формальні дрібниці, що не впливають на сприйняття поезії Мідянки, не руйнують створеного ним цілісного космогонічного світу Закарпаття.

Автор „Ярмінку“ осмислює Срібну Землю через складну метафорику, магічні шари лексикографії, історико-культурні візії. Рідний край у поета, крізь фільтри поетичних слів, постає новим, ще досі незнаним. Саме поняття рідний край, особливо в радянські часи, стало просто словосполученням, значення якого загубилося від надужиття. Із поняттям рідний край асоціювалася мертвизна якихось офіційних звітів, котрі лише з натяжкою можна було назвати творчими, санкціонованої дози фольклору, такого собі розважального елементу імперських ігрищ, офіціозу шкільних підручників, в яких ні поезія, ні той самий фольк, ні супровідні статті не дихали ані життям, ані любов’ю, ані навіть власне поезією. Але завдання поета якраз у цьому – повертати словам їхні справжні значення. У поезії Мідянки саме поняття рідного краю, „малої

вчителів, художників і поетів – закарпатців, русинів, мараморощан. В його рядках оживає дзвінкий фаянс, із якого старенькі вчительки п’ють чай, почепивши на носа окуляри, час від часу відкладаючи книжку на стіл, вкритий пожовклими від часу гаптованими серветками, лунають над горами ті дзвони, які відпроваджують священників, постають перед внутрішнім зором рукописи поетів і малювання – в дерев’яних церквах, зведених на схилах, химерний перепліт з мадярсько-румунської екзотики в русинських (українських) говірках. Багато хто із закарпатських поетів писав про свій край і раніше, але ніхто досі не спромігся на те, аби показати нам цю землю такою очудненою, такою загадково-своєю – і від того, нарешті, рідною. Він називає себе Петрос Карпаторос – теж очуднено, начебто відсторонено. Але його Закарпаття, при всій своїй позірній екзотиці, не є ізолюваним, навпаки – чи не вперше воно органічно вписується у строкату мапу Східної Європи і Європи взагалі. Ми стаємо цікавими світові, тому що стали цікавими собі... Творча інтуїція Мідянки безпомилкова: він потрапив зробити маргінес центром, і так відновити рівновагу світобудови.

В Невицькому – муровані хижі
Неподалік орсацької межі,
Грозна обвили стовпчики веранди.
Останні любовці Панонії. Краса.
Густоблакитні чисті небеса,
У двориках – рожеві олеандри.

(„В долині Унг
літ двадцять п’ять тому...“)

Але природа, якою унікальною вона б не була – тільки трамплін у його творах до роздумів над духовним світом людей, нашими внутрішніми проблемами. Не даремно ж Петро Мідянка для своєї книжки знайшов таку старовинну назву – ярмінок, тобто ярмарок: стосунків, духовних потреб. Аналіз поезії Мідянки – справа досить складна і потребує певних студій, так само, як і прочитання його текстів буде не всякому під силу. Але те, що вишукані, елітарно-інтелектуальні вірші збагатять духовний світ читача – це безсумнівно. Читайте, насолоджуйтеся якісною поезією – вона не так вже й часто виходить у світ, щоб без торгів віддатися справжнім цінностям прекрасного!

Vik Коврей, Ужгород

батьківщини“, котра насправді Велика, очищається від нашарувань банальних, змертвілих значень, народницьких кліше і поверхневого пафосу. Мідянка творить свій (наш) світ, підносячи до висоти міфу деталі сільського побуту („біля колиб пастуша тепла грань...“), медитуючи на архаїзми і діалектизми, виводячи із небуття імена священників і

**Якщо Вам „Український журнал“
сподобався, і Ви бажаєте
його отримувати регулярно,
то пропонуємо його передплатити.**

Просимо контактувати нас за телефонами:

- Чехія (+420) 774 236 916, 774 236 914
- Польща (+48) 501 055 378
- Словаччина (+421) 905 436 538

Ціна передплати на 2009 рік 350 Kč / 48 PLN / 350 SK

Передплату для інших країн можна оформити
банківським переказом:

Номер рахунку: 197021410/0300
IBAN: CZ45 0300 0000 0001 9702 1410
SWIFT: CEKOCZPP
Адреса банку: ЧСОВ, а.с.
Na Poříčí 24
115 20 Praha 1
Czech Republic

Наша адреса:
RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

або міжнародним банківським чеком. Чек просимо
висилати на нашу адресу:

RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

Ціна передплати для інших країн: 50 USD або 30 EUR

Передплата „УЖ“ на 2009 рік

Так!

Перспективи на наступний рік для ринку житла лякають. Зовсім очевидно, що щастя в кредит для України завершилось. Однак є в усій цій ситуації істотний позитивний момент. Спекулятивна бульбашка, яка лопнула, повертає українців в реальність, нагадуючи про просту істину — жити треба по можливостям. Це означає, що в Україні прийшов час здійснювати реальні реформи, які зможуть адаптувати її до нових реалій.

Юрій Романенко